

წილამურის ტყის მორვეება

ფანტასტიკური დეტექტივი
დოკუმენტური პროზის ელემენტებით
ვასო სალიასგან

თბილისი

2011

© ვახო სალია

წიწამურის ტყის მონაცემები

პროექტის რედაქტორი: ქეთი კობიაშვილი

მაცნეებელ ვნებას აყობილები დღემდე ცდილობენ ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობის მონაწილედ დასახელებულ “იმერელის” ვინაობის დადგენას. მთხრობელმა სცადა ოხრანკის თანამშრომლის თვალთ შეეხედა 1907 წლის 30 აგვისტოს წიწამურში დატრიალებული ტრაგედიისთვის და უცნაური შედეგიც მიიღო . . .

ISBN 978 -9941-9203-2-5

**ტფილისის ვაგზლის მოჩვენება,
დოლბანდიანი ურჩხული და ნაძვილი ბარ-
თლომუს ღამე ვარფალაპეიჩთან**

რუსეთის იმპერიის პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურის პარიზის ბიუროს უფროსის თანაშემწე გახლავართ. ბევრი რამ მი-
ნახავს და გადამხდომია, მაგრამ რას ვიფიქრებდი,
თუ ასეთი დამთრგუნველი იქნებოდა საკუთარ
აზრდილთან მოულოდნელი შეხვედრა. რატომღაც
მგონია, რომ ეს ყველაფერი ალკოჰოლური მოწამ-
ვლის ფონზე განვითარებული ილუზია იყო, მა-
გრამ 1909 წლის 25 აგვისტოს დილით ელიზავეტ-
პოლიდან ტფილისის ვაგზალზე ჩამომდგარი მა-
ტარებლის კუპის ფანჯრის ფარდა მაინც შემც-
ბარმა გადავწიე და მზერა დარბაზში შესასვლე-
ლი ცენტრალური კარისკენ გამექცა. დღეს იქ
ნამდვილად არ იდგა: მეტრი და ოთხმოცი სანტი-
მეტრი სიმაღლის, სქელწარბა, ყავისფერთვალეა,
ოდნავდიდცხვირა, უღვაშა, თხისწვერა, ღიადამუქ-
ნაცრისფერკუბოკრულ შარვლიანი, თეთრპერანგია-
ნი, რუხუილეტიანი, შავფეხსაცმელებიანი, შუბლზე

ჩალისქუდჩამოფხატული – ოცდაათიოდე წლის ახალგაზრდა კაცი, ჩემი ალი-კვალი ანუ უფრო გასაგებად რომ ვთქვა: ორეული. თუმცა ამან შვება ვერ მომგვარა. პირიქით, იმ გარემოს ხელმეორედ ნახვამ, სადაც მოჩვენება გამომეცხადა, ახალი მოგონებები აღმიძრა და გამიმძაფრდა იმის შეგრძნება, რომ გუშინ დილით, როდესაც ტფილისის ვაგზალს, პირველად ბათუმიდან, მოვადექი, იმავე შესასვლელში კარის ჩარჩოს მართლა იყო მიყუდებული და ეშმაკურად მიდიმოდა ჩემივე თავი.

არადა, მოგზაურობა თავიდან კარგად დაიწყო. პარიზიდან, ბუქარესტის გავლით, კონსტანტინოპოლამდე მშვიდად ვიმგზავრე. აი იქ, ოტომანთა იმპერიის იმ საოცარ ქალაქში კი, ყველაფერი აირ-დაირია. საზღვაო პორტში ბათუმისკენ მიმავალი გემის ბილეთს დავხედე თუ არა, ადგილობრივი ველური შეუსაბამობა მომხვდა თვალში. ჯერ ეწერა 1327, ხოლო ფრჩხილებში ჩაესვათ 1909 წელი.

– უკაცრავად, ხომ ვერ ამიხსნით, ეს გაუგებარი, უცნაური ციფრი 1327, რას ნიშნავს? – დამცინავად მივმართე ევროპულ კოსტიუმში გამოწკეპილ და ოსმალური დოღბანდით თავდახურულ სანაოსნოს მოხელეს, რომელსაც წვერ-ულვაში სახეს მთლიანად უფარავდა.

– ისლამური ჰიჯრას კალენდრის მიხედვით, დროის ათვლა 622 წლის 2 სექტემბრიდან, მუჰამედის და მისი მიმდევრების მექადან მედინაში გადასახლებით, იწყება.

– თუ თქვენ მართლა ასე გგონიათ, მაინც გაუგებარია, რა შუაშია აქ 1327? 1909 გამოვაკლოთ 622, მივიღებთ – 1287. ანუ, თქვენი განმარტების მიხედვით, ოსმალეთში ახლა 1327 კი არა, არამედ 1287 წელი უნდა იყოს, – დარწმუნებული ვიყავი, რომ თურქი დავაბნიე, მაგრამ იგი მაგრად დამხვდა, აზიელებისთვის დამახასიათებელი ფლიდობით ჯერ თვალებში შემომცინა და შემდეგ მკვახედ მომახალა:

– რუსები ზედმეტად თავდაჯერებული ხალხი ხართ, ქედმაღლები, ამპარტავნები, კუდაბიკები და ამ თვისებებით ცდილობთ, თქვენი უმეცრება მიჩქმალთ. ცოტა ტვინი გაანძრიე და ადვილად მიხვდები, რომ ახლა სწორედ 1327 წელია და არა 1287!

– ტვინი შენ თვითონ გაანძრიე, თუ, რა თქმა უნდა, აქ თავმოყრილი ზღვების ქარებმა მთლად არ გამოვიშრო და არ გავიხმო, – უზრდელობაზე უზრდელობითვე ვუპასუხე.

რუსის ხსენებაზე მივხვდი, რომ ამ თურქს კარგად მოქცევის წესები ჩემი პასპორტის ორთავიანმა არწივმა დაავიწყა. გამახსენდა, ერთხელ ვენაში კომივოიაჟორის როლში შევხვდი ოსმალეთის საიდუმლო პოლიციის აგენტს, რომელიც ნეგოციანელ ვაჭრად ასაღებდა თავს. მაშინაც ბევრი შნაპსი დავლიე. სიტყვამ მოიტანა და, ამერიკის შეერთებულ შტატებზე ჩამოვარდა საუბარი.

– იქ მცხოვრები ადამიანები ბედნიერები და თავისუფლები არიან, ძალიან მაგარი ადგილია, უკეთესს ვერ ინატრებ, თანაც ისეთი ტემპით ვითარ-

დება, რომ სულ მალე შეიძლება მსოფლიოს ახალი ცენტრი გახდეს, – მიმტკიცებდა თურქი.

– ეჰ, ჩემო ძვირფასო, – ვუპასუხე კოლეგას, – რუსებს გვაქვს ძალიან საინტერესო გამოთქმა: ყველაფერი კარგადაა იქ, სადაც ჩვენ არა ვართ!

ისმაილ-ალა წამით დაფიქრდა, მერე თვალებში სევდა ჩაუდგა. მივხვდი, ნათქვამი ვერ გაიგო, მაგრამ საბოლოოდ ისტიბარი არ გაიტყნა და უცნაურად მიპასუხა:

– უნდა დაგეთანხმოთ, ნამდვილად შესანიშნავი გამოთქმაა. აბსოლუტური ჭეშმარიტებაა, სადაც რუსები არა ხართ, იქ ყველაფერი კარგადაა.

მაშინ საბოლოოდ დავრწმუნდი, არ უყვართ ოსმალოებს ჩვენი ძმა. არ უყვართ და ნუ უყვართ! ერთი კი ფაქტია, თავისი იმპერიის მშენებლობაში რატომღაც ევროპელების გამოცდილებას არ ენდობიან და გაფართოებას რუსული მოდელით ცდილობენ. თუმცა ჩვენი გზა რომ უფრო სწორი გამოდგა, ამის მიხვედრას დიდი ჭკუა მაინცაღამაინც არ ჭირდება. პორტუგალიამ, ესპანეთმა, ბრიტანეთმა, საფრანგეთმა, ჰოლანდიამ, გერმანიამ, იტალიამ, დანიამ იმპერიებად ქცევა შორეული ტერიტორიების დაპყრობით სცადეს. ამ გზამ მხოლოდ დროებით გაამართლა. კოლონიები თანდათან ცივილიზებულნი გახდნენ და ერთიმეორის მიყოლებით დაიწყეს დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლა. განა რა სამხედრო ძალის გამოყვანა შეეძლო ციციქნა პორტუგალიას, მასზე ბევრად დიდი ტერიტორიების შესანარჩუნებლად? სად პირინეის ნახევარკუნძული და სად სამხრეთ ამერი-

კა ან აფრიკა? საბოლოოდ, პორტუგალიას იმპერობანას თამაშიდა გამოუვიდა. მისივე ბედი ეწევათ სხვებსაც. რუსები კი თანმიმდევრულად, აუჩქარებლად ვფართოვდებით უახლოესი მეზობლების ხარჯზე. ამ მხრივ თურქებმა ჩვენ მოგვბადეს, მაგრამ მიმბაძველი მაინც მიმბაძველია; მხოლოდ ზედაპირულ, გარეგნულ თვისებებს ხედავს და იმეორებს. ოტომანთა იმპერია რუსული “დერჟავას” დედააზრს ვერ ჩასწვდა და დაპყრობილი ხალხების უსწრაფესი ასიმილაციის გზას დაადგა, რითაც მათი რისხვა გამოიწვია. რისხვას კი ის მოჰყვება, რომ ერთ მშვენიერ დღეს ისინი თურქებს მტრებად და მოღალატეებად მოეგვლინებიან. რუსულმა სიბრძნემ და გონიერებამ კი დაპყრობილი ხალხები სხვების დასაპყრობად გამოიყენა. ამის გაკეთება კი ძალიან მარტივად, ადამიანის ბუნების კარგად ცოდნით, შესძლო. კაცთა ღორმუცელობა, სიხარბე და ვერცხლისმოყვარეობა არის სინამდვილეში რუსული იმპერიალიზმის ფილოსოფიური ქვა, სიცოცხლის ელექსირი. მეექვსე-მეშვიდე საუკუნეების მოღვაწე ღირსი მამა იოანე კლემაქი თავის “კიბეში” ბრძანებდა: “სასწაული იქნებოდა, რომ ვინმე, კუბოში ჩაწოლამდე, გათავისუფლდეს ამ (ღორმუცელობის) ვნებისაგან.” რუსეთი ძალით ან მოტყუებით შემოერთებულ სივრცეში მცხოვრებლებს გაახსენებს, რომ მათ ტერიტორიული დავა ჰქონდათ მეზობლებთან და თავისი არმიის სამსახურს სთავაზობს ამ საკამათო მიწების დასაბრუნებლად. მეზობელთან გასაყოფი თუნდაც მცირე ნაწილის მიტაცების სურვილი კი დაუძლეველი სიხარბის გრძნობაა, რომელიც გაბრმავეებს და იმას ვერ ხედავ, რომ შენ თვითონ ხარ დაპყრობილი. მთავარია, ერთი წა-

მოაგო ამგვარ ანკესზე და მერე ყველაფერი სინ-სისინით მიდის. განსაკუთრებით კარგად ეს პროცესი საქართველოში განხორციელდა. ჯერ იყო, გეორგიევსკში დადებული სამეგობრო ხელშეკრულების საბაბით, ქართლ-კახეთის სამეფო შემოვიერთეთ, მერე, ქართველებისვე ხელით, დაქსაქსული ქართველური სამთავროები შემოვიმტკიცეთ, შემდეგ კი, თუკი ოდესმე ქართველ მეფეებს სადმე ულაშქრიათ და, თუნდაც რამდენიმე დღით, რამე ტერიტორიები დაუპყრიათ, იმათ დაბრუნებაში დავეხმარეთ; მომავალშიც დავეხმარებით. რაც ყველაზე საინტერესოა, თვითონ არიან ჭყვიტინა გოჭებივით კმაყოფილები, მაგრამ თუ ამპარტავნება შეეყრებათ და იმპერიიდან გაპარვის სურვილი სძლევთ, მაშინ ძალიან მარტივად მიუჭნენთ თავის ადგილს – ქართველების მეშვეობით შემოერთებულ მიწაზე მცხოვრებ რომელიმე ციცქნა ხალხს გაგახსენებთ, თუ როგორ მიიტაცეს ამ არამზადებმა მათი წინაპრების “ძირძველი” მიწები და “ისტორიული სამართლიანობის აღდგენაში” დახმარებას აღვუთქვამთ. რაო, ვითომ, რით არიან ეს ხალხები ქართველებზე ჭკვიანები, რომ ამ ხრიკზე ვერ წამოვიკიდოთ?! მერე დააყრიან ერთმანეთს და, თუ საჭიროდ ჩავთვლით, გასაშველებლად ისევ ჩვენ მოვევლინებით. ვიწვალებთ ასე, ვიდრე ეს ტერიტორიები, მათ იქით მდებარე მიწების შემოერთების შედეგად, იმპერიის განაპირადან, სიღრმეში არსებულად არ აღმოჩნდებიან და გასაქცევიც არსად ექნებათ.

– ნუთუ ასე ძნელია, იმ ქვეყნის კულტურისთვის დამახასიათებელ თავისებურებებს გაეცნო, სადაც მომსახურების მაღალ სტანდარტებს მოითხოვ?! – გამომავფიხილა სანაოსნოს ურჩხულის ხმა, –

ჰიჯრას თვეები მთვარის ციკლის მიხედვითაა და ისინი 28-29 დღიანებია. ინებეთ, ამ ფურცელზე ისლამური კალენდრის გამოყვანის ფორმულაა. ნახეთ, აქ წერია: ისლამური წელი უდრის (გრიგორიანულ წელს მინუს 622) + (გრიგორიანულ წელს მინუს ექვსასოცდაორის ოცდამეთორმეტედი), – კვლავ მშვიდი და მომღიმარი გახდა თურქი. როგორც ჩანს, გაახსენდა, თუ რა ფასი უჯდებოდათ რუსებთან დაპირისპირება. ჩვენი ზარბაზნებისა და ჯარისკაცების სიძლიერე ბევრ მამაძაღლს მიუჩენს თავის კუთვნილ ადგილს და იმპერიის ქვეშევრდომებს სიამაყით გვავესებს. ფორმულის მიხედვით, სანაოსნოს მოხელე, რა თქმა უნდა, მართალი იყო: ისლამური კალენდრის წელი უდრის (1909 – 622) + 40 ანუ 1327. მაგრამ უკან არ დავიხიე და ახლა გემის გასვლის დროზე შევეკამათე:

– ამ თქვენი წელთაღრიცხვისა და კალენდრის გამოყენების გამო ცივილიზებულ სამყაროს კარგა გვარიანად ანუ სრულად 582 წლით ჩამორჩებით. როდემდე უნდა იყოს მაჩანჩაღა ერი? ნაწილ-ნაწილ რომ გვაბარებთ თქვენს ტერიტორიებს, ბარემ ერთიანად დაგვენებდით და სწრაფად გაზიარებთ განათლებასა და კულტურას. თუმცა ახლა თქვენთვის არ გვცალია. ამას წინათ შორეულ აღმოსავლეთში ვჭამეთ სირცხვილი და მომაგრება გეჭირდება. ფეხზე მყარად დავდგებით თუ არა, აქ არა ხართ? – აუცილებლად მოგხედავთ. ბილეთში 2 შააბანი და 9 საათი წერია. ეს შააბანი ალბათ თვეა?

– დიახ, ბატონო! წელს შააბანი ჩვენებურად, ისევე როგორც თქვენთან, მერვე თვეა, – ეშმაკურად მოჭუტა თვალები.

მივხვდი, რაღაცას მაიმუნობდა და დასაზუსტებლად ვკითხე:

– დღეს რომელი შააბანია?

– დღეს ნამდვილად პირველი შააბანია, ოთხშაბათი. გემი ხუთშაბათს, ზუსტად 9 საათზე, გავა ზღვაში და გთხოვთ, ნუ დაიგვიანებთ. რაიმე რომ არ შეგვეშალოს, მოდი, ჩვენი საათები შევაჯეროთ, – დიმილი არ მოშორებია სახეზე ჩემს მასპინძელს.

უილექტის ჯიბიდან ვერცხლის საათი ამოიღო, გახსნა და გამომიწოდა. მე ჩემი ოქროს საათი ამოვიღე. ორივე ზუსტად ერთსადაიმავე დროს – 3 საათსა და 43 წუთს აჩვენებდა.

ნავსადგურის შენობიდან კმაყოფილი გამოვედი. წინ, როგორც მაშინ მეგონა, კონსტანტინოპოლური ნახევარი დღე და მთელი ღამე მქონდა. მეექვსეს მოვუხმე და სასტუმროსკენ გავემგზავრე.

მეორე დილით 8 საათზე ბარგი-ბარხანით ნავმისადგომზე ვიყავი, სადაც ბათუმისკენ მიმავალი გემის ხსენებაც კი არ იყო. . .

პორტის ზრდილობიანმა უფროსმა დამიყვავა, შოტლანდიური ვისკი დამალევინა, კორექტულად ამიხსნა, რომ ისლამურ ქვეყნებში მეორე ღღეღამე მზის ჩასვლის შემდეგ დგება, ამიტომაც ბილეთში სწორად იყო მითითებული 2 შააბანი,

ხოლო გუშინდელი ოსმალის მიერ დღის 3 საათსა და 43 წუთზე ნათქვამიც: დღეს პირველი შააბანიაო, სრული სიმართლე გახლდათ. უბრალოდ რამდენიმე საათის შემდეგ, მზის ჩასვლასთან ერთად, აქ ახალი დღე დაიწყო და ბათუმისკენ მიმავალი გემიც, ჩვენებურად საღამოს ცხრა საათზე, ხოლო ამათებურად ახალი დღის დადგომისთანავე, გავიდა ზღვაში. ეს იაღლიში პინსკში, ებრაელების უბან კაროლინში, დაბადებულ და გაზრდილ კაცს არ უნდა მომსვლოდა. იუდეველებთანაც ასეა: ხვალინდელი დღე დღეს საღამოს იწყება.

შემდეგი ხომალდი, რომელმაც სამშობლოსკენ წამიყვანა ცამეტი დღის შემდეგ, გრიგორიანულად 1909 წლის 1 სექტემბერს, ჰიჯრას კალენდრის მიხედვით კი 1327 წლის შააბანის თხუთმეტში, გამოვიდა და ბათუმში გრიგორიანულად 1909 წლის 5 სექტემბერს, ხოლო ჩვენებურად, იულიუსის კალენდრის მიხედვით, 1909 წლის 23 აგვისტოს, კვირას, საღამოს ჩამოვიდა.

ქართველები ცხოვრებაგანვლილ, ბებერ, უკვე სიკვდილის სარეცელზე მიჯაჭვულ, ზარმაც, არაფრისმაქნის ხალხად მყავდა წარმოდგენილი და თუკი რაიმე სასიკეთო თვისება უნდა ჰქონოდათ, ერთ-ერთი – ასაკით უფროსებისადმი განსაკუთრებული მოწიწების გრძნობა მეგონა. თურმე სადა ხარ? ორი წლის წინ ეს მითი დამემსხვრა. მაშინ, 1907 წლის ზაფხულის ბოლოს, ახალგაზრდებმა ტფილისიდან რამდენიმე ვერსში, შარაგზაზე, ტყის პირას, სალოცავ ნიშთან ახლოს, დღისით-მზისით, გულში დამიზნებული ერთი ტყვიით და შუბლში კონდახის ჩარტყმით მოჰკლეს

სამოცდაათი წლის ავადმყოფი მოხუცი კაცი და მის მეუღლეს ცემის შედეგად გონება დააკარგვინეს. თან წაიღეს: ოქროს საათი – ღირებულება სამასი რუბლი, ოქროს პენსნე – ღირებულება ოცი რუბლი, თეთრეული, დანა-ჩანგალი, წინა დღეს მორთმეული დაუდგენელი რაოდენობის თანხა, წვრილმანი სხვა ნივთები. ამ ამბების შემსწრე მეეტლეს ვერაფრით აეხსნა, როგორ აღმოჩნდა ფაქტონის მარჯვენა მხარეს გონდაკარგული ქალბატონი მარცხენა ბორბალთან, გარდაცვლილი მეუღლის გვერდით. მან ხომ არ იცოდა, რომ სიყვარული ფიზიკურ კანონებს არ ემორჩილება. როგორც მერე გაირკვა, მხოლოდ ეს არ ყოფილა ამ მკვლელობასთან დაკავშირებული ბუნდოვანი მოვლენა.

იმ ამბებს თავიდან გამომძიებელი ილიაშენკო იძიებდა, რომელიც რაღაც მიზეზის გამო გაუთავისუფლებიათ. ბედის ირონიით ეს ილიაშენკო პარიზის რუსულ რესტორანში გვარიანად დამთვრალა და ჩვენი აგენტის თანდასწრებით ნიშნისმოგებით უტრაბახია, ილია ჭავჭავაძის საქმეს თითქმის ორი წელი ვიძიებდი, დანამდვილებით ვიცი, მკვლელობაში სულ ხუთი კაცი მონაწილეობდა. არადა, გზადაგზა ბევრი ადამიანი დავიჭირეთ და გავუშვით. ამჟამად კი ჩემს მემკვიდრეს ექვსი ბრალდებული ჰყავს. მათგან ერთი ძებნილია, ოთხი ციხეშია, ერთიც ჯერ დავიჭირეთ, მერე ციხიდან გაგვექცა და პოლიციასთან შეტაკებაში დაიღუპა. მაინტერესებს, მათგან იმ ერთ უდანაშაულოს უჩემოდ როგორ დაადგენენ ან რას უზამენო.

მთვრალი გამომძიებლის ბაქი-ბუქს, სადღაც პროვინციაში მომხდარ მკვლელობას და კაცმეტობით დადგენილი დამნაშავეების რაოდენობას არც რუსეთის იმპერიის პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურის უფროსი მიაქცევდა ყურადღებას, რომ არა შემდეგი გარემოებები: ა) მოკლული აღმოჩნდა იმპერიაში ძალიან მაღალი რანგის კაცი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი, თავადი ილია ჭავჭავაძე; ბ) საქმის ძიებას თვალს ადევნებდა იმპერატორი ნიკოლოზ მეორე. ანუ თავის გამოჩენით შესაძლებელი ხდებოდა მისი უდიდებულესობის ყურადღების დამსახურება. ეს კი პატივმოყვარე ჩინოვნიკისთვის ძალიან მნიშვნელოვანი რამ გახლავთ. წარმოიდგინეთ, რა მოხდებოდა, თუკი გამოძიების მასალების გაცნობის შედეგად ზედმეტ “მკვლელსაც” დავადგენდით, ამგვარად შორეული საფრანგეთიდან მოვხოცავდით ცხვირს ადგილობრივი სასამართლოს წვინტლიან გამომძიებლებს და, რაც მთავარია, ამის შესახებ მაშინათვე შეიტყობდა იმპერატორი. თანაც, საფრანგეთის დედაქალაქში განლაგებულ რუსეთის იმპერიის პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურას საქმის ძიების პროცესში ჩართვის საბაბიც ჰქონდა. გაირკვა, რომ მოკლულთან მეგობრობდა და ტრაგედიაზე რამდენიმე დღის წინ სტუმრობდა გერმანიის ქვეშევრდომი ვინმე არტურ ლაისტი, რომელიც 1892 წლიდან ტფილისში დამკვიდრებულა და, სავარაუდოდ, იქიდან ეწეოდა ჯაშუშურ საქმიანობას.

ვიცოდით იმის შესახებაც, რომ ილია ჭავჭავაძე ზოგჯერ ჩადიოდა გერმანიაში, ავსტრიაში და საფრანგეთში. თანაც ქართველებში ჭორი გავრცელებულა, სახელმწიფო საბჭოს წევრი ოხრანკამ მოჰკლათ და მუნდირის ღირსების საკითხი იყო ამ ხმების წარმოშობის დადგენა.

თავიდან მეგონა, განაჩენის აღსრულებამდე მოვახერხებდი იმ ზედმეტი “დამნაშავის” ვინაობის დადგენას და ეშაფოტიდან ზარზემით ჩამოვიყვანდი. ახლა კი გული მიგრძნობდა, მამაძაღლი ოსმალოს ხრიკის გამო, დამაგვიანდა და ეს ეფექტური ჩანაფიქრი განუხორციელებელ ოცნებად იქცა. თუმცა იმედს მაინც არ ვკარგავდი.

ერთი ადამიანური სისუსტე მახასიათებს. კოლექციონერის ავადმყოფური ვნებით შეპყრობილი ვაგროვებ ადამიანების მიერ სიკვდილის წინ წარმოთქმულ უკანასკნელ ფრაზებს. შეიძლება ცინიკურად უღერს, მაგრამ მაინტერესებდა, რა იყო ილია ჭავჭავაძის ბოლო სიტყვები. ამ ჩემი ახირების გამო არაერთხელ ჩავგარდნილვარ უხერხულ

მდგომარეობაში, მაგრამ ზნე ვერა და ვერ შევიც-
ვალე.

ბათუმი-ტფილისი-ელიზავეტპოლი-ბაქოს მატა-
რებელს სულზე მივუსწარი; კუპეში დამხვდა კა-
პიტნის სამხრეებიანი, საკინძეშეხსნილი სამხედრო
პერანგისა და მუხლებამდე ფოხანის ამარა წითუ-
რი მამაკაცი. მან მასპინძლის უფლებით ისარ-
გებლა და თავი ოფიციალური ორთოგრაფიის
დაცვით წარმომიდგინა:

– ელიზავეტპოლოს გარნიზონის მომარაგების
უფროსი, კაპიტანი ზალატარეესკი კონდრატ ვარ-
ფალამეევ!

თავიდან ამრეხით შემათვალიერა, ეტყობა, ჩემი
ევროპული იერი და ჩაცმულობა არ მოუვიდა
თვალში, მაგრამ როგორც კი რეგალიები ჩამო-
ვუთვალე და, რაც მთავარია, მოწმობა ვუჩვენე,
თვალეები გაუბრწყინდა, წამოხტა, საწოლის ქვე-
შიდან უზარმაზარი მურა-ყავისფერი საკოიაუი
ამოათრია; იქიდან მაგიდაზე ამოალაგა: შავი პუ-
რი, მოხარშული დედალი და კვერცხები, კიტრის
მწნილი, მწვანე ხახვი, პომიდორი, ბევრი ნიორი,
მოხარშული ქამბალა და ბუთხუზა შტოფი. დიდი
მნიშვნელობა აქვს ჩვენს ქვეყანაში ბეჭედდასმულ
ქალაქის ნაგლეჯს; იგი ძალაუფლების სიმბო-
ლოა და მისი მფლობელი პატივისცემას, მოწიწე-
ბას, თაყვანისცემას იმსახურებს.

– თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, როტმისტრო,
ვგიჟდები უცხოეთში მოღვაწე აგენტებზე. თქვენ
ხართ იმპერიის უხილავი ფრონტის წინა ხაზის
მებრძოლები. ეს ჩვენი გაცნობისა იყოს! – კონ-

დრატ ვარფალამეიჩ ზალატარევსკიმ შტოფს სა-
ცობი ხმაურით ამოაძრო, ვერცხლისფერი საჭი-
ქეებიდან ჩაისთვის განკუთვნილი დიდი სიფრიფა-
ნა ჭიქები ამოიღო, გაავსო, ერთი მომაწოდა,
მეორე მომიჭახუნა, მიიყუდა და სულმოუთქმელად
დაცალა. – ნამდვილი გურული ჭაჭაა, ჩვენს
არაყზე ორჯერ უფრო ძლიერია, თანაც კაკლის
უღლებზეა დაყენებული, სამკურნალოა! – წარბიც
არ შეუკრთა კაპიტანს.

– დიდება რუსეთს! – ომახიანად შევძახე და პო-
ლიციის დეპარტამენტის ერთ-ერთი ძირითადი
სამსახურის – ოხრანკის – ოფიცრის სახელი
რომ არ შემერცხვინა, ვცადე, ერთ ამოსუნთქვაზე
დამეცალა ჭიქა. მართალია, მე როტმისტრის და
ზალატარევსკის კი კაპიტნის ანუ პრაქტიკულად
ერთიდაიგივე წოდება გვქონდა, მაგრამ, დაუწე-
რელი კანონის მიხედვით, ჟანდარმერიის (ხალხში
ინერციით ასე გვეძახდნენ) როტმისტრი არმიის
სამეურნეო ნაწილის კაპიტანზე რანგით უფრო
მაღლა იდგა. ჭაჭის სიმხურვალემ გულ-ღვიძლი
ჩამწვა, სუნთქვა შემეკრა, სისხლი მთელი ძალით

სახეზე მომაწვა, თუმცა ხმა არ ამომიღია. სამსახურის ღირსება უპირველეს ყოვლისა! თითქოს რამდენიმე წამით გონებაც დაგკარგე. ჭკავის პურის ნატეხს მივწვდი და, რაც ძალი და ღონე მქონდა, მისი არომატი შევისუნთქე. მიშველა; თანაც პინსკში მდებარე ჩემი ბავშვობის სახლის საკუჭნაოს სურნელი გამახსენდა. დედა იქ ინახავდა მთელი თემისთვის გამომცხვარ პურს. ზალატარევსკის შევხედე, მაღიანად მიირთმევედა ქათმის ბარკალს და ჩემთვის არც კი შემოუხედავს. ძალიან კარგი. ესე იგი ვერ დაინახა, რა ტანჯვით დავლიე არაყი.

შემდეგი ჭიქა, რომლითაც ძღვევამოსილი რუსული არმია ვადღებობელეთ, უკვე თავისუფლად წავიდა; მეორეს მესამე მოჰყვა და გახურდა ჩვენებური, მამა-პაპური რუსული ქეიფი. ზოგიერთი იტყვის: ისე დავთვერი, არაფერი მახსოვსო. ასე არა ვარ. რამდენიც არ უნდა დავლიო, ყოველთვის ყველაფერი მახსოვს. არა, მთლად ყველაფერი – არა, მაგრამ ძირითადად ყველაფერი – კი. ყველაფერს ფხიზელი კაციც ვერ იმახსოვრებს. ეს გურული ჭაჭაც ბოლოსკენ ისეთი ხავერდოვანი და სასიამოვნო გახდა, რომ როდესაც ვარფალამეიჩმა მეორე შტოფი დააძრო, უარის თქმა არც მიფიქრია. ეტყობა, მაგრად დავთვერი, მახსოვს, როგორი გულისყურით ვუსმენდი კონდრატის მიერ მოყოლილ მამამისის სახელის წარმოშობის ისტორიას:

– ხოდა, ჩემო ბენია, – ბენიამინის წარმოთქმა დაეზარა და უკვე ასე შინაურულად, კნინობითი სახელით, მომმართავდა. არადა, რა კარგად დაიწყო: თქვენო მაღალკეთილშობილებავ! – ერთ

ღამეს ბაბუაჩემი თავის რაზმთან ერთად, ყირიმის სოფელში, რომელსაც ვარფალამეევკა ერქვა, თავმოყრილ თათრების ასეულს დაესხა თავს და ერთიანად ამოჟუჟა. ამ ამბის მერე გავრცელდა თურმე ხალხში გამოთქმა “Варфаломеевская ночь”. იმ ღამიდან რამდენიმე თვეში დაბადებულა მამაჩემი. ბაბუას უთქვამს, ხალხში ჩემი გმირობის შესახებ გამოთქმა გაჩნდა და, მოდი, ჩემს შვილსაც ვარფალამეის დავარქმევო. ხედავ, როგორი დეგემირები იყვნენ ჩვენი წინაპრები და რა ვაჟკაცური სახელები ჰქვიათ ჩვენს მამებს?!

– აბა რა?! თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, ჩემო ძვირფასო, კონდრატ, – ვუქნევდი თავს. როგორი უნებისყოფო ხდება მთვრალი კაცი, თორემ ფხიზელი ხომ ავუხსნიდი, სინამდვილეში საიდან გაჩნდა გამოთქმა **Le massacre de la Saint-Barthélemy** (ბართლომეს ღამე), მაგრამ მაინც მაგარი ვარ. რაც მთავარია, ხომ ყველაფერი მახსოვს?! ერთი სიტყვით, რაღა ბევრი გავაგრძელო?! **ჯერ ერთი:** ევროპული გრიგორიანული, ისლამური ჰიჯრას და მართლმადიდებლური იულიუსის კალენდრების დომხალმა; **მეორე:** თურქი თაღლითის ოინმა; **მესამე:** კონსტანტინოპოლში უაზროდ გატარებულმა დღეებმა; **მეოთხე:** ზღვის ავადმყოფობამ; **მეხუთე:** უზომო რაოდენობით ჩანთქმულმა კაკლის უღლებზე დაყენებულმა გურულმა ჭაჭამ; **მექვსე:** მნიშვნელოვანი დავალების შესასრულებლად ტფილისში დაგვიანებით ჩასვლით გამოწვეულმა ნერვიულობამ; **მეშვიდე:** კონდრატ ვარფალამეიჩის სულელური ისტორიების მოსმენამ; **მერვე:** უძილობამ – თავისი შედეგი გამოიღო და როდესაც, გუშინ დილით, ელიზავეტპოლის გარნიზონის მო-

მარაგების უფროსი და მატარებლის გამცილებელი გულმოდგინედ ცდილობდნენ ვაგონიდან ჩემს ჩამოსმას, სრულიად აშკარად და თვალნათლად დავინახე, რომ ტფილისის ვაგზლის მოსაცდელ დარბაზში შესასვლელი დიდი კარების ჩარჩოზე არხეინად იყო მიყუდებული ჩემი ორეული და მრავალმნიშვნელოვნად მიღიმოდა. სასწრაფოდ გამოვფხიზლდი, მივხვდი, მოჩვენებაზე ხმა რომ ამომეღო, ჩემი გამცილებლები სიცილით დაიხოცებოდნენ, ამიტომაც სრული სერიოზულობით გამოვუცხადე:

– აბა კმარა, ბატონებო! გავერთეთ? კარგია! ახლა საქმე! უფლებამოსილი ვარ განვაცხადო, თამაში დამთავრდა. თქვენ, – მივუბრუნდი გამცილებელს, – გევალებათ ჩემი ბარგი ჩააბაროთ ვაგზლის შემნახველ საკანში და ქვითარი მომართვათ! თქვენ კი, ძვირფასო კონდრატ ვარფალამეიჩ ხალატარევსკი, გთხოვთ კუპემდე მიმაცილოთ, სანამ მატარებელი ელიზავეტპოლში ჩავა, დაიცვათ ჩემი უსაფრთხოება და ძილი, რათა შევუდგე მოულოდნელად დაკისრებული ერთი მნიშვნელოვანი დავალების შესრულებას, რომლის შესახებაც ეს წუთია მანიშნა ჩვენი განყოფილების საიდუმლო აგენტმა, – ფუნქციები გავუნაწილე და დასაძინებლად გავიწიე.

არაფერი ისე დამაჯერებლად არ მოქმედებს რუს ადამიანზე, როგორც რიხით წარმოთქმული ბრძანება. სამი წუთიც არ გასულა და გამცილებელმა ბარგის ქვითარი მომიტანა, კონდრატ ვარფალამეიჩმა კი მარცხენა მხარზე თხელი ზეწარი გამისწორა, ფანჯარას ფარდა ბოლომდე ჩამოაფარა; მატარებელი რომ დაიძრა, ერთი ჩუმად შე-

მომაპარა: ორმოცდაათ-ორმოცდაათი ხომ არ გეიშველისო, მაგრამ ცივი უარი მიიღო თუ არა, ელიზავეტპოლამდე პირი არ გაუღია.

ვიწვალე, მაგრამ, როგორც იქნა, ჩამეძინა. . .

განჯის ხანი, გენერალი ციციანოვი და ორი რუსი

სამხრეთ კავკასიაში მდებარე პატარა საგუბერნიო ქალაქ ელიზავეტპოლის ვაგზალზე კონდრატ ვარფალამეიხ ზალატარეუსკის ნამდვილად სამეფო დახვედრა მოუწევს. ჩვენს ფაეტონს ცხენზე ამხედრებული ექვსი კაზაკი მიაცილებდა და ასეთი მხიარული კომპანიით მივადექით თურქულ აბანოს. ორი საათის შემდეგ ამ საოცარი დაწესებულებებიდან სრულიად საღ-საღამათი გამოვედი. ორთქლმა, ძალიან დიდი რაოდენობით დაღეუღმა აქაური უცნაური რეცეპტით დაყენებულმა ჩაიმ,

აღმოსავლურმა მასაჟმა წახანდელი ღამის შხამები პირწმინდად გამოიყვანა ორგანიზმიდან. ახლა ქალაქის ღირშესანიშნაობების დათვალიერება მოვითხოვე და შაჰ აბასის სახელზე აგებულ ჯუმა მეჩეთთან მიმიყვანეს.

– აი, აქ არიან დასაფლავებული განჯის (ასე ერქვა მანამდე ელიზავეტპოლს) უკანასკნელი ხანი ჯავადი და მისი შვილი ჰუსეინოღლუ. ჩვენ, რუსები, მეომარი ხალხი ვართ და ღირსეულ ჯარისკაცებს, თუნდაც მტრებს, პატივს მივაგებთ, – კონდრატ ვარფაღამეიჩ ზალატარევსკიმ ქუდი მოიხადა მუსლიმანურ საფლავთან.

– ჭეშმარიტი მეომრის საქციელია, თქვენო მაღალკეთილშობილებაჲ, კაპიტანო ზალატარევსკი! გთხოვთ მიამბოთ, ჯავად ხანის რა საქციელმა განაპირობა მისდამი ამგვარი პატივისცემა.

– 1803 წლის ბოლოს განჯას ალყა შემოარტყა გენერალმა ციციანოვმა და ჯავად ხანს ქალაქის ჩაბარებისკენ მოუწოდა. შეუთვალა, დიდი თამარ მეფის დროს განჯა საქართველოს ეკუთვნოდა. ახლა ჩემი ქვეყანა რუსეთის მეგობარია და ამიტომაც ეს ქალაქი, დანარჩენ საქართველოსთან ერთად, რუსეთის იმპერიის პროტექტორატის ქვეშ უნდა მოექცესო. ჯავად ხანმა წერილი მოსწერა: განჯა რომ საქართველოსი იყო ზღაპარია, რომლის შესახებ აქ არავინ იცის, ხოლო მთელი გურჯისტანი ჩემი დიდი წინაპრის აბას მოგიტხანის სამფლობელოში ნამდვილად შემოდისო. ქალაქს არ ჩაგაბარებ და აქ შემოსვლას მხოლოდ ჩემს გვამზე გადაბიჯების შემდეგ შესძლებო.

– ღირსეული პასუხი შემოუთვლია!

– 1804 წლის 3 იანვარს, გაგანია რამდანის დროს, პავლე ციციანოვმა ბრძანება გასცა, ჭურვები დაეშინათ განჯისთვის. რამდენიმე საათში ჩვენმა მეომრებმა ჯავად ხანი აკუწეს და ქალაქიც აიღეს. გენერალი ციციანოვი ვაჟკაცურად მოიქცა და განჯის უკანასკნელი ხანი პატივით დაასაფლავებინა გადარჩენილ თანამოქალაქეებს.

– ჯავად ხანის უკანასკნელი სიტყვები ხომ არ შემოუნახავს გადმოცემებს? – სხვათა შორის შევაპარე საუბარში.

ვარფალამეიჩმა უცნაურად შემომხედა და ხმა არ ამოუღია. ჩალის შლაპა მოვიხადე და ჩავიმუხლე ჩემი ქვეყნის ღირსეული მტრის საფლავთან. ერთი წამით სურვილი გამიჩნდა, ბაქოში ჩავსულიყავი და იქ თათრების მიერ ვერაგულად მოკლული პავლე ციციანოვის ხსოვნისთვისაც მიმეგო პატივი. მივხვდი, მტრისადმი სწორედ ამგვარ ვაჟკაცურ დამოკიდებულებაშია რუსეთის იმპერიის უძლეველობა.

მტრელის სკინტლი, ჯუჯიანი და კე-
ტბრბსრბგლი თაღლითის ნათესავები

პარიზი-ბუქარესტი-კონსტანტინოპოლი-ბათუმი-
ტფილისი-ელიზავეტპოლი და კვლავ ტფილისი –
უცნაური კაუჭიანი მარშრუტის გავლით, როგორც
იქნა, მოვალწიე ამ ქალაქამდე და ვაგონში მაფერ-
ხებდა იმ სარკისებრ მოჩვენებასთან შეხვედრის
ქვეცნობიერი შიში, რომელიც გუშინდელი დილი-
დან თან მდევს. გონიერებას მოვუხმე, ძალა მოვი-
კრიბე და მატარებლის საფეხურიდან ბაქანზე
ჩავსტი. არაფერი მოხდა. ჰაერი ღრმად ჩავი-
სუნთქე, მივიხედ-მოვიხედე და უცვებ რაღაც ძა-
ლიან შორეულმა, მაგრამ ტკივილამდე ნაცნობმა
გრძნობამ შემიპყრო: მომინდა ხელები გამეშალა
და გავქცეულიყავი ვიღაც ან რაღაც ნაცნობთან
ჩასახუტებლად. ეს ის სურვილია, რომელიც მხო-
ლოდ პატარა ბავშვს მიეძალება, მოერევა და დე-
დის კალთაში თავის ჩასარგველად გააქცევს. გა-

მახსენდა შორეულ წარსულში, პინსკის მაზრის მიერუბულ სოფელ ლემიაშევიჩში, სუსხიანი ზამთრის სადამოს, ბებიანემის მიერ მოყოლილი ამბები, სადღაც ძალიან ბევრი ჭაობის, ტრამალის, ტყის და ტბაზე უფრო დიდი ტბის იქით, კავკასიის მთებში არსებული ქალაქის შესახებ. იქ მთელი წლის განმავლობაში მზიანი ამინდებია. ხოლო თუ ოდესმე თოვლი მოვა და აცივდება, ადამიანები ქუჩებში გამოეფინებიან და დღესასწაულობენო. ვინც იმ ქალაქში ჩადის, ისეთი გრძნობა ეუფლება, თითქოს შორეული მოგზაურობის შემდეგ შინ დაბრუნდაო. “ქალაქს ტფილისი ჰქვია და იქ დასაბამიდან ბედნიერად ცხოვრობს ჩვენი მოდგმის ბევრი წარმომადგენელი”, – ჩაიხურჩულებდა ბებო და ამოსუნთქვას ხვნეშას ამოაყოლებდა.

ვაგზლის საათზე შვიდს აკლდა თოთხმეტი წუთი. ჟანდარმერიის სამმართველოში სამუშაო დღე ცხრაზე იწყებოდა. ესე იგი, დრო მაქვს. რადგან ორეულიც არსად ჩანდა, გული მომეცა და ვაგზლის დასათვალიერებლად მოვიცაღე. ბაქნის მცირე ნაწილი იყო ღია ცის ქვეშ, დანარჩენს კი ევროპული არქიტექტურისთვის დამახასიათებელი გაღერვა ფარავდა. შენობიდან წამოსული სახურავი თუჯის კაპიტელებიან კოლონებს ეყრდნობოდა. ამ კოხტა ბოძებზე მშვენიერი ფარნები იყო მიმაგრებული. წარმოვიდგინე, მოსაღამოვებისთანავე, ბინდში, როგორ ღამაზად აჩახახხდება აქაურობა. არა, აშკარად ევროპულ ქალაქში ჩამოვედი.

ბაქანზე უამრავი ადამიანი ირეოდა. აქტიურობდნენ ჟეტონიანი მტვირთავები, რომლებსაც,

რატომღაც უკლებლივ ყველას, თავზე კარტუზი ეხურა და სახეს უმშვენებდა უღვაშიანი ბაკენბარდები “ა ლა ფრანც იოსების” სტილში. მეეტლები მათრახს ფართხუნა შარვლის ტოტებზე იტყლაშუნებდნენ და მგზავრებს მოუხმობდნენ უცნობი შეძახილებით: აბა სოლოლაკი, აბა ავლაბარი; ორიოდე დასახელება კი ჩემი ყურისთვისაც გასაგები იყო: აბა ნახალოვკა, აბა ვერა.

მშვენიერი სანახავი იყო აქ შეკრებილი პუბლიკის თავსაბურავების კოლექცია. თითო-ოროლას ოსმალური ჩაღმა დაეხვია, ზოგს, როგორც ჩანს, ადგილობრივი უცნაური ჩაჩი დაემხო, იყვნენ ფაფახიანები, ყაბალახიანები, მაგრამ უმრავლესობას ევროპული: ცილინდრი, ფეტრის ქუდი, ჩაღის შავკანტიანი შლაპა, ქვაბ-ქუდა, თხემზე დილით შეკრული ფართოფარფლებიანი ბერეტი – უმშვენებდა თავს. ერთი სამკუთხაშლაპიანიც შევნიშნე. რაც მთავარია, ამ სიცხეში უქულო კაცი ვაგზლის ბაქანზე ვერ დავინახე. შესაძლოა, თავსაბურავის აუცილებელი ტარება რაიმე ადგილობრივი ადათია. მსგავსი ახირებები ჩვენც ხომ გვახასიათებდა. როდესაც რუსეთი ჯერ კიდევ არ იყო მთლად ცივილიზებული ქვეყანა, წვერის ტარება ყველასთვის სავალდებულო ყოფილა; მახსოვს, მინსკის გიმნაზიაში სწავლისას, სიტყვიერების მასწავლებელმა ვიჩქესლავე რაგოიშამ გვიამბო, რომ 1551 წელს საეკლესიო საბჭოს სხდომაზე რუსეთის სასულიერო მამებს განუცხადებიათ: წვერის გარეშე შეუძლებელია ცათა სასუფეველში მოხვედრაო. რატომ არის გამორიცხული, ქართველებს ეგონოთ, რომ სასუფეველში შეღწევას მხოლოდ ქუდიანები შესძლებენ?! ისე უცნაური კაცი კი იყო ვიჩქესლავე რაგოიშა, რომელიც, მართალია, რუსე-

თის იმპერიაში მიღებული რანგების მიხედვით ბოლო ანუ მეთოთხმეტე კლასის ჩინოვნიკის – კოლეჟსკი რეგისტრატორის წოდებას ვერ გაცდა, მაგრამ უაღრესად განათლებული და სამშობლოზე უანგაროდ შეყვარებული ადამიანი იყო. გიმნაზისტებს ისეთ ამბებს გვიყვებოდა, რასაც ვერც ერთ სახელმძღვანელოში წაიკითხავდით. მახსოვს, პირველი საგანმანათლებლო შოკი მისგან მივიღე. “იგორის ლაშქრობის” შესახებ გაკვეთილზე ჯერ გვითხრა, რომ ეს გენიალური ნაწარმოები მეთორმეტე საუკუნის ძეგლია, მაგრამ იმწამსვე ბოდიში მოგვიხადა და დაიწყო, მაგრამ რა დაიწყო?! იმ გაკვეთილზე მოსმენილი ახლაც ჩამესმის ყურში: *“მე არ ვიცი, მეთვრამეტე-მეცხრამეტე საუკუნის მსოფლიოში ერთ-ერთი საუკეთესო ლიტერატურის შემქმნელ ერს, რაში დასჭირდა თავისი სამწერლობო ისტორიის გაყალბება და ამიტომაც ახლა სრული სიმართლე უნდა ვითხრათ. არავითარი მეთორმეტე საუკუნის “იგორის ლაშქრობა” არ არსებობს, არც არსებულა. იგი მეთვრამეტე საუკუნის მიწურულის ფალსიფიკაციაა და აი რატომ – პირველი: ამ სიმღერაში აღწერილი მთელი პასაჟები სრულად იმეორებს ან ემთხვევა მეთხუთმეტე საუკუნის ორიგინალურ ძეგლს “ზადორშინას” და განსხვავებულია მხოლოდ პერსონაჟთა სახელები; მეორე: თითქოს ჩვენამდე მოღწეული ნაწარმოების მეთხუთმეტე საუკუნის ხელნაწერის დედანი 1812 წელს გაჩენილ ხანძარს საეჭვოდ შეეწირა. ხანძრის გაჩენამდე მუსინ-პუშკინმა შესძლო თავის ქალიშვილთან, უსაფრთხო ადგილზე, გადაეტანა ვერცხლეულობა და ნახატების კოლექცია და რაღა ყველაზე ძვირფასი ნივთი დარჩა გადაურჩენე-*

ლი? **მესამე:** თავად ძეგლის “აღმომჩენი” ალექსეი მუსინ-პუშკინი არაკეთილსინდისიერებით გამოირჩეოდა და საქმე ჰქონდა იმუამად პეტერბურგში მოღვაწე სიძველეების ცნობილ გამყალბებლებთან ანტონ ბარდინთან და ქართული წარმომშობის ალექსანდრე სალუკაძევთან. ამ ორი თაღლითის მიერ არაერთი ცნობილი ადამიანი დარჩა მოტყუებული. 1815 წელს მუსინ-პუშკინმა კიდევ ერთხელ სცადა საზოგადოებისთვის ბარდინის მიერ დამზადებული “იგორის ლაშქრობის” მორიგი ხელნაწერის შეჩვენება, მაგრამ მაშინ სიყალბე გაირკვა ბარდინის სიხარბის გამო. თურმე ამ თაღლითს მანამდე ასეთივე ხელნაწერი ალექსეი მალინოვსკისთვის მიუყიდა. ამ უკანასკნელმა კი, გაიგო თუ არა მუსინ-პუშკინის ხელთ არსებული ნაწარმოების შესახებ, უბრალოდ შეადარა იგი თავისას. **მეოთხე:** ნაწარმოებში მოთხრობილია ამბები რუსეთის ისტორიიდან, რომლებიც მხოლოდ მეთვრამეტე საუკუნეში თავად ნიკოლოზ კარამზინის მიერ უბადრუკ მისტიფიკატორად წოდებულ ვასილი ტატიშჩევის ისტორიაშია დაუსაბუთებლად აღწერილი და, ჯერჯერობით, დღემდე მათი უტყუარობის შესახებ დოკუმენტური მასალა არ არსებობს. **მეხუთე:** მეთორმეტე საუკუნის ნაწარმოებში გატარებულია პანსლავიზმის – ერთიანი სლავური სახელმწიფოს შექმნის იდეა, რომელიც მხოლოდ მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოს გაჩნდა. **მეექვსე:** “იგორის ლაშქრობაში” საკმაოდ შეხვდებით: ა) ბოჰემიზმებს ანუ ჩეხური წარმომშობის ლექსიკას და წყობას; ბ) გალიციზმებს ანუ ფრანგული წარმომშობის სიტყვებსა და სინტაქსურ ფორმებს; გ) გერმანიზმებს – რაც მეთორმეტე საუკუნის რუსული ენისათვის არ იყო დამახასია-

თებელი.” დიდხანს მეგონა, რომ სიტყვიერების მასწავლებელმა ამგვარი უცნაური მეთოდით სცადა ყმაწვილებისთვის გაედვივებინა ამ ნაწარმოებისადმი ინტერესი. სხვათა შორის, იმ გაკვეთილზევე გავიგე პირველად, რომ თურმე იმპერიაში არიან ხალხები, ვისაც ჩვენზე ძველი დამწერლობა, ლიტერატურა და კულტურა აქვთ: ებრაელები, სომხები და ქართველები. ვერ ვიტყვი, რომ მყარად, მაგრამ ეს უკანასკნელნი ჩემს გონებში ერთდროულად უძველეს კულტურასთან და, სალუკაძევის გამო, თაღლითობასთან ასოცირდებოდნენ. აი ასეთი უცნაური კაპრიზებით ხასიათდება ადამიანის გონება!

ტფილისის ვაგზალზე კი ცხოვრება დუღილს განაგრძობდა და ნაირფეროვნებით ღაღობდა. აქ მყოფ ქალებს სხვადასხვა ფორმის ევროპული ჩაჩები, ბაფთიანი და ვუაღიანი ფეტრის თუ ჩაღის შლაპები და უცნაური, მუქ რკალზე გამჭვირვალე აბრეშუმის საბურველჩამოშვებული ქუდეების კოლექცია გამოეტანათ ერთმანეთისა და მამაკაცებისათვის საჩვენებლად. დაინახავდით თავსაფრიან ქალებსაც, მაგრამ ისინი მაღალი საზოგადოების წარმომადგენლები არ უნდა ყოფილიყვნენ.

სასიამოვნოდ გამაოცა აქ მყოფი პუბლიკის ტანსაცმელმა. აქაც ევროპული შტრიხები და ფერები ჭარბობდა. ზოგიერთ მამაკაცს ეცვა ფართხუნა შარვალი და ასევე ფართხუნა პერანგი, რომელზეც ვერცხლის ქამარი შემოერთყა და თანაც უცნაური წოწოლა ქუდი ესურა, მაგრამ უმრავლესობა ევროპულ კოსტიუმში, ზოგი ფრაკსა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, სმოკინგშიც იყო გამოწკეპილი. ქალებს ძირითადად ბლუზი და ქვედაბოლო,

ევროპაში მოდური პოლონეზი, რამდენიმე ლამაზ-
მანს კი ძველებური ხაბარდიანი კაბა ეცვა.

ყველაზე უფრო ჩალისშლაპადახურული, სხვა-
დასხვა ფერის კუბოკრულ შარვალში, ღია პე-
რანგსა და ჟილეტში ჩაცმული ახალგაზრდა მამა-
კაცების სიხშირემ გამაოცა. პარიზში, რომელიც
ევროპული მოდის ფუძემდებელ ლონდონთან ახ-
ლოს მდებარეობს, ასეთი სიხშირით ვერ ნახავ-
დით იმდენ დენდს, რამდენიც რუსეთის იმპერიის
ამ საგუბერნიო ქალაქის ვაგზლის ბაქანზე ირეო-
და. და უცებ გულზე მომეშვა, თითქოს მხრებიდან
უმიძმესი ტვირთი ჩამომხსნეს. რა არაყი, რის
არაყი; რა ჭაჭა, რის ჭაჭა? რა თქმა უნდა, ჩემნაი-
რად ჩაცმული ადამიანები! აი, რა იყო მოჩვენების
მთავარი მიზეზი. ჩემს წარმოდგენაში ტფილისი
აზიური ქალაქი იყო, აზიურ ყაიდაზე ჩაცმული
მოსახლეობით; აქ ნამდვილად არ ველოდი ლონ-
დონურად გამოწკეპილ დენდებს და რა გასაკვი-
რია, ნაბახუსევზე, საკმაოდ შორს მდგარი, ზუს-
ტად ჩემნაირად ჩაცმული კაცი თუ ორეულად მო-
მეჩვენა?! აი, ამ საიდუმლოსაც აეხადა ფარდა!

ახლა შეიძლება პირველი ტფილისური შთაბეჭ-
დილებების შეფასება: ამ ქალაქს აქვს ძალიან სა-
სიამოვნო, მიმზიდველი აურა; *მეორე* ვაგზლის
მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ტფილისი უფრო
ევროპულია, ვიდრე რუსეთის იმპერიის სხვა და-
სახლებული პუნქტები, მით უმეტეს, ვიდრე –
ელიზავეტპოლი; *მესამე* აქაური ჰაერი აშკარად
მათრობელაა და ადამიანის წარმოსახვის უნარს
აძლიერებს; *მეოთხე* . . .

– ძია, ძია! ნახეთ, მტრედმა დაგასკინტლათ!

დავიხედე და რას ვხედავ? ჩემი მარჯვენა ფეხსაცმელი ერთიანად მშვიდობის ჩიტის ნაედონით იყო მოსვრილი. პატარას შევხედე; შვიდი წლისაც არ იქნებოდა, სახე ნახშირით ჰქონდა მოსვრილი და ტუჩებსა და ლოყაზე შემხმარი უღვინტის კვალის ნაცრისფრად ემჩნეოდა. ტანსაცმელიც ზურტლიანი ეცვა და, რითაც განსაკუთრებით გამოირჩეოდა, ჯერჯერობით, ერთადერთი მამაკაცი იყო, ვისაც ამ ქალაქში ქუდი არ ეხურა.

– ძია! ფეხსაცმლისმწმენდავი აი იქ არის! – და თითი გალერეას ბოლოსკენ გაიშვირა.

მარჯვნივ გავიხედე; ოციოდე მეტრში მართლაც ჩანდა მეწადის სავარძელი, რომლის წინ ფაჩაჩიანი ხარაზი იდგა და ხელებით მეპატიჟებოდა. სამხრეთი, პრაქტიკულად, მაინც აღმოსავლეთია და აქ იციან მუშტრის ფასი. აბა ჩვენებური ვანკა, სანამ ცხვირთან არ მიუტან ჩექმას, ვერ მიხვდება, რომ უნდა გააპრიალოს. პუშკინის ერთი ლექსი გამახსენდა, სადაც მეწუღე ფერწერული ნახატის თვალიერებისას ჯერ ფეხსაცმელში არასწორ შტრისებს დაინახავს, მერე კი მკერდის სიშიშველზე ალაპარაკდება. ასეა ჩვენში: ხარაზს თავი მხატვარი ჰგონია, მეეტლეს – პოეტი, მზარეულს – გენერალი, გლეხს კი ხელმწიფობა მოუნდომებია და გასვლია კიდევ.

«Картинку раз высматривал сапожник
И в обуви ошибку указал;
Взяв тотчас кисть, исправился художник,
Вот, подбочась, сапожник продолжал:
«Мне кажется, лицо немного криво...
А эта грудь не слишком ли нага»...

მომესმა საიდანღაც ბავშვის ხმით, ოდნავ შესამჩნევი კავკასიური აქცენტით.

ახლომახლო ამ ასაკის, ჩემი პატარა მეგობრის გარდა, არავინ იყო. “ამას ეს ლექსი, აბა, საიდან?” – გავიფიქრე თუ არა, შემოტრიალდა, გამიღიმა, მარცხენა თვალი ჩამიკრა და გამაოცა:

«Тут Апеллес прервал нетерпеливо:

«Суди, дружок, не свыше сапога!»

– თამშუკ, თამშუკ, – დაუძახა ვაგზლის ციცქნა მაწანწალას მასზე ოდნავ უფროსმა ასეთივე დაღლარამ.

სავარძელში მოვკალათდი, ფეხები ყუთზე სპეციალურად ამობურცულ საფეხურებზე დავდგი. ხარაზმა მუყაოს დამცავი ფილები ფეხსაცმელებში ჩამიცურა, სველი ტილოთი სკორე მოწმინდა, უზარმაზარი ჯაგრისები ხელში აათამაშა და ოსტატურად დაიწყო გაპრიალება. სავარძელი საკმაოდ მაღალი იყო და აქედან ბაქანზე გაჩაღებული ცხოვრების დანახვა ადვილად შეიძლებოდა. მატარებლით ჩამოსულთაგან ორიოდე ადამიანი შევიდა მოსაცდელ დარბაზში, დანარჩენებს კი სწორედ ჩემს წინ უნდა ჩაეგლოთ, ვაგზლის შენობის მარჯვენა კუთხესთან ჩაეხვიათ და ამგვარად გასულიყვნენ ქალაქში. აი სწორედ იქ დუღდა ცხოვრება.

უკვე კარგა ხანია, სათითურების ოსტატები იმპერიის ვაგზლების, ბაზრების და სხვა თავშეყრის ადგილების აუცილებელ ანტურაჟად იქცნენ. ეს

მუხუდოს მარცვლის რაინდები ევროპის ქალაქებშიც მინახავს და, რასაკვირველია, მათი ყველა ოინი ჩემთვის ნაცნობია. სხვა რა საქმე მქონდა?! შევათვალე თაღლითების თავშეყრის ადგილი და ვცადე, გამომეცნო ამ ერთგვარი სპექტაკლის მონაწილე თითოეული პერსონაჟი – თეთრ ჩოხაში გამოწყობილი თავზე ცილინდრჩამოცმული კაცი, რომელსაც ხელში ფული ეჭირა და, თითებზე შიგადაშიგ დაფურთხებით, ითვლიდა თავის მონაგარს, რა თქმა უნდა, ბედნიერი გამარჯვებულის როლს თამაშობდა. მის წინ მდგომ ჩია ტანის კაცს ლივრეას სრული ატრიბუტიკა: აქსელბანდიანი კომზოლი, მოკლე შარვალი, წინდები, კეპი – ემოსა, მსახურის ფუნქციებით კმაყოფილდებოდა და შიგადაშიგ თხოვნით მიმართავდა ბატონს:

– თქვენო ბრწყინვალეებავ, დღეს საკმარისად მოვიგეთ და ძალიან გთხოვთ, წავიდეთ ახლა სახლში!

რაზეც ბატონი დაუზარელად, რიხით, რაც შეიძლება ხმამაღლა პასუხობდა ერთსადაიგივეს:

– ეს რა ფულია, მაცალე, დავითელი და ერთბაშად უნდა ჩავიდე ფსონს. ეს თანხა უნდა გავაორმაგო!

ყველაფერი კარგად ჰქონდათ გათვლილი. რადგან “თქვენო ბრწყინვალეებით” მიმართავდნენ, ესე იგი გამარჯვებული თავადი იყო, ხოლო საზოგადოების ასეთი მაღალი რანგის კაცი თუ არ თაკილობდა სათითურებით გართობას, ჩვეულებრივ მოკვდავებისთვის ამ თამაშში მონაწილეობის მიღება დიდი პატივი უნდა ყოფილიყო. ერთი უც-

ნაური და დაუჯერებელი სტატისტიკური მონაცემი გამახსენდა პოლიციის დეპარტამენტის ცირკულარული წერილიდან: რუსეთის მრავალმილიონიანი იმპერიის თავადური გვარების 56 პროცენტი სულ რამდენიმე ასეულათასიან ხალხს – ქართველებს ეკუთვნოდათ.

იქვე ევროპულად ჩაცმული კუნთმაგარი ბიჭებიც დაბორიანობდნენ; მათ მოვალეობაში შედიოდა მორიგეობით გამარჯვებულის როლის თამაში; თუკი ვინმე გარეშე შესძლებდა თანხის მოგებას და ამ ფულით წასვლას ეცდებოდა, ეს რაზმი პირდაპირ ყაჩაღურად წაართმევდა მას მონაგარსაც და დარჩენილ საკუთარ თანხასაც, იმ მოტივით, რომ თითქოს თამაშის წესები არ დაიცვა და მოგებისთანავე გაქცევა სცადა. “ეს ჯარიმით ისჯება, ძმაო!” – ეტყობდნენ.

რაც ფეხსაცმლისმწმენდავის სავარძელში ვიჯექი, ოთხმა კაცმა ითამაშა და ოთხივემ მოიგო, თანაც გამარჯვებულთაგან ორმა უპრობლემოდ დატოვა ბაქანი, ხოლო დანარჩენები იქვე ახლომასლო წრიალებდნენ და, როგორც ეტყობოდათ, ყოყმანობდნენ – ვერ გადაეწყვიტათ, ისევ ეცადათ ბედი თუ არა. ჯერ ეს ყველაფერი უცნაურად მომეჩვენა, მაგრამ თამაშის მთავარ ფიგურაზე ყურადღებით დაკვირვების შემდეგ მივხვდი, რომ შედეგები კანონზომიერი იყო. ეს ადამიანი აშკარად ახალბედა, თავის საქმეში სრულიად გამოუცდელი ჩანდა. ლობიოს მარცვალს ცუდად ახურავდა სათითურებს და ისე ნელა ამოძრავებდა, რომ დიდი ჩუბინობა არ იყო საჭირო სათანადო სათითურის გამოსაცნობად. გავოცდი, ამ თაღლითმა ისიც კი არ იცოდა, რომ ლობიოს

მარცვალღ თოთოთ გარედან უნდა მიემაგრებინა სათოთურისთვის. ეს ამ თამაშის მთავარი ოინია. თაღლითობის ეშხი ხომ სწორედ ის გახღავო, რომ მარცვალღ ბოლო წამს სამთავან არც ერთი სათოთურის ქვეშ არ უნდა იყოს და როდესაც გაცუცურაკებული აღამიანი ვერ გამოიცნობს მარცვლის მღებარეობას, ასევე უწუმრად უნდა შეაცურო დარჩენიღი ორიღან ერთ-ერთის ქვეშ. რაც არ უნდა იღაპარაკო, პროვინციღ მინც პროვინციღა. დასვი ახღა აქ ჩვენებური – ოდესეღი ან თუნდაც როსტოვეღი – ბიჭები!

ამასობაში ხარაზი თავის საქმეს მორჩღა და გასამრჯელო უცნაური გაფასებით მოითხოვღ:

– ერთი კაპიკი, თქვენო კეთილშობიღებავ!

ამ კაცმა ჩემი ჩინი არ იცოღა და არც გამკვირვებია, რომ რანგით უფრო დაბალი მოხელისაღმი მიმართვღ გამოიყენღ და თავსართი “მადღლ” დამაკლო, მაგრამ მისი მომსახურებღ თუ ასეთი იღვი იქნებოღღ, ვერ წარმოვიღგენდი. ჟიღეღით კარგად დაცული პერანგის გულის ჯიბიღან ტყავის საფულე ამოვიღე, ხურღღა ფულის განყოფიღებიღან კაპიკიანი ამოვარჩიე და ხეღოსანს გავუწოღე.

– ერთი კაპიკი – ერთი წუთი, თქვენო მადღლკეთილშობიღებავ! ექვსი წუთი ვიღმუშავე, ორი ფეხსაცმელი გავწმინღე, ექვსჯერ ორი არის თორმეტი. ერთი წუთის საფასური თქვენსკენ იყოს. სულ ათი კაპიკი!

“მადღლკეთილშობიღებავ” მესიამოვნღ; პროვინციღში მომსახურების პარიზული ფასი კი მეტისმეტი იყო; ჩვენი უწყების მონაცემებით, მთელს იმ-

პერიაში მუშის საათობრივი ანაზღაურება ცხრა კაპიკს არ აღემატებოდა, ამ ვაუბატონმა კი ამ თანხაზე მეტი ექვს წუთში გამოიმუშავა. თანაც ორი კაპიკი თითქოს მაჩუქა კიდევ, მაგრამ სინამდვილეში ნამუხის ვალად დამადო. დავუშვათ, მისი მომსახურება წუთში კაპიკი ღირს, ორი ფესსაცმლის გამო თანხის გაორმაგება, რა შუაშია ან რა ლოგიკური ფორმულით აიხსნება, ჩემთვის ადგილობრივ სიბრძნედ და გამოუცნობ ამოცანად დარჩა.

ფესსაცმლისმწმენდავს ანგარიში გავუსწორე და ვერ აგისხნით, რა ძალამ მიმიყვანა სათითურების ბანდასთან. შესაძლოა, ეს იყო პორტმონეში დაგროვილი ბევრი ხურდა ფულისგან გათავისუფლების სურვილი ან, რა თქმა უნდა, ამის დაჯერება არ მინდა, – თაღლითის ადვილად დამარცხების ხარბი ვნება. ერთი კი ნამდვილად ვიცი, თავიდან მხოლოდ თაღლითებში გარევა, მათი საუბრის მოსმენა და უცნობი ქალაქის ამგვარი პუბლიკის ახლოდან გაცნობა მსურდა.

მივუახლოვდი თუ არა, მოთამაშემ თვალებში შემომციცინა და გარსშემოსხვეულ საზოგადოებას მიუბრუნდა:

– აჰა შენ, მოგებული სამი კაპიკი, თქვენ კი გაიწიეთ, ადგილი დაუთმეთ მის ბრწყინვალეებას, – მერე კიდევ ერთხელ გამიღიმა, – სტუმარი ღვთისაა, გთხოვთ, პატივი გვეცით!

ნახევარკაპიკიანი ფსონით ვაპირებდი თამაშის დაწყებას, მაგრამ, “ბრწყინვალეაო”, მომმართეს. ესე იგი თავადად მაღიარეს, ამიტომაც ორკაპიკიანი ჩამოვედი; მერე სამ და ხუთკაპიკიანზე გადავედი. ბოლოს ვერცხლის ათი, თხუთმეტი, ოცი და ოცდახუთკაპიკიანები ჩაერთო თამაშში. ძალიან უსუსური მოწინააღმდეგე შემხვდა. ორი თუ სამი წარუმატებლობის გარდა, ყველა გათამაშება მოვიგე. ბოლოს დამსწრე საზოგადოება ჩემს წარმატებებს ტაშით და შეძახილებით ხვდებოდა. შარვლის ჯიბე სპილენძის და ვერცხლის მონეტებით დამიძიმდა. სინდისმა შემაწუხა და ძალით წაგება ვცადე – სათითურების მოძრაობას შეგნებულად არ ვადევნებდი თვალს, მაგრამ ალალბედზეც მიმართლებდა. უკვე თუნდაც ერთხელ ვერ გამოცნობის სურვილი მკლავდა, რომ ვაგზლის სათითურების რაინდმა ხმამაღლა შესძახა:

– მთელი ფული წაგაგე. დღეს ისედაც არ მიმართლებდა, ეს კაცი კი ნამეტანი ყისმათიანი გამოდგა, მორჩა თამაშში! ბანკროტი ვარ!

მივხვდი, ახლა დაიწყებოდა მთავარი წარმოდგენა ადამიანის ძელისმკენეტელი ბანდიტების მონაწილეობით და მზად ვიყავი, მთელი მოგებული თანხა პირველივე მოთხოვნისთანავე დამებრუნებინა. ჯერ ბაქნის ბოლომდე მივედი, მერე შენობის კუთხეში მარცხნივ ჩავუხვიე და ვაგზლის წინ მდებარე სკვერსაც რომ გავცდი, მღვერების მო-

ლოდინში უკან მოვიხედე. არავინ ჩანდა. გამიკვირდა. უცებ გონება გამინათდა; ხელი მივირტყი მარცხენა ძუძუსთან, სადაც საფულე მეგულებოდა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ყველაფერი წესრიგში იყო. “ჩემი ოქროს საათი”, – გავიფიქრე და ჟილეტის მარჯვენა ჯიბიდან ამოვიღე ბაჯადლო ოქროს შვეიცარიული ნაკეთობა, რომელიც ტფილისური დილის კაშკაშა მზის სხივების ფონზე კიდევ უფრო ბრჭყვიალა ჩანდა. თავი დავინამუსე – არ შეიძლება ადამიანებისგან მუდამ ცუდ საქციელს ელოდე. ღმერთმა აქაურობას ბუნების სიკეთეები ხომ ერთბაშად დააყარა და, ეტყობა, აქაური ადამიანებიც პატიოსნებით ალაგსო.

ვაგზლის მოედნიდან გაშლილი არქიტექტურული ხედით ტფილისი კვლავ ევროპული ქალაქი იყო. რადგან საფრთხე აღარ შემუქრებოდა, გადავწვიტე შენობაში დავბრუნებულიყავი, შემნახველი ოთახიდან, გუშინ მატარებლის გამცილებლის მიერ ჩაბარებული, ჩემი ბარგი გამომეხსნა, ფაეტონი ამეყვანა და ისე მოვქცეულიყავი, როგორც ევროპის დედაქალაქებში დამჩემდა ანუ მეეტლის რეკომენდაციით ქალაქის საუკეთესო სასტუმროში დავბინავებულიყავი. დროის გასაგებად საათი ამოვიღე, თავსახური ავხადე და . . . ერიჰა! ციფერბლატი მეუცხოვა! კარგად დავაკვირდი და მივხვდი, რომ ხელში იაფფასიანი, ოღონდ კარგად გაპრიალებული სპილენძის საათი მეჭირა. გულმა რეჩხი მიყო. ახლა პერანგის გულის ჯიბიდან საფულე ამოვიღე. აბსოლუტური ჭეშმარიტებაა რუსული ანდაზა: უბედურება მარტო არასდროს მოდისო! ჩემი, ნიანგის ტყავისგან შეკერილი, პორტმონეს ნაცვლად შემრჩა კარგა გვარიანად

გაცვეთილი უხარისხო საფულე, რომელიც გაზეთის ფურცლის ნაფლეთებით იყო გამოტენილი.

გონება დამებინდა და გაცოფებული ვაგზლისკენ გავიქეცი. ბაქანზე შევუხვიე თუ არა, როგორც მოსალოდნელი იყო, დავინახე, რომ იქ ჩემი მძარცველების ხსენებაც არ იყო. ახლა მოსაცდელი დარბაზისკენ გავწიე, ვიფიქრე, ოკოლოტონისთვის მომეთხოვა პასუხი, რადგან მის გარეშე ამ ტერიტორიაზე, ალბათ, ბუზი არ ჭაჭანებდა, არაფერი ხდებოდა და მას აქ ყველა საქმიანობიდან, რა თქმა უნდა, ჰქონდა წილი; მაგრამ გამახსენდა, რომ, საფულესთან ერთად, მთელი ჩემი საბუთებიც წაიღეს ყაჩაღებმა. დოკუმენტების გარეშე კი ოკოლოტონისთან საუბარს აზრი არ ჰქონდა; ვინ იცის, რა შარს მომდებდა? პოლიციის დეპარტამენტის ეს თითქმის ყველაზე დაბალი რანგის თანამშრომლები ხომ განსაკუთრებული ვერცხლისმოყვარეობით გამოირჩეოდნენ და ქრთამად აღებული ფულის შესანარჩუნებლად ეშმაკსაც მოემსახურებოდნენ. მოსაცდელ დარბაზში შესასვლელთან, სწორედ იქ, სადაც გუშინ ჩემი ორეული მომეჩვენა, გავჩერდი და ძალიან ნაცნობი ადამიანის ასევე ნაცნობი სიტყვები მომესმა:

– ძია, ძია! მტრედმა დაგასკინტლათ! . . . ძია, ფეხსაცმლისმწმენდავი, აგერ, იქაა!

გავიხედე და რას ვხედავ? ჩემი პატარა მეგობარი, სახელად თამაშუკი, ამ ჯერზე მატარებლიდან დაგვიანებით ჩამოსულ მგზავრს მეწადის სავარძლისკენ მიუთითებდა. ეს კაცი ერთობ საინტერესო სანახავი გახლდათ; ქვაბ-ქუდა მობრეცილად ეხურა; სახე წუხელ დაღეული ბევრი არყისგან

ბარაქიანად გაწითლებული და შემუშავებული ჰქონდა; პერანგზე ღილები არასწორად შეეკრა, რის გამოც მარჯვენა საყელო მარცხენაზე გაცილებით მაღლა ამოჩაჩოდა; ერთი სიტყვით, ზედ ეწერა, რომ, შემადგენლობის ვაგზიდან გასვლამდე, გამცილებელმა კუპეში შემთხვევით იპოვა, გამოადვიდა, პირადად დაეხმარა ჩაცმაში, ვაგონიდან ძალით ჩამოსვა და ახლაც ძილ-ბურანში იყო. უცნობს ფეხსაცმელებზე დავხედუ: არა, გამორიცხებულია!!! მტრედი ერთ ჯერზე ამდენს არ სკინტლავს!

პატარა თამშუკი ზურგს უკან, მარცხენა ხელში ჩამუჭულ, პაწუკა ოყნას მაღავდა. მივხვდი, ასი წლის შემდეგ, როდესაც ღრმად მოხუცი ტფილისელი დაღლარა უფლის წინაშე წარსდგება, მისთვის სასუფეველის კარების არგახსნის უამრავ მიზეზთაგან ორი ამთავითვე ცნობილი იყო. **პირველი:** ბავშვობაში უქულოდ სიარული; **მეორე:** ტფილისის ვაგზალზე, სპეციალური რეცეპტით დამზადებული მტრედის სკორეს ხსნარით, ხარაზისგან გასამრჯელოს მიღების მიზნით, წამსველელ-ჩამომსველელ-დამხველურთა ფეხსაცმელების დათხუპნა.

აღბათ, არც ცნობილი პეტერბურგელი ქართველი თაღლითი ალექსანდრე სალუკაძევი წამომიტივტივდა ცნობიერებაში უმიზეზოდ.

სოლომონ ბრძენის ბარდაცვალება და გეგონის ხატირით პატიება

განსაცდელის უამს ადამიანი ან აქტიურ ბრძოლას იწყებს, ან ადგილზე ქვევდება, ან გარბის. ბრძოლის რა მოგახსენოთ?! ჩვენებური ანდაზისა არ იყოს – ჩხუბის შემდეგ ხელების ქნევად გამომივიდა.

ვაგზლის სკვერში დავბრუნდი, სკამზე ჩამოვჯექი. ამგვარ სტრესულ მდგომარეობაში კავკასიაში მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცლარიის განსაკუთრებული განყოფილების შენობაში გამოცხადება არ მინდოდა. თვალები დავხუჭე და ვცადე, ფიქრებით ბავშვობაში გავქცეულიყავი. იქ ჩემი გამზრდელი და მსსნელი ბებია მეგულებოდა. 1890 წელს უკვე მინსკის გიმნაზიაში ვსწავლობდი და 2 ივნისიდან 14 აგვისტომდე არდადეგებზე მასთან ლემიაშევიწიში დასასვენებლად ჩავედი. ეს იყო ჩვენი ერთად

ყოფნის ბოლო დღეები და სულ მგონია, რომ, თუ რაიმე მიაღვილებს ცხოვრებას, მაშინ ვისწავლე მოხუცისგან. ცამეტი წლის ვიყავი; მთელი ზაფხული იქაურ ონავრებთან ერთად ან ტყეში სოკოს ვაგროვებდით, ან ახლომახლო ტბებში ვთევზაობდით, ან მეზობლების ალუბალს ვიპარავდით . . . ერთი სიტყვით, ჩემი ასაკის შესაბამისად ვიქცეოდი. მინსკში გამგზავრების წინა საღამოს კი ბებომ ადრე მაბანავა, საწოლში ჩამაწვინა და, ზუსტად ვიცი, თავისი სიბრძნე მასწავლა.

– ჩემო ბენონი (მხოლოდ ბებო და დედაჩემი მომმართავდნენ ამ სახელით), ახლა იმ ასაკში ხარ, როდესაც ადამიანს ახალი ძალა ეძლევა და იგი უკვე იწყებს აქტიურ რეაგირებას მასზე მოქმედ გარემოებებსა და ადამიანებზე. უფროსები რომ გაგიბრაზდებიან, თავს კი არ ჩაქინდრავ, არამედ ეცდები, დასაცავად იმოქმედო. აწი ხშირად გაბრაზდები. გაბრაზებას კი რისხვა მოჰყვება, რაც გონების დაბნელებით გამოწვეული გრძნობაა. ადამიანი იმიტომაცაა ადამიანი, რომ არ განრისხდეს. ახლა მოგიყვები ლეგენდას სოლომონ ბრძენის ბეჭდის შესახებ. მეფე სოლომონი ებრაელთა ხელმწიფე იყო და მასაც ახასიათებდა სიბრაზე.

– სულ ურიებზე რატომ მიყვები ზღაპრებს?

– ურიებზე კი არა, ებრაელებზე, შვილო! ებრაელები ღვთის რჩეული ერია!

– ვითომ რით არიან სხვებზე უკეთესები?

– უკეთესები არ მითქვამს. რჩეულები კი იმით არიან, რომ ღმერთმა სწორედ ისინი შეარჩია თა-

ვისი ცნებების გადასაცემად. ებრაელთა რჩეულობა მათ უკეთესობას არ ნიშნავს. ახლა ესეც კარგად დაიმახსოვრე და, სადაც არ უნდა იყო, ნურავის გაუმხელ, დაგჩაგრავენ: მეც იუდეველი ვარ!

– ნუ გიყვარს, ბებო, ასეთი ხუმრობები. ხომ შეიძლება, ვინმემ გაიგონოს და მართალი ეგონოს?

– კარგად მომისმინე. ჰოდა, სიბრაზეს რომ ვერ მოერია, სოლომონმა ჭკვიან ვეზირს დაავალა, ამ სენისგან მოერჩინა. იმანაც ოქროს ძვირფასი ბეჭედი მოართვა, რომელზედაც ამოკაწრული იყო სიტყვა: “მიუტევე”– და ურჩია, გაბრაზდები თუ არა, დახედე ბეჭედს, შენი ნერვების მომშლელს აპატიე და გულზე მოგეშვებაო.

– დღეს დილით ტყეში უზარმაზარი სოკო მე დავინახე პირველმა და მიკოლკას ვაჩვენე. ის კი გაიქცა, სოკო მოწყვიტა და თავის კალათში ჩააგდო. სოკოზე კი არ დამწყდა გული. მეწყინა, რომ არაფრად ჩამაგდო, შეურაცხყოფა მომაყენა. აბა, როგორ არ გაგბრაზებულიყავი? მივედი, ვუბიძგე და წავაქციე. მერე კარგად ვინხუბეთ. ამ ძიძგილაობაში ის სოკო ძირს დავარდნილა და ფეხით გაგვითელავს.

– აი, ხომ ხედავ? ეს შენ გგონია, რომ მიკოლკას შენთვის შეურაცხყოფის მოყენება უნდოდა. სინამდვილეში კი ის სოკოს დახარბდა. ანუ მიზეზი, რის გამოც გაბრაზდი, სულაც არ არსებულა. ესე იგი, ტყუილად იჩხუბეთ. შედეგად კი რა მიიღეთ? ერთმანეთს ატკინეთ და სოკოც დაკარგეთ! რომ გეპატიებია, იმ სოკოს ხომ ერთად შეჭამდით?!

გალიაში გამომწვევდელ მგელს თუ თითს ახლოს მიუტან, წაგაჭამს. იმიტომ კი არა, რომ შენი წყენინება უნდა ან შენთვის მოყენებული ტკივილი სიამოვნებს? არა, მას უბრალოდ შია და შენი თითი მისთვის მხოლოდ საკვებია. არ უნდა გაბრაზდე მგლის საქციელზე ისევე, როგორც არ უნდა გაბრაზდე უზრდელი ადამიანის ქმედებებზე.

– მერე რაო, სოლომონმა, დაუჯერა?

– მეფე დაჰყვა ჭკვიანი ვეზირის რჩევას და რამდენჯერაც გაბრაზდებოდა, დახედავდა ბეჭედს, აპატიებდა მწყენინებელს და დამშვიდდებოდა. მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს, სოლომონი ძალიან გაბრაზდა, ვერც წარწერამ დაამშვიდა, წაიძრო სამკაული თითიდან და უნდა მოესროლა, რომ ბეჭდის შიდა მხარეს რაღაც ასოები შენიშნა. დააკვირდა. იქ კი ეწერა: “ესეც მიუტევე.” მოეწონა სოლომონს ვეზირის მოხერხებულობა და სიბრაზემ ამ ჯერზეც გაუარა. ასე დასძლია სოლომონ ბრძენმა ერთ-ერთი მომაკვდინებელი ვნება. ოღონდ ეს ისტორია აქ არ დასრულებულა. საერთოდ, დამიჯერე, მოვლენები სინამდვილეში იქ კი არ მთავრდება, სადაც ჩვენი გონება წვდება, არამედ უსასრულოდ ვითარდება. ძალიან გთხოვ, ეს კარგად დაიმახსოვრო და ცხოვრებაში თანატოლებზე მუდამ ერთი ნაბიჯით წინ იქნები. ახლა ნახე, როგორ გაგრძელდა სოლომონის ბეჭდის ამბავი: მეფემ ხანგრძლივი, ძნელი, მძიმე ცხოვრება გალია და მოვიდა მისი აღსასრულის დღე. სასიკვდილო სარეცველზე სოლომონმა ბეჭედი მოიძრო, დახედა – ჟამთა სვლას ორივე წარწერა წაუშლია. მეფემ ბეჭედი იქვე მდგარ პატარა მაგიდაზე დადო; მოულოდნელად წიბოზე ამოტვიფრული ასოები

შეამჩნია. სუსტი მზერა დაძაბა და წაიკითხა: “შენც მიგეტყვა!” მიხვდა სოლომონ ბრძენი, რომ უკვე ზესთა სოფელში იყო და ამ სიტყვებით ღმერთი ელაპარაკებოდა!

გაბრაზებას, შვილო, ქრისტიანობაც კრძალავს, სახარებაში წერია: “ვინც უმიზეზოდ განურისხდება თავის ძმას, სასჯელის თანამდები იქნება.”

კეთილი, ჩემო საყვარელო ბებო! ვაპატიე ტფილისელ თაღლითებს. მათ ხომ ჩემი, როგორც რუსი ოფიცრის, შეურაცხყოფა კი არ უნდოდათ, არამედ უბრალოდ თავის საქმეს აკეთებდნენ და, უნდა ითქვას, ძალიან მაღალ დონეზე. არაფერი პირადული, მხოლოდ საქმე, – იტყოდნენ ევროპაში.

ფრანცისკანელი, იეზუიტები, პინსკელი კაციჭამია და ბატიფონური

ORDO FRATRVM MINORVM

ბებიას მამაჩემი არ უყვარდა და ამას არც მა-
ლაავდა. ჩემს მშობლებს ერთმანეთი ფსკოვში
გაუცნიათ. დედა დაორსულეებულა და პინსკში
მშობლების სახლში დაბრუნებულა. მამა მეორე
დღესვე გამოეცხადა და ჩაესიდა. რამდენიმე თვეში,
1877 წლის 8 თებერვალს, მეც დავბადებულვარ.
ბავშვობის პირველი წლები პინსკის განაპირას
მდებარე უბანში, რომელსაც კაროლინს ეძახდნენ,
და ბებიჩემის მშობლიურ ლემიაშევიჩში ვიზრდე-
ბოდი. არაერთხელ გამიგონია, როგორ საყვედუ-
რობდა ბებო დედას: ამ რუსის უსაქმურს სად გა-
დაეყარე? ჩვენები თუ არ გინდოდა, ადგილობრივ
“ტუტეიშებში” მაინც შეგერჩია კაციო.

როგორც ვიცი, არც მამას ეხატებოდა ბებო
გულზე. ერთხელ ნასვამი დაბრუნდა და კარგ ხა-
სიათხე იყო. იმ საღამოს პირველად დამელაპარა-
კა როგორც კაცი კაცს. მაშინ შვიდი წლის ვიყა-
ვი. მაგიდასთან დამსვა, კარადიდან არაყი გამოი-
ღო, დაისხა და მეუბნება:

– შვილო, ბენიამინ! როგორც იქნა, დადგა ნანატრი დრო. დღეიდან უფრო მაგრად ვიქნებით მე და შენ. აქ მდინარე პინას სანაპიროზე გემების ასაგები ქარხნის მშენებლობა იწყება და სამუშაოდ ბევრი ჩვენებური მუშა ჩამოვა. მეც დაგსაქმდები. ამოვიდა ყელში ამათი დაყვედრებული ლუკმაპური.

ვერაფრით გავიგე, ვინ ამადღიდა მამაჩემს საკვებს. დედა წელებზე ფეხს იდგამდა, დღე და ღამეს ასწორებდა, სულ რაღაცას აცხობდა, თავის ნაწარმს არიგებდა და მერე სახლში უამრავი პროდუქტი მოჰქონდა.

მართლაც, ძალიან მაღე პინსკში უცნობი ადამიანები გამოჩნდნენ და ქალაქი ახმაურდა. მამამ ქარხანაში დაიწყო მუშაობა, მაგრამ თუ სხვები დილით ადრე, საყვირის ხმაზე, გადიოდნენ სახლიდან და გვიან ბრუნდებოდნენ, იგი, კარგად დაბინდებოდა თუ არა, რაღაც უცნაური სასტვენის ნიშანზე, მიდიოდა და საყვირის ხმამდე მოდიოდა. იშვიათად ვნახულობდი.

ვიზრდებოდი; უკვე ჩემი სამყარო სახლს და ეზოს გასცდა, ქუჩასა და უბანში გავიდა, მერე ქალაქი მოიცვა. სახლიდან გავიპარებოდი და დიდხანს ვტკბებოდი ფრანცისკანელების ტაძრით, პოლონური კათოლიკური კასტიოლით, გრანდიოზული იეზუიტთა კოლეგიუმით; შთამბეჭდავი იყო კოხტა სინაგოგა და ხის მორებით ნაგები პატარა მართლმადიდებლური ეკლესია. ჩემთვის იმუამად ეს ორი სიტყვა: ფრანცისკანელები და იეზუიტები – გაუგებარი იყო და მასწავლებელს ვთხოვე აეხსნა მათი მნიშვნელობა. იმანაც დღეს

მაგისტრის არ მცალია და ხვალ გეტყვი პასუხსო. მეორე დღეს კი ძალიან დიდხანს და გულმოდგინედ გველაპარაკა მთელ კლასს ამ ორდენების შესახებ. მასწავლებლის განმარტებიდან მხოლოდ ორი რამ გავიგე – *პირველი*: ორდენი ადამიანთა გაერთიანებაც ყოფილა, აი ისეთი, როგორიც ჩვენი კლასია ან მთელი რეალური სასწავლებელი და მხოლოდ ბროშს არ აღნიშნავს თურმე; *მეორე*: ფრანცისკანელები უფრო ადრე ყოფილან და დიდი გავლენა ჰქონიათ მეფეებსა და მთავრებზე. მეორე კი იეზუიტები გაძლიერებულან, ფრანცისკანელები ჯერ შეუვიწროებიათ და ბოლოს სულ განუდევნიათ, ანუ ფრანცისკანელები და იეზუიტები მტრები ყოფილან და ორთაბრძოლაში იეზუიტებს გაუმარჯვიათ. მათ მიერ აგებული შენობებითაც თუ ვიმსჯელებთ, იეზუიტთა კოლეგიუმი ბევრად უფრო დიდი ნაგებობაა, ვიდრე ფრანცისკანელების ტაძარი და მოერეოდნენ, აბა რას იზამდნენ? – ასე ვფიქრობდი მაშინ.

ქალაქი რომ კარგად შევისწავლე, მერე უკვე პინსკის გარშემო მდებარე ტყეებსა და ჭაობებში მიმდინარე ამბებით დავინტერესდი. განსაკუთრებით აქამდე უცნობი ლეგენდები მიტაცებდა, რომელთაგან ზოგი შიშისმომგვრელი იყო. უცნაურია, მაგრამ ამბავი, რაც უფრო საშიში იყო, მით უფრო მომწონდა, მამახსოვრდებოდა და ოცნების საშუალებას მაძლევდა. ჭაობების თაგზე მოფარვატე დამხრჩვალთა ნისლისფერი სულები, გაუფაალ ტევრებში ქათმის ფეხებზე მდგარი მოძრავი ბაბა-იაგას ხუხულა, სასაფლაოების ღამის სტუმარი ძაღლების ხროვა, შავი ხელი, ავი სულები, ვამპირები მყარად და დიდი ხნით გახდნენ ჩემი ცხოვრების ბოროტი თანამგზავრები და, მათი გა-

დამკიდვე, სიბნელის შიში გამიჩნდა. ზოგჯერ ძილის წინ საწოლის ქვეშ და ტანსაცმლის კარადაში გულდაგულ ვეძებდი მოჩვენებებს.

პინსკში აშენებულ გემთმშენებელ ქარხანას მექანიკურიც დაემატა და ქუჩებში ხალხმაც იმატა. ჩამოსახლებულები ბარაკებს აგებდნენ და ქალაქს ახალი საცხოვრებელი უბანიც შეემატა, იქაური უცნაური წესებით. მუშები ღამდამობით თვრებოდნენ, დაბორიადობდნენ, მერე ჩხუბობდნენ, იგინებოდნენ. ერთხელაც მთელი პინსკი შესძრა აქამდე არგაგონილმა ამბავმა: მუშათა უბანში სიმთვრალეში ცოლს ქმარი მოუკლავს, ნაჯახით დაუჩეხავს და რამდენიმე დღის განმავლობაში მის ხორცს მიირთმევდა თურმე. ამ მკვლელობის შესახებ შესაძლოა, ვერავის გაეგო, რომ არა იმათი ერთი მეზობელი, რომელსაც შეშურდა გვერდით ბინაში ყოველდღე მოთუხთუხე ხორცის სურნელი და ბოქაულთან იჩივლა: აქამდე თვეში ერთხელაც არ ჰქონდათ ხორცი, ახლა კი ყოველდღე მიირთმევენ, ესე იგი სადღაც ხბო ან ძროხა მოიპარესო. მისულა ბოქაული და მწნილის კასრში დამარილებული ადამიანის სხეულის ნაწილები უნახავს. ის ქალი გაასამართლეს და ქალაქგარეთ, ტყის პირას საგანგებოდ აგებულ ეშაფოტზე, ჩამოახრჩვეს. თავზე ტომარაჩამოჩმულ დამნაშავეს სიკვდილის წინ ხმამაღლა დაუყვირია: “ადამიანის ხორცი გემრიელია!” თითქმის ორი თვე მთელი პინსკი ამ ამბავს განიხილავდა. მერე ისტორია თანდათან მივიწყებას მიეცა, მაგრამ მალევე მისი ექო უცნაურად დაუბრუნდა ქალაქს. ხალხში ხმა დაირხა, ტყეში, სადაც განაჩენი აღესრულა, მოჩვენება გაჩნდაო. თვითმხილველები ამბობდნენ, აჩრდილს, ჩამომხრჩვალივით, თავზე ნაცრისფერი

ტომარა აქვს ჩამოცმული და ღამდამობით ასევე ნაცრისფერზეწარგადაფარებულ ცხენზე ამხედრებული უწუმრად დაჰქრის ტყისპირა ჭაობების თავზე. სხვები აზუსტებდნენ: ჩამოცმული ტომარა თეთრია, კონუსის ფორმისაა და ზედ დიდი შავი ჯვარია გამოსახული; ცხენის გადასაფარებელზე კი დავითის ექვსქიმიანი ვარსკვლავებია ამოქარგულიო. ისიც თქვეს, ის ქალი, ეროვნებით რუსი კი არა, ებრაელი ყოფილაო, მაგრამ ეს აშკარა ტყუილი იყო. ებრაელი და შავი მუშა სად გაგონილა?! ვისაც მოჩვენებების არ სჯეროდა, მოვლენას ცივი გონებით აფასებდა და ყველაფერს გაზაფხულის პირზე ხშირი ნისლებით გამოწვეული ილუზიად მიიჩნევდა. მთარული ხმები კი გორავდა, გორავდა და აჩრდილმა ქალაქშიც შემოადწია. ერთი მარტოხელა მოხუცი ქალბატონი ყვებოდა, რომ ღამით ფანჯარაზე ვიდაცამ მიუკაკუნა, გაიხედა და თეთრ ცხენზე ამხედრებული მგზავრი დაინახა, რომელსაც თავისი დაღლილი ცხოველისთვის წყალი უთხოვია:

– ხოდა, გინდ დაიჯერეთ, გინდ არა, გაეუტანე ერთი ვედრო წყალი. რას ვხედავ? უცნობს თავზე ჩამოუცვია ტომარა, რომელზეც თვალების და პირის ადგილები ამოჭრილი ჰქონდა. გამომართვა სავსე ჭურჭელი და, იმის ნაცვლად, რომ ცხენისთვის მიეწოდებინა, თვითონ სულმოუთქმელად ბოლომდე დაცალა და რას მეუბნება? – მაგრამ მწყუროდა, ორასი წლის წინ იეზუიტების კოლეგიუმის მშენებლობა რომ დავამთავრე, იმის მერე წვეთი არ დამიღვევიაო. ამ სიცივეში ყინულივით ცივ ერთ ვედრო წყალს ადამიანი ვერ დაღვეს, ნამდვილად მოჩვენება იყო.

ხალხს ამ ამბავზე ჯერ ეცინებოდა, მაგრამ ზედოხედ რამდენიმე ადამიანმა მსგავსი თავგადასავალი რომ გაანდო მეზობლებს, მოსახლეობა დაიძაბა. ამას კი ერთ მშვენიერ დღეს უცნაური მოვლენაც დაემატა: რამდენიმე ებრაულმა ოჯახმა და რატომღაც დედაჩემმაც მიიღო მუქარის წერილი, ერთიდაიმავე ტექსტით: “ფრანცისკანელების ცოდვა არ გაგახარებთ, თუ, რაც ძვირფასეულობა გაბადიათ, იმის მეათედ წილს ტყეში იმ ადგილზე არ მიიტანთ, სადაც ეშაფოტია აღმართული.” ეს წერილი იმითაც იყო გამორჩეული, რომ ბატიფეხური ასოები ყოველი ოჯახის ერთ-ერთ შვილის დაწერილს ჰგავდა. დედამ ერთი ალიყური მეც მიწილადა, ასე ხუმრობა არ შეიძლებაო, თუმცა სიმართლე მალე გაირკვა. ყველა ბავშვის კალიგრაფია გაყალბებული აღმოჩნდა. აქ რაღაც სხვა ამბავიაო და შეშინებულმა მშობლებმა საშველად რაბინს მიმართეს. დედამ სინაგოგაში მეც წამიყვანა და პირველად მაშინ ვნახე ის უცნაური კაცი, რომელმაც შემდგომში გადამწყვეტი როლი ითამაშა ჩემს ცხოვრებაში. რაბინის სრული სახელი მერე გავიგე. იგი დავით ბენ შმუელ ფრიდმანია.

იმ დღემდე ყველაზე განათლებული ჩვენი მასწავლებელი მეგონა, მაგრამ რაბინმა გამაოცა თავისი მჭერმეტყველებით, ფაქტების ცოდნით და უკიდევანო აზროვნების უნარით. დავით ბენ შმუელმა მოისმინა რეალური სასწავლებლის ყველაზე წარმატებული მოსწავლის ხაიმ აზრიელ ვეიცმანის დედის რახელ-ლევას (თემმა მას დაავალა გასაჭირი მიეტანა მოძღვართან) მონათხრობი. წამით დაფიქრდა და, როგორც ჩვენში იტყვიან, ყველაფერს კუთვნილ თაროზე მიუჩინა ადგილი:

– თქვენი მონათხრობი ძალიან ჰგავს ამერიკის კონტინენტზე 60-იან წლებში დატრიალებულ ამბებს. იქ სამხრეთის არმიის ყოფილი გენერლის ნათან ფორესტის ხელმძღვანელობით ჩაისახა მოძრაობა, რომელიც თავიდან “საკოოპერაციების” ანუ წვრილი საქმოსნების, შემდეგ ზანგების, ებრაელების და სხვათა წინააღმდეგ იყო მიმართული. მათ კუ-კლუქს-კლანელებს ეძახდნენ და დაახლოებით ისევე მოქმედებდნენ, როგორ თქვენი მოჩვენებები. მოდით თითებზე ჩამოვთვალოთ ყველა მსგავსება. **ისინი:** თეთრზეწარჩამოფარებულები უხმოდ დააქროლებდნენ ღამის ქალაქის ქუჩებში ცხენებს და ხალხს აფრთხობდნენ. ხმებს ავრცელებდნენ, ეს აჩრდილები დაღუპულ კონფედერანტთა სულები არიანო. **ჩვენები:** ნაცრისფერტომარაჩამოფარებული მხედარი მოსახლეობის დასანახად დააჭენებს ცხენს ნისლიან ჭაობებში და ხმები ვრცელდება, ეს ეგრეთ წოდებული “ბარაკების კაციჭამიას” სულიაო. არის თუ არა მსგავსება? რა თქმა უნდა, არის! **ერთი თითი მოეკავით!** **ისინი:** ღამით კონუსისებრ თეთრ მოსახამში გამოწყობილი მათი წარმომადგენელი მიადგებოდა მძინარე ზანგს, გააღვიძებდა და ვედრო წყალს მოსთხოვდა, რასაც სულმოუთქმელად ვითომ სვამდა, სინამდვილეში კი მოსახამის ქვეშ დამალულ სპეციალურ რეზინის ჭურჭელში ასხამდა და ამბობდა: რაც კოლუმბთან ერთად ამერიკის მიწაზე დავდგი ფეხი, წვეთი არ დამიღვიაო. **ჩვენები:** შუადამეზე მიადგებიან მოხუცებს და ცხენისთვის ვედრო წყალს ითხოვენ, რომელსაც ვითომ სულმოუთქმელად სვამენ. არის თუ არა ეს ქცევა ერთნაირი? რა თქმა უნდა, არის! **მეორე თითი მოეკავით!** **ისინი:** ღამით ცეცხლწა-

კიდებული ჯვრებით დადიოდნენ. **ჩვენები:** ნაცრისფერ ტომარაზე შავი ჯვარი აქვთ გამოსახული. არის თუ არა ეს ერთიდაიგივე სიმბოლოს გამოყენება? რა თქმა უნდა, არის! **მესამე თითი მოვკაკოთ!** **ისინი:** ბატიფეხურით დაწერილ მუქარის წერილებს უგზავნიდნენ მსხვერპლს. **ჩვენები:** ჩვენივე შვილების კალიგრაფიასმიმსგავსებული ბატიფეხურით გვძალავენ ქონებას. არის თუ არა ეს პრინციპულად ერთიდაიგივე მოქმედება? რა თქმა უნდა, არის! **მეოთხე თითი მოვკაკოთ!** ამერიკელების არსენალში ადამიანების დასაშინებლად იყო კიდევ რამდენიმე საშუალება, რომლებიც ჩვენებს ჯერჯერობით არ გამოუყენებიათ, მაგრამ არ ჩამოვთვლი მხოლოდ იმიტომ, რომ, შესაძლოა, არ იციან მათ შესახებ და არ მინდა ჩემგან გაიგონ. ახლა დავასკვნათ: ისინი აჩრდილები კი არა, რეალური ადამიანები არიან და არამგონია, მათი მთავარი მიზანი მხოლოდ თქვენი დაფრთხობა იყოს. ისინი შიშის დათესვის შემდეგ აუცილებლად დაიწყებენ რეალურ მოქმედებებს და სიფრთხილისკენ მოგიწოდებთ. მით უმეტეს, პასეჟი და ქრისტიანული აღდგომის დღესასწაულები გვიასლოვდება, როდესაც იმპერიის განსახლების ფარგლებში განსაკუთრებით აქტიურდებიან ათასი რჯულის წამქეზებლები. ფრთხილად იყავით და გახსოვდეთ, რა ურჩია იერემიამ ბაბილონში გადასახლებულ იუდეველებს.

თემის წარმომადგენლები ჩაფიქრებულები, მაგრამ მაინც კმაყოფილები, დაიშალნენ. სახლისკენ რომ მივდიოდით, დედას კალთაზე დაკვჩხე:

– დე, რა უთხრა იერემიამ ბაბილონში გადასახლებულ იუდეველებს?

– უკვე დიდი ბიჭი ხარ და, მოდი, ვიდრე შინ მივალთ, ზეპირად ვისწავლოთ იერემიას ნათქვამი, მხოლოდ ერთი პირობით, რომ მას არასოდეს წარმოსთქვამ სხვების გასაგონად. აი ეს ჯადოსნური სიტყვები:

“აგერ გამოჩნდა სხივი მსტოვრისა, რომელიც გვაესებს კდემამოსილებით, ბედნიერებით, მსხმლიარობით. მიდით, შეუერთდით, ერთი წუთით ასცდით გაშლილ აღმებს. ვისურვებთ ღმერთის სიყვარულს. მუდამ იზრუნეთ იმ ქალაქის კეთილდღეობისთვის, რომელშიც გადაგასახლეთ და ილოცეთ მისთვის ღვთის წინაშე: რამეთუ მისი კეთილდღეობის შემთხვევაში, თქვენც მოიპოვებთ მშვიდობას.”

თურმე ეს იყო ბოლო საზეპირო, რომელიც დედამ მასწავლა.

სულ მალე რაბინის წინასწარმეტყველება ახდა.

1889 წლის აღდგომის დღესასწაული გამორჩეული აღმოჩნდა ზოგადად და პირადად ჩემთვისაც. იმ წყეულ წელს პასეჟი 3 აპრილს, მართლმადიდებელთა ვნების კვირის პირველ დღეს, საღამოდან შედიოდა ძალაში და პალესტინის გარეთ მცხოვრებ ებრაელთათვის ჩვეულებრივად რვა დღე გრძელდებოდა, რომელთაგან მეშვიდე ანუ უქმე, ბრწყინვალე აღდგომის დღესასწაულზე, 9 აპრილს, საღამოს დგებოდა. სწორედ ამ დამთხვევამ განსაზღვრა მეტწილად ჩემი უბედურება.

პასეჟის დადგომამდე ექვსი დღის წინ ჩვენი თანაკლასელი ვოვა, რომელიც მამასთან ერთად პინსკში სულ რაღაც ორიოდ თვის გადმოსახლე-

ბული იყო, სადამოს რეალური სასწავლებლიდან შინ არ დაბრუნებულა. ცამ ჩაჰყლაპა თუ მიწამ, ვერ გაიგეს. მეორე დღეს პოლიციიდან მოვიდნენ და მოწაფეები ცალ-ცალკე დირექტორის კაბინეტში დაგვიკითხეს. არავინ არაფერი იცოდა. ბავშვის კვალს ვერც მომდევნო დღეს მიაკვლიეს და უკვე ხმები დაირხა, რომ იგი ებრაელებმა შეიპყრეს, რათა მისთვის პასექის დღესასწაულისთვის გამო-საცხოვ მაცაში აუცილებლად გასარევი ქრისტიანი ბავშვის სისხლი გამოეწოვათ. ჯერ მშობლები დაფრთხნენ, მერე დიდებს ბავშვები აჰყვნენ და ხუთშაბათს გაკვეთილზე სულ ექვსი მოწაფე გამოვცხადდით. ქალაქში ცუდმა მოლოდინმა დაი-სადგურა. მუშათა უბანი დუღილს იწყებდა, მა-გრამ ჯერ კიდევ თოკავდა ემოციებს. დიდმარხვის მადლს აღვირით მაგრად ეჭირა მოარულ ხმებს აყოლილი ადამიანების აგრესია და ზღვრის გა-დაღახვის საშუალებას არ აძლევდა. დაძაბული იყო ჩვენი სამეზობლო, სადაც ძირითადად ებრაელთა თემი ცხოვრობდა. მათ განსაკუთრე-ბული სიფრთხილე გამოიჩინეს, ქრისტიანები ზედ-მეტად რომ არ გაეღიზიანებინათ, მთელი ეს დღეები მაცას ცხოვა შეაჩერეს. პარასკევს კი ყველაფერი გაირკვა. ვოვასთვის, ქმართან გაყრილ, თავის დედას ჩამოუკითხავს და მამისგან დაუკით-ხავად წაუყვანია.

პატარა ძებნილი, დედასთან ერთად, სმოლენსკის ვაგზალზე შეუპყრიათ.

ქალაქის ორივე ნაწილმა შვებით ამოისუნთქა.

მაცაში გასარეში ქრისტიანის სისხლი თუ სამეცნიერო

პასექის წინა დღეს, 2 აპრილს, კვირას ჩვენს სახლში დიდი ფუსფუსი იყო. თემის კაცები დილიდან მოვიდნენ და ფანჩატურში, თეთრი კირით შეღებილ ღუმელში, მაცას ცხობას შეუდგნენ. ეს იყო განსაკუთრებული დღე, როდესაც დედამ თავის სამფლობელოში უცხო ადამიანები შეუშვა. იგი ისე განიცდიდა ამ ამბავს, რომ სახლში ვერ გაჩერდა და სადღაც წავიდა.

მცხოვლებს და სხვა მეზობლებსაც ნაჭერშემოხვეული შტოფები, ბოთლები, მოწეული ბოცები

მოჰქონდათ და საკუჭნაოში ალაგებდნენ. მამა მათ კაპიკიანებს აძლევდა, ისინი კი: საბოლოო ფასზე დღესასწაულების შემდეგ მოვრიგდებითო, – ეუბნებოდნენ. ამგვარ ქცევაში იყო რაღაც რიტუალური, უცნაური და საიდუმლო.

სალამოს მიმოსვლა შეწყდა; მამა ქარხანაში წავიდა. დედა, როგორც იქნა, დამიბრუნდა.

– დე! რაღაც უნდა გკითხო და ნუ გამიბრაზდები.

– გისმენ, შვილო.

– დე, დღეს რამდენიმე მეზობელმა სხვადასხვა ზომის რაღაც სითხით სავსე ჭურჭელი შემოიტანა ჩვენს საკუჭნაოში. ქუჩიდან ეზოში რომ შემოდოდნენ, სულ აქეთ-იქით იყურებოდნენ, თითქოს ვიღაცას ეძებებოდნენ. მერე მამამ ერთი ბოთლი აიღო, მაცის გამოსაცხობად მოსულ კაცებს მიუტანა და: გამოგადგებათო, – უთხრა.

– მერე რა?

– დე! მე მგონი იმ ჭურჭელში ქრისტიანი ბავშვების სისხლია მაცაში გასარევიად.

გაშლილი მტევანი ხელუკუღმა ძალიან მწარედ მომხვდა.

– წამოეთრიე, შენი დასამიწებელი თვალებით უნდა განახო ის სისხლი, – ხელი ჩამავლო და საკუჭნაოსკენ წამაჩაქჩაქა.

ბნელ ოთახში სხვადასხვა ფერის ნაჭრებში გახვეულ ჭურჭელს ჭრაქის შექსე ძლივს მივაგენით. მამას მეზობლების მიერ მოტანილი შტოფ-ბოთლ-

ბოცები მარჯვენა კუთხის ქვედა თაროს სიდრმეში შეეღებებინა და წინა მხრიდან კარტოფილის ტომრები მიეფარებინა. დედამ ჭრაქი შემომახჩენა, ტომრები გამოალაგა და პირველივე ხელში მოყოლილი შტოფი აიღო; ჭრაქი მარცხენა ხელით გამომართვა და მარჯვენაში მალღა აწვეულ შუშის ჭურჭელს მიანათა, რომელშიც წყალწყალა რძისფერი სითხე ესხა – თვითნახადი არაყი.

– ხედავ, თურმე რა ხდება?

– ვხედავ.

– მეც რა სულელი ვარ. რა უნამუსო კაცია?! ხამეცი სახლში როგორ შემოიტანა?! წამო, შვილო, შენ რაღას გერჩოდი?

დედამ მიაძბო ებრაელთა ერთი მეტად უცნაური და ჭკუის სასწავლებელი ტრადიციის შესახებ. იუდეველთა კანონების მიხედვით, ამ თემის წევრებს ევალებათ პასექის დღესასწაულის დადგომამდე სახლში იპოვონ და გადაყარონ ან დაწვან ხამეცი ანუ მოხაშული (დამჟავებული) მარცვლეულისგან დამზადებული პროდუქტები, თუნდაც ჩვეულებრივი პური. თუმცა ყოფილა გამონაკლისიც. ებრაელებს აქვთ უფლება, ღირებულ ხამეცი მიჰყიდონ არაებრაელს. ამგვარ ღირებულ პროდუქტად ითვლება ხორბლის და სხვა მარცვლეულის არაყი. ებრაელი უკავშირდება არაებრაელს და ვითომ მიჰყიდის მას არაყს ფასად, რომლის განსაზღვრაც მოხდება დღესასწაულის შემდეგ. მხოლოდ ეგრეთ წოდებულ მყიდველს სთხოვენ წინასწარ გადაიხადოს სიმბოლური თანხა. პასექის შემდეგ კი ხდება ხამეცის გა-

მოსყიდვა. ანუ ეს ერთგვარი გარიგებაა, რომლის მიზანია ებრაელმა თან არ დაარღვიოს იუდეველების კანონი, თან შეინარჩუნოს თავისი ქონება, ამ შემთხვევაში არაყი.

შარშან ჩვენს მეზობელ ებრაელებს თავისი ძვირფასი ხამეცი ამგვარი ხერხით გადაუციათ ერთ-ერთი ახალმოსახლე მუშისთვის, რომელსაც თავიდან სარფიანი პირობები შემოუთავაზებია, მაგრამ მიბარებულ-ნაყიდი არაყი თვითონაც ბლომად დაუღწევია და დანარჩენიც იაფად მიუყიდია თავისი თანამეინახეებისთვის. შარშანდელი შეცდომით ჭკუანასწავლ მეზობლებს წელს თავისი არაყი მამაჩემისთვის მოუბარებიათ. მივხვდი, დედა მამაზე იყო გაბრაზებული, დაუკითხავად არაყი რატომ შემოიტანა საკუჭნაოშიო და, სილის გაწვნით, ჯავრი ჩემზე იყარა. ზოგჯერ ხდება ხოლმე, რომ გაღიზიანების ნამდვილ მიზეზს ვერ ვაცნობიერებთ და რისხვას სულ სხვა ადამიანს დავატყებთ თავს. თუმცა რა შუაშია რისხვა და დედის ხელი? ამას წინათ პარიზში, ლუქსემბურგის სასახლეში სენატის სხდომაზე ერთი ამბავი ამტყდარა მშობლების მიერ საკუთარი შვილების ცემის ფაქტების გახშირების გამო. იქაურ პრესასაც მეტი რა უნდოდა და გამოაცხვეს სტატიები ბავშვთა უფლებების დასაცავად. აქაოდა, ბავშვის ცემა ძალადობაა და მოძალადეებმა ანუ დედ-მამამ კანონის წინაშე სრულად უნდა აგონ პასუხიო. საით მიექანება ევროპული დემოკრატია?! არადა, რა სიბრძნეა ჩვენებურ გამოთქმაში: გცემს? – ესე იგი უყვარხარ! ეჰ! ევროპელების არ ვიცი, მაგათ რას გაუგებ? მე კი, ვერ წარმოიდგენთ, როგორ მენატრება დედაჩემის გაშლილი ხელის მტევნის გემო და რას არ მივცემდი, ლოყაზე ნაცნობი,

ოდნავ მწველი, მაგრამ საამო სიმხურვალის კიდევ ერთხელ განსაცდელად?!

პასექის პირველი დღე პინსკის იუდეველთა თემმა მოკრძალებულად, ჯერ სინაგოგაში გრაგნილის კითხვით და შემდეგ ოჯახურ წრეში მშვიდად, აღნიშნა. დანარჩენმა დღეებმაც, ალბათ იმიტომ რომ მართლმადიდებლები ვნების კვირაში ზედმეტად არ გაელიზიანებინათ, ჟივილ-ხივილის გარეშე ჩაიარა და მოვიდა აღდგომის დღესასწაული ქრისტიანებისთვის, ხოლო პასექის მეშვიდე ანუ უქმე დღე – ებრაელებისთვის, როდესაც ზეიმმა თავის კულმინაციას მიაღწია.

დილით ჩვეულებრივზე ადრე გამეღვიძა. ოთახში უკვე ცხელოდა, მშობლებს ღუმელი დაენტოთ, სუფრა გაეშალათ და ჩურჩულით საუბრობდნენ.

– ქრისტე აღსდგა! – დავასწარი ყველას.

– ჭეშმარიტად აღსდგა! – მამამ ჯამიდან ორი წითელი სააღდგომო კვერცხი აიღო, საწოლს მოუახლოვდა, ერთი მე გამომიწოდა, – აბა დაარტყი!

ჩემი კვერცხი გატყდა.

დედა მოვიდა, შუბლზე მაკოცა.

– გილოცავ, ჩემო ბენონი! ათი თვეც და მომავალი წლის 8 თებერვალს ცამეტი წლის, ზრდასრული ადამიანი გახდები. საბოლოოდ მაშინ გადაწყდება ყველაფერი, – მიუხედავად დღესასწაულისა, დედა ძალიან სერიოზული ჩანდა. – დღეს დილიდან მამაშენის განკარგულებაში ხარ, საღამოს მოგაკითხავ და ჩემთან წავიყვან.

აღღმობა, პასექის მეუზიდე დღე და უაჰი კალეპის სროჰა

მართლმადიდებლურ ეკლესიასთან ზღვა ხალხი ირეოდა. ტაძარში შესვლაზე არც უნდა გეოცნება; იქ ჯერ კიდევ ლიტანიობიდან დარჩენილი ადამიანები გამაგრებულიყვნენ. წირვა დასრულდა და გახსნილდა.

დაიწყო!!!

სვამდნენ ყველგან, ყველასთან და ყველანი. მამამ ეკლესიის ეზოში თავისი ნაცნობები იპოვა და ბარაკების უბნისკენ წავედით. იქ მოედანზე დიდი მაგიდა გაშალეს, მიუსხდნენ და ქეიფიც გაჩაღდა. მოხარული კვერცხის და საადღგომო ნამცხვრით გული რომ ვიჯერე, მერე იქაურ თანატოლებს შევუერთდი. მოედანზე შეკრებილი ხალხი მდეროდა, ცეკვავდა. განსაკუთრებით დამამახსოვრდა დათვის საკმაოდ მოზრდილი ბელი, რომელიც პატრონს კუდში დასდევდა და შიგადაშიგ ბოთლიდან ლუდს მიირთმევდა. მახსოვს დათუნიას ეს გატაცება იქ შეკრებილი პუბლიკის ტაშს იმსახურებდა.

პირველი უსიამოვნებები სადამოსკენ დაიწყო. როგორც მერე გავიგე, აი რა მომხდარა: ბარაკების უბანში სასმელის მარაგი იმ დროისთვის ამოიწურა. მთელ პინსკში დუქნებს, სასურსათო მაღაზიებს და დახლებს ებრაელები ფლობდნენ. პასექის დღესასწაულის ბოლო მეშვიდე-მერვე უქმე დღეები კი ქრისტიანულ აღდგომის დაბინდე-

ბიდან დგებოდა, რის გამოც იუდეველებს მუშაობის უფლება არ ჰქონდათ და ხალხს უკვე მხოლოდ ამ დაწესებულებებში დაქირავებული არაებრაელები ემსახურებოდნენ. ამათაც, არახამეცი სასმელი სრულად რომ გაყიდეს, გადაწყვიტეს, პატრონებისგან დროებითი გამოსყიდვის წესით შექენილ მარცვლეულის არაყზე ისეთი ფასი დაედოთ, რომ რეალურ მესაკუთრეებსაც მოგება ენახათ და თვითონაც კმაყოფილი დარჩენილიყვნენ. იხუვლა ხალხმა: არიქა, ურიებმა არაყი ხელოვნურად გაგვიძვირესო. მთვრალმა ბრბომ ჯერ მუშათა დასახლებაში არსებული დახლები და დუქანი დაარბია და ქალაქის სხვა უბნებისკენაც დაიძრა. პოლიცია იძულებული გახდა, დასახმარებლად უანდარმერიის გარნიზონი გამოეძახებინა. აღმოჩნდა, რომ სააღდგომოდ ჯარისკაცთა და ოფიცერთა დიდი ნაწილი შვეებულებაში იყო, მაგრამ, საბედნიეროდ, არსებული ძალებითაც მოხერხდა სერიოზული არეულობების თავიდან აცილება. ბინდის ჩამოწოლამდე ქალაქში წესრიგი სრულად აღდგა. დაკავებული მუშები მალევე გაათავისუფლეს და უანდარმთა რაზმებიც ყაზარმებში დაბრუნდნენ.

არეულობა დაიწყო თუ არა, მამამ თავისი ნაცნობი მუშის ბინაში მიმიყვანა და დიასახლისს ჩამაბარა. ჩემთვის დღესაც უცნობია, როგორ, რა მანქანებით მიპოვა დედამ, მაგრამ ასეთი აღელვებული, თმაგაწეწილი მე იგი არასოდეს მინახავს. სიტუაცია ჩაწყნარდა თუ არა, დედამ მასპინძლებს მადლობა გადაუხადა, ხელი მაგრად ჩამჭიდა და ასე ვიარეთ სინაგოგამდე, სადაც შეკრებილ ადამიანებს შეშფოთება კი ეტყობოდა, მაგრამ, ბარაკების უბნის მცხოვრებლებთან შედარებით, მშვი-

დად იყვნენ. ეს მაინც ქალაქის შორეული გარეუბანი იყო და მღვლვარებას აქამდე არ მოუღწევია.

სისხამ დილით ადგომამ, სასიამოვნო და უარყოფითმა ემოციებმა, მთელი დღე აქეთ-იქით წანწალმა, საღამოს მკვეთრად გაძლიერებულმა ყინვამ დამღალა და ზეზეულად მეძინებოდა. დედის თვალს, აბა რა გამორჩებოდა?! აქაური თავყრილობა კიდევ დიდხანს გაგრძელდება, შენ ვერ გაუძლებ და წამო, სახლში წავიყვანო.

– დე, უკვე ბავშვი აღარ ვარ, მარტო წავალ, არაფერი მიჭირს.

– არა, ასე არ გამოვა. ხომ ხედავ, რა არეული დღე იყო. სახლამდე მიგაცილებ და გულიც მშვიდად მექნება, – ჯუბაჩის საყელოზე შემოკრული ყელსაბამი გამისწორა, ხელი მაგრად ჩამკიდა და სახლისკენ წავედით.

ქუჩაში ჩვენი მეზობელი იოშაფათის გარდა არავინ შეგვხვედრია. ამ კაცმა ერთ მშვენიერ დღეს ხმები დაყარა, სიზმარში ანაფორიანი მოჩვენება გამოძეცხადა და შინაგანი ორგანოების სამკურნალო წამლის რეცეპტი მიკარნახაო. მერე მთელი თვით ჭაობებში დაიკარგა, იქიდან ზურგზე ტომარამოკიდებული დაბრუნდა და რაღაც ბალახებისგან ნახარშის დამზადება დაიწყო. სულ მალე მის სახლთან უცხო ქალების და კაცების რიგი დადგა. მათ შორის ყოველთვის იყვნენ ერთი ხეიბარი კაცი და მოხუცი ქალბატონი, რომლებიც დაუზარელად ყვებოდნენ დაუჯერებელ ისტორიებს უკურნებელი სენის დამარცხების შესახებ. მერე და მერე, მომსვლელთა რაოდენობა გაიზარდა,

იოშაფატმა თანაშემწეები აიყვანა და ცხოვრებაც მოიწყო. დედაჩემი კი სულ ამბობდა, ამის მოხალული მზესუმზირა არ იჭმევა და ეს ხალხი მის დამზადებულ წამალს ავადმყოფებს როგორ ასმევსო?!

ჩვენს ეზომდე ორმოცდაათიოდე ნაბიჯი რჩებოდა, ქარმა ღრუბლები რამდენიმე წამით გაფანტა და მიღვეადი მთვარის პატარა ნაჭერი გამოჩნდა. გული მომეცა, გავჩერდი, დედას ხელი გამოვტაცე:

– ახლა მაინც გამიშვი. ხომ ხედავ, წინ არავინაა? მე კი სიბნელის არ მეშინია.

– რადგან არ იშლი, აჰა, მიდი!

ოციოდე ნაბიჯი გადავდგი, მოვიხედე და დედა ვერ დავინახე. არ ვიცი, ეს ნისლი საიდანღა გაჩნდა. ალბათ ჩვენ მოგვდევდა. კარგად დავაკვირდი და თეთრ ბურუსში ადამიანის ფორმის ღურჯი გამოსახულება შევამჩნიე, რომელიც თითქოს ხელს მიქნევდა და მემშვიდობებოდა. ნისლი ისე სწრაფად მოძრაობდა, რამდენიმე წამში ეს აჩრდილიც შთანთქა. უცებ ბურუსი შუაზე გაიპო, გზა განათდა. დედა იდგა და იღიმოდა. სასიამოვნო გრძნობა დამეუფლა, ჰაერში შევხტი და გახარებული სახლისკენ გავიქეცი. ზურგს უკან ქოშინის ხმა მომესმა; თავის მარჯვნივ ოდნავ მობრუნება მოვასწარი; შავი ძაღლების ხროვამ სწრაფად ჩამიქროლა და, ვიდრე ჭიშკრამდე მივირბენდი, ჩემს წინ მოსახვევში თვალს მიეფარა.

კულიანების ღამე, ღამით ბან უმუელ ფრიდმანი და კობა ჯულაუშილი

ეზოში ჩვენი ბებერი კატა არ მომგებებია. იგი სახლის კარებთან იწვა, თავი მაღლა აეწია, ცაზე რაღაც წერტილს მიჩერებოდა. გულმა რეჩხი მიყო. ვიცოდი, ცხოველები თუ უცნაურად იქცევიან, ცუდ ამბებს უნდა ველოდოთ.

ჩვენი ღუმელი დიდხანს ინარჩუნებდა სითბოს, ამიტომ ოთახში არ ციოდა. მაგიდაზე ოდნავ მბუშუტავი ლამპა, ეტყობა, დედას დარჩა. ალბათ, დაუწია, სული შეუბერა და ეგონა, რომ ჩააქრო. გავიხადე, ღამის პერანგი ჩავიცვი და, ვიდრე დავწვებოდი, საწოლის ქვეშ შევიხედე, ისე ყოველი შემთხვევისთვის. დარწმუნებული ვიყავი, ასე უფრო მშვიდად და მაღე ჩამეძინებოდა. სანამ სიზმრების სამყაროში გადავინაცვლებდი, ერთი აზრი ამეკვიატა: დღეს დედას ლამპა რატომ უნდა აენთო? მუშათა ბარაკში რომ მომაკითხა, ჯერ კიდევ დღის შუქი იყო. მაშინ რას ვიფიქრებდი, რომ ამ კითხვაზე პასუხის მიღებას წლები დასჭირდებოდა?!

საწოლში პირაღმა ვიწექი. თავი ოდნავ მარჯვნივ გადამეხარა. მიუხედავად იმისა, რომ ოთახში ბნელოდა, ყველაფერს, რაც თვალთახედვის არეში ხვდებოდა, მკაფიოდ ვხედავდი. ავეჯი და ნივთები თავის ადგილზე იყო. ლურჯი მაღალთეთრსაყელოიანი კაბა ეცვა; ფანჯრის მხრიდან მიახლოვდებოდა გაშლილი ხელებით; იქუსა და შემდეგ იელვა; მის ზურგს უკან უზარმაზარი შავი

ჩრდილი გამოჩნდა; სადღაც ყვავმა დაიხსავლა. ლურჯკაბიანი საწოლთან დაიხარა. უკვე ნათლად ვხედავდი დედას. იცოდა ხოლმე მძინარესთან მოპარვა და ჩუმად შუბლზე კოცნა. ვცადე, საბნიდან ხელები გამომეყო და ჩავხუტებოდი, მაგრამ ვერ გავინძერი. მოულოდნელად სახე დამწვრობის ბუშტუკებით დაეფარა, თვალების ადგილზე ღრმა შავი ორმოები გაუჩნდა; შემეშინდა, მერე მივხდი, ეს ყველაფერი სიზმარში ხდებოდა. აბა, ჯერ ქუხილი და შემდეგ ელვა სად გაგონილა? სინათლე ბევრად უფრო სწრაფად მოძრაობს, ვიდრე ბგერა. რადგანაც დაერწმუნდი, სიზმარს ვხედავდი, გულზე მომეშვა, მაგრამ ამასობაში ლურჯი მოჩვენება ყელში მწვდა და მახრჩობდა; კვლავ ვცადე ხელების გამოთავისუფლება, არც ამჯერად გამომივიდა რამე. აჰა, ესეც სიზმრის გაგრძელებაა, გამინათდა გონება, თუმცა უკვე სუნთქვა შემეკრა, თვალთ მიბნელებოდა, მეტის მოთმენა აღარ შემეძლო, მთელი სხეული გამიშეშდა, ვიგუდებოდი და, ღვთის წყალობით, მსხნელი იდეა გამიჩნდა. ახლა ვცადე, მარცხენა ხელი როგორმე გამომეთავისუფლებინა, კედელზე ბრაგუნი ამეტეხა, რომ ნამდვილ დედას გაეგო და ვეხსენი კოშმარული სიზმრის ტყვეობიდან. გონება მუშაობდა, სხეულის კუნთები – არა. უკვე ყველა იმედი გადამეწურა, რომ საწოლში მარჯვენა გვერდზე გადმოვბრუნდი და თვალები გავახილე. ახლა უკვე ცხადად მეღვიძა. დედას დამფროთხალი სახე ჰქონდა:

– შვილო, კარზე უცხო კაცი აკაკუნებს. თქვენმა ქმარმა გამოძეზავნა, სასწრაფო საქმე მაქვსო, – იძახის. ფანჯრიდან გავიხედე და ეზოში კიდევ ორი აჩრდილი დაველანდე. გული მიგრძნობს, რადაც ცუდი ამბავია ჩვენ თავს. ადექი, სამალავში

შეძვერი და, რაც არ უნდა მოხდეს, შენი ხმა არ გაიგო.

– დე, ცუდი ამბები მეზმანა, ეტყობა ეს ღამე მონკენებებისაა.

– დაღლილზე იცის ცუდი სიზმრები. ნუ ზოზინობ, ეს გადასაფარებელი მოისხი და სწრაფად სამალავში, – დედამ კარადის კარი გამოაღო და ფსკერის ქვეშ მოწყობილ საიდუმლო სივრცეზე დაფარებული შენიღბული ხუფი ამოსწია. იქ ერთი ადამიანი თავისუფლად თავსდებოდა.

– თუ მართლა საფრთხე გვემუქრება, მარტო არ დაგტოვებ!

– ბენონი, შვილო, ეს ის შემთხვევაა, როდესაც არჩევანი ცუდსა და უფრო ცუდს შორის უნდა გავაკეთოთ. უფრო ცუდია თუ საფრთხე ორივეს დაგვემუქრება. ახლა შენი კარგად ყოფნა მეტად მნიშვნელოვანია. თანაც თუ ყაჩაღები არიან, მძევლად გამოგიყენებენ, წამებას დაგიწყებენ და ამგვარად მაიძულებენ მათი ბრძანებები შევასრულო. ჩქარა, თორემ მოვიდა გაშლილი ხელი, – ეს უკანასკნელი ყველაზე ძლიერი არგუმენტი იყო. სამალავში ისე მოვეწყვე, რომ ჭუჭრუტანიდან, რომელიც საჰაეროს ფუნქციასაც ასრულებდა, ოთახში მიმდინარე პროცესები კარგად დამენახა.

დედამ საღამურზე ღურჯი ხალათი გადაიცვა; ქამარი წელზე შემოიჭირა, სარკეში ჩაიხედა, თმები ხელით გაისწორა, კარისკენ წავიდა და შემოაღო. მაგიდის გადასაფარებელი მეფარებოდა და ღამის სტუმარი ჯერჯერობით არ ჩანდა, სამაგიეროდ ყველაფერი მესმოდა:

– ქალბატონო, შემომიშვით, დღეს აღდგომაა, ურჯულო ხომ არა ვარ, ნუ გეშინიათ. როდემდე უნდა ვიდგე კარის ზღურბლზე?

– ჯერ გამაგებინეთ, ჩემი ქმარი ცოცხალია თუ მკვდარი? სიმართლე მითხარით, არ მოგერიდოთ.

– ცოცხალია და ჯან-ღონით სავსე. სანაძლეო წავაგე და დამეკვალა არაყი მივუტანო.

– ასე გეთქვა, კეთილო კაცო, გული რომ გამიხეთქე. არაყი! აბა ამ შუადამეს მეტი რაღა უნდა თქვენს ძმას?! აქ დამელოდეთ. ოთახში არ გეპატიუებით, სახლში მარტო ვარ. ვინმე რომ მოვიდეს და უცხო კაცი დაინახოს, სირცხვილია.

დედა კედელთან მიდგმულ ჩექმებს მიუახლოვდა, ერთ-ერთში ხელი ჩაჰყო და გადამალული კვარტი თვითნახადი ამოაძრო. ამასობაში დაუპატიუებელი სტუმარი ზურგიდან მიადგა. შავი ტყაპუჭი ეცვა და ბეწვის ყურებიანი ქუდი ეხურა. ვიცანი. ეს მსუქანი კაცი მამას კომპანიას სადამოს შემოუერთდა და სულ გაიძახოდა: მე თქვენ ყველას პატივს გცემთო. ჯერჯერობით საშიში არაფერი იყო.

– ცოტაა, ქალბატონო, ძალიან ცოტაა! – გამოართვა დედას კვარტიანი და შეანჯღღრია.

– რაღა ცოტაა, ლიტრზე მეტია.

– ეს გზაშიც არ მეყოფა.

– დაგიღვევია? მოინელე. აიღე, რასაც გაძლევენ და წადი, საიდანაც მოსულხარ.

– ქალბატონო, უხეშობა რა საჭიროა? უბრალოდ მითხარით, სად ინახავთ ურიების თვითნახადს? წავიდებ და წავალ ჩემს გზაზე. მე – ჩემთვის, თქვენ – თქვენთვის! არ გიცნობ, არ მიცნობ. მე მე არა ვარ; ეს ცხენიც სხვისია; ჩემი ქოხი კილისაა, ცოდნით კი არაფერი ვიცია!

– შენცა ხარ რა?! რა ლექსების კითხვა აგიტყდა. ხომ ხედავ, ეს ძუკნაც ურიაა. ამათ თუ თავში არ ჩასცხე, ვერაფერს გააგდებინებ, – იღრიალა უცნობმა.

სტუმრები უკვე ორნი იყვნენ. ესე იგი, ერთი გარეთ ღარჩა.

ღამპით განათებულ ოთახში ყველაფერი კარგად ჩანდა, თორემ ცუდ ხილვადობას დავაბრალებდი ახალი დაუპატიუებელი სტუმრის ამგვარ შესახვედობას. უცნაურად ეცვა. კონუსისებრ ნაცრისფერ მოსასხამზე დიდი შავი ჯვარი იყო ამოქარგული, ხოლო სახის ადგილზე ქათქათა თეთრი ცხენის თავის ქალა ჰქონდა. პირველი სტუმარი დედას მიუახლოვდა და ხელი სახეში გაარტყა. მუცლის არეში ტკივილი ვიგრძენი.

– ნელა, ბიჭო, ქალი არ დაამახინჯო. ვერ ხედავ რა ღამაზი ურიაა?! მოდი, ჯერ ვისმარ და მერე რაც გინდა უქენი, – ამ სიტყვებით ცხენისთავის ქალიანმა მეგობარი გვერდზე გასწია და დედას წელზე მოხვია ხელი.

– ეგ არ გააკეთო, ხომ იცი, ვისი ცოლია?! – იყვირა ტყაპუჭიანმა მსუქანამ.

– შენ ვინ გეკითხება, ძაღლის შვილო, როცა არ გტყნავენ – ნიფხავს ნუ იხდი! იმას ასეთი, მე რომ ვიცი ისე, კიდევ, სულ ცოტა, სამი ჰყავს. მისგან რა მიდის?! არაფერი დააკლდება.

გულმა ბაგაბუგი დაიწყო, სუნთქვა გამისშირდა, მუხლები ამიკანკალდა და თითქოს გადავწყვიტე დედის დასახმარებლად სამალავიდან გამოვსულიყავი, რომ:

– მოდი, საყვარელო, თუ ამ სიკეთეს მიპირებ, უარს შენაირ ნამდვილ მამაკაცს როგორ გეტყვი. გავითანგე თქვენი ჭირიანი ძმაკაცის ხელში. მოდი, მაგრძნობინე ქალობა.

თვალებს არ ვუჯერებდი. ის ურჩხული თავისკენ მიიზიდა და ასე ერთმანეთს ჩაკონებულები მაგიდასთან აღმოჩნდნენ. დედა ზურგზე გადაწვა და ხელები გაშალა; ურჩხულმა მოსასხამი მკერდამდე აიწია, ქამარი შეიხსნა, საზიზღარი მუცელი გაუშიშვლდა, დედას ფეხები ააწვეინა და ზემოდან დააცხრა.

ტკივილი ახლა გულში ვიგრძენი და ოფლმა დამასხა. ვგრძნობდი, ცოტაც და გონებას დაგუარგავდი, რომ კაცის საშინელი ბლავილი გაისმა:

– მომკლა! მომკლა ამ შობელძაღლმა! – ეს იყო მისი უკანასკნელი სიტყვები.

თვალი ვკიდე, როგორ გადმოუცვივდა გაფატრული მუცლიდან ნაწლავები; წელებს დიდი ფაშვიც მოჰყვა; წამიც, მოსასხამი ჩამოიშალა და ეს საშინელი სანახაობა დაფარა. კაცი ჯერ ჩაიკეცა, შემდეგ კი მოწყვეტილი უკან გადავარდა.

– ახლა შენ მოდი, მსუქანა. შენც ხომ ნამდვილი მამაკაცი ხარ? . . მშვიდად იყავი, საყვარელო! – დედას ხელში პურის საჭრელი დანა ეჭირა, რომლისგანაც სისხლის და ქაქის თხელი, ერთმანეთში აზელები მასა იატაკზე წვეთავდა. მისი თურმე უკანასკნელი ფრაზა: “მშვიდად იყავი, საყვარელო!” – მე მეხებოდა.

ყველაფერი გამეყინა და გავშეშდი. არც ერთი კუნთი არ მემორჩილებოდა. სული სხეულს დაშორდა და სამალავიდან გამოვიდა. მოვიხედე და დავინახე საზიზღარი, მოკრუნხული თორმეტი წლის ცხვირმოუხოცავი ლაწირაკის ცივ ოფლსა და საკუთარ თბილ ფსელში მცურავი სხეული. მივხვდი, რომ ეს მე ვიყავი. ახლა გასაჭირში ჩავარდნილი ამ გვამის მიტოვება არაფრით შეიძლებოდა და ამიტომაც დაგუბრუნდი, თუმცა მასზე კონტროლი ვერაფრით აღვადგინე. ყველაფერს ვხედავდი და ყველაფერი მესმოდა, მაგრამ ისე, თითქოს ეს ამბები სხვის თავს ხდებოდა.

ნაჯახმა დედას შუბლი შუაზე გაუპო. იქიდან ტვინის პატარა ნაცრისფერი მასა გამოიბურცა, რომელიც იმავე წამს გადმოღვრილმა სისხლმა გააწითლა. მისი სხეული იატაკზე დაენარცხა. დედა აღარ მყავდა. რატომღაც ადრეც მიფიქრია, მისი სიკვდილის შემთხვევაში რა მოხდებოდა? მაშინ მეგონა, რომ თუ ეს უბედურება შემემთხვეოდა, რაღაც აქამდე უცნობი, გადაულახავი, ტკივილისმომგვრელი გრძნობა დამეუფლებოდა. ახლა კი წყენა ვიგრძენი. დედის გარდაცვალება უბრალოდ მეწყინა და თანაც გულის სიღრმეში მასვე გავუბრაზდი, რომ ეს ტრაგედია ვერ ამარიდა.

ყურებში მიბზუოდა, მერე თითქოს ვიღაცამ სასტვენში ჩაბერა და ლამის სასმენი აპკი გამისკდა. ინათა, იქუხა და მსუქანაც დაეცა. იარაღის ჩხაკუნის ხმები გაისმა. იქითკენ გავიხედე. მამას ორივე ხელში გადაჭრილი თოფები ეჭირა. სახეზე აღელვება არ ეტყობოდა. მშვიდად მიუახლოვდა გაშხლართულ მსუქანას, შუბლზე დაადო ლულა და კიდევ ერთხელ იგრივდა. იგივე რიტუალი შეასრულა მოსასხამიანის შუბლზეც. ესეც მესამე, – გავიფიქრე და გამახსენდა დედამის ნათქვამი: “ფანჯრიდან გავიხედე და ეზოში კიდევ ორი აჩრდილი დავლანდე.”

მამა შუა ოთახში იდგა. ერთი თოფი მოისროლა, მეორე კიდევ ერთხელ გადატენა და საფეთქელთან მიიღო. მივხდი, თუ ახლა სასხლეტს თითს დაატყერდა მხედველობის და სმენის უნარსაც დაეკარგავდი. არ გაუსვრია. თოფი დაუშვა და კარადისკენ წამოვიდა. აქ ვეგულეობდი. ახლოს რომ მოვიდა, მის უკან განათდა, თითქოს ნათელი დაადგა. კარადასთან მუხლებზე დაეშვა. მივხვიდი, ბოდიშს მოხდას აპირებდა, თვალი თვალში გამიყარა, “მაპატიეო”, მითხრა და პირიდან სისხლი გადმოარწყია. ქუხილის ხმამ მხოლოდ ახლა მოაღწია ჩემამდე. მამა გვერდზე გადაწვა და აღარ განძრეულა. თავზე თოფიანი ცხენისთავისქალიანი ურჩხული ადგა. მან ჯერ თავის ქალა მოიშორა, მერე კონუსისებრი თავსაბურავი და ვიცანი. ეს ადამიანი მუშათა დასახლებაში ჩემი დღევანდელი მასპინძელი ქალბატონის ქმარი იყო. გამიხარდა მისი ნახვა. დედა, როგორც ყოველთვის, მართალი აღმოჩნდა: კართან მდგარ კაცს თან ორი აჩრდილი ახლდა, რომლებიც ეზოში იმალებოდნენ. ჩემთვის ყველაზე მთავარი კი ის იყო, რომ მათგან

ერთ-ერთი მოჩვენება მამა არ ყოფილა. უცნაურია, მაგრამ შვება ნამდვილად ვიგრძენი. მაშინათვე, ალბათ რომ არ დამვიწყებოდა, გონებაში გავიმეორე დედის უკანასკნელი ფრაზა: “მშვიდად იყავი, საყვარელო!” და მამის ბოლო სიტყვა: “მაპატიე!” ასე დავიწყე ჩემი უცნაური კოლექციის შეგროვება.

უცნობმა ნაცნობმა ოთახში მიმოიხედა, მსუქანას გვამთან მივიდა, დაიხარა, არყის კვარტიანი ძლივს წაართვა მიცვალებულს, კბილებით საცობი ამოგლიჯა, გადმოაფურთხა, ბოთლი მიიყუდა და კარგა ხანს ყლურწავდა. მერე ერთი გულიანად ამოიხვნეშა და გინებაც ამოაყოლა:

– თქვენი დედაც! ღირდა ეს ყველაფერი ურიების არყის ფასად?! მართალი ყოფილა დედაჩემი, ყველა უბედურების სათავე თვითნახადიაო რომ ამბობდა. სვით ახლა წვიმის ტალახიანი ნაჟური და მიატანეთ შავი მიწა, – ლამპა აიღო, დაახეთქა. ცეცხლი იატაკს მოედო, მისწვდა მაგიდის გადასაფარებელს, კარგად აგუზგუზდა და თანდათან მიახლოვდებოდა. ღამის სტუმარი არსად ჩანდა. გარედან შეშფოთებული ადამიანების ხმები მესმოდა:

– არიქა, ხანძარია! წყალი, წყალი. . .

კვლავ გაშეშებული ვიწექი სამალავში: კუნთიც არ მიკრთოდა. იატაკი ჩემს წინ ააღდა, კვამლი ჭუჭრუტანიდან შემოვიდა, უკვე ვერაფერს ვხედავდი, რომ დამახველა, რისთვისაც საჭირო ქვედა ყბა და მუცლის კუნთები ამოძრავდა; მათ სხეულის სხვა ნაწილებიც აჰყვა, მარცხენა მხარი

ხუფს ავარტყი; წამოვდექი, კარადის კარი გავადე, წინ ყველაფერი იწვოდა; ცეცხლში გავაბიჯე, უკანა ეზოში გამავალ ფანჯარასთან მივირბინე და გადავხტი. წამოვდექი, უკან მოვიხედე: ფანჯრიდან ცეცხლის ენები უკვე სახურავისკენ მიიწვედა. ღობეს გადავევლე, მეზობლის სახლზე მიდგმულ კიბეზე ელვის უსწრაფესად ავცოცდი, სამერცხულიდან სხვენში გადავძვერი, იქ მოვკალათდი და ახლა აქედან ვადევნებდი თვალს ქვემოთ მიმდინარე მოვლენებს.

ადამიანები წყლით სავსე ქვაბებით, ვედროებით, გობებით დარბოდნენ, ყვიროდნენ, ვიღაცას ეძახდნენ. ერთი-ორჯერ ჩემს სახელსაც მოკარარი ყური, მაგრამ მე ეს ყველაფერი უკვე აღარ მაინტერესებდა . . .

დილით გვიან გამეღვიძა. თვალი გავახილე, სამერცხულიდან გავიხედე. ჩვენი სახლის ადგილზე მხოლოდ გამურული ღუმელი იდგა ამაყად. ირგვლივ კი ყველაფერი ჯერ კიდევ ბოლავდა. უცნაურია, მაგრამ არც მციოდა, არც მწყუროდა, არც მშიოდა და საერთოდ არაფერი მაინტერესებდა. ისევ გავითიშე . . .

მივხვდი, რატომაც გავიღვიძე. ბებო, ჩემი განუმეორებელი ბებო გახლდათ ამის მიზეზი. მისი ხმა ძალიან ახლოდან ჩამესმა. ვიფიქრე, სხვენში მომაგნო, ახლა თავზე მადგას-მეთქი და სასწრაფოდ გავახილე თვალები. არა, ბებო აქ არ იყო, სამაგიეროდ, მისი საუბარი მკაფიოდ და ხმამაღლა მესმოდა. სამერცხულში შესანიშნავად ისმის ხმები. ბებო ღმერთს ელაპარაკებოდა:

– . . . შვილიშვილიც წაიყვანე, კი ბატონო, მაგრამ მისი გვაში მაინც მაპოვნინე, რომ მიწას მივაბარო, – მერე, როგორც ჩანს, ვიღაც ამქვეყნიურს მიუბრუნდა, – აი, ეს ადგილი გაწმინდეთ მორების და ფიცრების ნამწვავებისგან. აქ იღვა კარადა. შეიძლება იქ დამალეს ჩემი ბენონი. აი ეს მორი გადასწიეთ. . . აჰა, ეს უკვე კარადის ნაწილებია. . . ფრთხილად, მანდ უნდა იყოს. . . ხელი არ ახლოთ, მე თვითონ.

– არა, ქალბატონო, არაა ეს კარადის ნაწილები, ფანჯრის ჩარჩოს უფრო ჰგავს.

– აბა, ოდნავ მარჯვნივ ნახეთ . . .

– სულ გაგიჟდა ეს საცოდავი, – გაისმა ჩურჩულით უცნობი ხმა.

– შვილიშვილს კი არა, მე მგონი ეგ საოჯახო ოქროულობას ექებს, – ჩურჩულითვე უპასუხა მეორემ. – აი ეს კი ნამდვილად კარადაა. ვიპოვეთ, ქალბატონო.

– ჩემი ბენონი იპოვეთ?

– კარადის ჩონჩხი ვიპოვეთ.

მეტის მოთმენა აღარ შემეძლო, სამერცხულში თავი გავყავი და დავიძახე:

– ბებო! აქ ვარ, ბებო! მანდ ნუ მეძებთ, აგერ ვარ ზემოთ!

ასე სწრაფად მორბენალი ადამიანები მას შემდეგ არასდროს მინახავს. ბებოს დამხმარე მუშები სახლის ნამწვავებიდან ამოხტნენ, ღობეს გა-

დაეველნენ და გაუჩინარდნენ. ბებოს ზღაპრებში ხდებოდა ასე: ცამ ჩაყლაპა თუ მიწამო, – იტყოდა ხოლმე.

– გმადლობთ, უფალო, თუნდაც ამ სახით რომ მანახე ჩემი იმედი და თვალის ჩინი, – ზეცისკენ აღმართა ბებომ ხელები.

სამერცხულიდან გამოვძვერი და კიბით დაშვება დავიწყე. ხელებზე დავიხედე, მივხვდი, რატომაც გაიქცნენ მუშები. ალბათ სახეც ასეთი გამურული მაქვს და ადამიანებს მოჩვენება ვგონივარ. ბებო არ გამიგიჟდეს-მეთქი და აქედანვე გავამხნევე:

– მე ვარ, ბებო, ცოცხალი ვარ, ბებო! – უკვე ხმა ამიკანკალდა და ცრემლებიც წამსკდა . . .

მეორე დღეს ბებომ რაბინ დავით ბენ შმუელ ფრიდმანთან მიმიყვანა და იქ გადაწყდა ჩემი ბედი. ბრძენმა კაცმა გულისყურით მოისმინა ჩვენი გასაჭირი და ბრძანა: ბავშვის მამა რუსი იყო, შესაბამისად რუსული გვარი აქვს; ჯერ ბარ-მიცვა არ ჩამიტარებია. იგი უნდა მოინათლოს მართლმადიდებლური წესით, რაც ხელს შეუწყობს, დაუბრკოლებლად გასცდეს განსახლების ფარგლებს და რუსეთის დიდ ქალაქებში დაეწაფოს ცოდნას, რათა მომავალში უკეთ შესძლოს სამშობლოს და ხალხის სამსახური. კურო ვისიც გინდა იყოს, ხბო მაინც ჩვენი იქნება. მის სწავლას და პანსიონში ცხოვრებას მე დავაფინანსებ. 15 აგვისტოდან მინსკის ვაჟთა გიმნაზიაში მიიყვანეთ. ფორმალბები უკვე მოგვარებული იქნება. პინსკის რეალური სასწავლებლის ხელმძღვანელს დაველაპარაკები და აქაურ საქმეებსაც ეშველება. ბავშვი სო-

ფელში წაიყვანეთ და იქ დაასვენეთ. ახლა მას დიდი სიყვარული და მოფერება სჭირდება.

ეჰ, ბებო, ჩემო საყვარელო, ბებო! რა იცოდნენ ტფილისელმა თაღლითებმა მე რომ დიდი სიყვარული და მოფერება მჭირდება, თორემ ასე ცუდად ხომ არ მომექცეოდნენ?

- ნება მიბოძეთ, წარმოგიდგეთ! კობა ჯუღაშვილი!
- გაისმა საკმაოდ ხმამაღლა.

თვალეები ტფილისის ვაგზლის სკვერში გაგახილეთ. ჩემს წინ იდგა ზაფხულისთვის სრულიად შეუფერებელ მუქ შარვალ-კოსტიუმში და თეთრ პერანგში გამოპრანჭული, აპრეხილულვაშიანი, შავშლაპიანი ახალგაზრდა კაცი და მარჯვენა ხელში ყალიონს ათამაშებდა. გუშინ საღამოს ელიზავეტპოლში მატარებლის ვაგონში რომ აღდიოდი, იგი ტამბურში გამცილებელს ცხარედ ეკამათებოდა. ზრდილობის წესები გამახსენდა, წამოვხტი:

– პატივი მაქვს . . . , – უნდა ჩამომეთვალა ჩემი რეგალიები, მაგრამ უცებ გამოვფხიზლდი, გამახსენდა, სად ვიყავი და რა ხალხთან მქონდა საქმე, – უკაცრავად, ბატონო ჩემო, მაგრამ დაგაგვიანდათ. თქვენამდე უკვე კარგად გავიცანი აქაური ტრადიციები, რის შედეგადაც ამ წუთას უკაპიკოდ გახლავართ და ვერაფერში გამოგადგებით. ქედს ვიხრი ქართველების თავაზიანობისა და განსაკუთრებული ფხიანობის წინაშე, – შლაპა მოვუხადე და ასე გავეცალე პირში ჩალაგამოვლებულ მორიგ კავკასიელ თაღლითს.

**ტფილისური ბავარია, კუნძული დე ლა
სიტე, წარმაცემის ხაში და აბ-
ტრისა მარბარიტა**

ტფილისის 1907 წლის რუკა პარიზის ბიუროში გექონდა და იქვე შევიქმენი ზოგადი წარმოდგენა ამ ათი პოლიციური უბნისგან შემდგარი რთულრელიეფიანი ქალაქის შესახებ.

კავკასიაში მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცელარიის საგანგებო განყოფილების შენობა მტკვრის გაღმა მარჯვენა ნაპირზე, მთაწმინდის ფერდობზე მდებარეობდა. რკინიგზის სადგურის სკვერიდან იქამდე ორიენტირებიც მონიშნული მქონდა. ჩემს წინ, ვაგზლის ქუჩის მარჯვენა მხარეს, მყარი შენობა იდგა, სადაც თბილისის მაზრის სამხედრო მეთაურის სამმართველო იყო განთავსებული; ქალაქში ჩამომსვლელს უნდა ეგრძნო, ვინ არის აქაურობის ბატონ-პატრონი. რუსული არმიის უძღვევლობის ნიშნად ტფილისის რკინიგზის კარიბჭესთან აღმართული სტუმრის შემგებებელი ნაგებობის სიმტკიცემ თავდაჯერებულობა დამიბრუნა; შემახსენა, აქ ხომ სახელმწიფო სამსახურის დავალებით ვიმყოფები. ამაში კი ჯამაგირს და სამივლინებო თანხებს მიხდიან. თანაც შანსი მაქვს, თუკი,

რა თქმა უნდა, არ დავიგვიანე, სახელმწიფო საბჭოს წევრის ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობის გამო სიკვდილმისჯილი, სულ ცოტა, ერთი უდანაშაულო ადამიანი ვიხსნა ჩამოხრჩობისგან. “რა უბედურებაა, აქაოდა კარაქით ფაფას ვერ გააფუჭებოდა, იმაზე მეტი ადამიანი დასაჯო სიკვდილით, ვიდრე დანაშაულში მონაწილეთა რაოდენობაა?” – გავიფიქრე თუ არა, იმწამსვე მივხვდი, რომ ახლა თვითონ ვცდილობდი საკუთარი შეცდომის სხვების განკითხვით შემსუბუქებას; სახეზე სიწითლე მომაწვა; შემრცხვა; ეშმაკმა მაცდუნა, ცოდვა მონანიებული ჯობია, ვარფალამეიჩთან იმდენი არაყი არ უნდა დამელია. ადამის მოღვმისთვის დამახასიათებელი ეს სისუსტე, შესაძლოა, ვიღაცის სიცოცხლის ფასი დაჯდა, ხოლო ჩემმა ქვეყანამ ფული იხარადა. სახელმწიფომ ტყუილად, არაფერში, წყალში გადაყარა პოლიციის დეპარტამენტის როტმისტრის ერთი, გუშინდელი, დღის ხელფასი, მე კი ეს თანხა პრაქტიკულად მოვპარე მას, ჩემს სამშობლოს. ასეა, როცა სამსახურში ხარ და არ მუშაობ, დამქირავებელს ფულს პარავანუ უბრალოდ ქურდი ხარ. ვითომ დიდად განვსხვავდები ახლა ტფილისელი ბაცაცებისგან, ვის მსხვერპლადაც მივიჩნევ თავს?

ჯიბეში “მოგებული” ხურდა ბლომად მქონდა, შემეძლო ეტლი ამეყვანა და დანიშნულების ადგილზე მივსულიყავი; ამასობაში, სავარაუდოდ, ცხრა საათიც გახდებოდა. თუმცა ქუჩიდან უსაბუთოდ მისულ კაცს საგანგებო განყოფილებაში ვინ მიმიღებდა?! გამოსავალი, რა თქმა უნდა, არსებობდა. ჩემი დავალების და პიროვნების შესახებ ცნობებს, მოთხოვნის შემთხვევაში, პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურის

ხელმძღვანელი ტელეგრაფით რამდენიმე წუთში დაადასტურებდა, მაგრამ – აი კიდევ ერთი მაგრამ – კვლავ დროში სხვაობა! ტფილისში თუ ცხრა საათი ხდებოდა, პარიზში ამ დროს დილის ექვსი საათი იყო. ასე რომ, ეს ასოთხმოცი წუთი როგორმე უნდა გამეტარებინა. ვაგზლის ქუჩას ფეხით გავეყევი. უცხო ქალაქში გასეირნება თავისთავადაც სასიამოვნოა და დამახსოვრებული რუკით ორიენტირებაშიც გავეივარჯიშებდი; მარჯვენა მხარეს თამბაქოს ფაბრიკა უნდა გამოჩენილიყო.

ხეზე ზურგით მიყრდნობილ ახალგაზრდა მამაკაცს დრო ვკითხე. გაკვირვებულმა შემომხედა და თავის ენაზე რაღაც მიპასუხა. ამ შემთხვევაში ყველაზე გამოსადეგი მუნჯურია. თაღლითების “ნახუქარი” საათი ამოვიღე, მარცხენა ხელის საჩვენებელი თითით ზედ დავაკაკუნე. კიდევ უფრო გაოცებული სახე მიიღო; ახლა თავის საათზე მივუთითე. როგორც იქნა, მიხვდა, რა მინდოდა, ციფერბლატზე დამახედა: ცხრას ათი წუთი აკლდა. მადლობა გადავუხადე და უნებლიე მოძრაობით ჩემი საათი გავეხსენი; იგი, რაც არ უნდა უცნაური იყოს, ზუსტ დროს აჩვენებდა, ანუ კარგად მუშაობდა. იმის ნაცვლად, რომ ამის გამო მადლიერების გრძნობა გამჩენოდა, კიდევ ერთხელ გაგზარაზდი. მივხვდი, ვაგზალზე სათითურების სპექტაკლი, ფეხსაცმლისმწმენდავის უვერტიურით, რუსულ ენაზე სპეციალურად ჩემთვის დაიდგა და შურისძიების მწველი სურვილი ვიგრძენი. ადრეც შემომჩნევია, სამაგიეროს მიზღვაზე ოცნება სასიამოვნო და ტკბილია. წარმოვიდგინე, პარიზიდან მიღებული დეკემით, როგორ აღვიდგენდი ჟანდარმერიის როტმისტრის სტატუსს და რა სიამოვნებით მივმართავდი მონიჭებულ უფლებებს იმ მამა-

ძაღლების დასაჭერად, იზოლატორში ჩასაყრელად. უკვე თვალნათლად ვხედავდი მათ პატიუბისმთხოვნელ ჩალურჯებულ-ჩასისხლიანებულ სახეებს, რომ გამახსენდა ბებოსთვის სულ რამდენიმე წუთის წინ მიცემული პირობა. მე ხომ უკვე ვაპატიე ტფილისელ თაღლითებს.

ადამიანის ბუნებაა ასეთი, ზოგჯერ ცდილობს აჰყვეს შურისგების ნეტარ გრძნობას, თორემ რეალურ სასწავლებელსა და გიმნაზიაში გაზუთხული საზეპიროები ამ ვნების დაძლევის შესახებ ხომ მუდამ თავში მაქვს და ახლაც გამახსენდა: “ვინც მოისურვებს შენს განკითხვას და შენი მოსახამის წადებას, სამოსელიც თან გაატანე მას.” სახარებიდან ციტატებს ადვილად ვიზეპირებდი. უფრო ძნელად ვიმასსოვრებდი ღირსი მამების ნაშრომებს: “გულდრძობა არის რისხვის აღსრულება, ცოდვათა დაუნჯება, სიმართლის სიძულვილი, სათნოების უარყოფა, სულის ჟანგი, გონების მატლი, ღოცვათა წაბილწვა, ვედრების აღკვეთა, სიყვარულის გაუცხოება, სულში ჩარჭობილი ღურსმანი, არასასიამოვნო გრძნობა, წყენისმოყვარეობით ტკობა, ცოდვათა უკვდავება, დაუძინებელი კანონდარღვევა, მარადიული ბოროტება”, – ეს იოანე კლემაქის “კიბიდანაა”.

ამ ბოლო დროს განათლების მესვეურები გიმნაზიებში ციტატების გაზუთხვის წინააღმდეგ ილაშქრებენ. რა ვიცი, შესაძლოა, მართლებიც არიან?! ვინ მოსთვლის, რამდენი უძილო ღამე გამოითენებია ბიბლიიდან და სახარებიდან ბარაქიანი ნაწყვეტების დაზეპირებაში. ჩემმა რამდენიმე ამხანაგმა მათეს სახარება იცოდა ზეპირად. მაშინ პინსკის რეალურ სასწავლებელში ვსწავლობდი

და იმათი მშურდა. ეს ცუდი გრძნობა ბებოს გა-
ეუმხილევ. შვილო, ბენონი, საღვთო წიგნები, არა
მარტო იმ ადამიანებისთვისაა, ვისაც მათი შეს-
წავლა ან თუნდაც გაზეპირება შეუძლია, არამედ
მათთვისაც, ვისაც მხოლოდ ერთი წინადადების
მოსმენა ეღირსება და იმასაც ვერ გაიმეორებს.
მაშინ მიაბო არაჩვეულებრივი ამბავი, რომელმაც
დიდი შვება მომგვარა. ძველ დროში, ქრისტემდე
ყოფილა ბაბილონელი ჰილელი, რომელთანაც
ერთი წარმართი მოსულა და პირობა წაუყენებია,
შენს სარწმუნოებას მივიღებ, თუკი მთელ თორას,
ანუ ებრაელების სალოცავ წიგნებს, იმ დროში
მასწავლი, რამდენ ხანსაც ცალ ფეხზე დგომას
შევძლებო. ჰილელს უპასუხია: “აბა, მოემზადე,
მოკეცე ერთი ფეხი და ყურადღებით მომისმინე: **ნუ
გაუკეთებ სხვა ადამიანს ისეთ რამეს, რაც შენთ-
ვის საქულველია.** აი ეს არის მთელი თორა, სხვა
ყველაფერი კი განმარტებებია.” თვალწინ დამიდგა
იმ წარმართის სახე, რომელიც, თორას ასე მოუ-
ლოდნელად შესწავლის შემდეგ, კიდევ დიდხანს
იდგა ცალ ფეხზე და ვინ იცის, რაზე ფიქრობდა
მისი უკვე იუდეველების სიბრძნეს ნაზიარები
ტვინი?!

თამბაქოს ფაბრიკას ჩავუარე. გამოჩნდა შემდეგი
ორიენტირი, მარცხნივ კუთხეში, ამიერკავკასიის
რკინიგზის სამმართველოს შენობა იყო, თუმცა ამ
ნაგებობას, ჩემთვის მოულოდნელად, სასახლე
უფრო ეთქმოდა. ეს იყო რუსეთის იმპერიის უზარ-
მაზარი სარკინიგზო უწყებისთვის შესაფერი,
თქვენი მოსაწონი, აპარტამენტი, რომელიც ამ პა-
ტარა ქალაქისთვის, ცოტა არ იყოს, გრანდიოზუ-
ლად გამოიყურებოდა. ასეა, განაპირა ტერიტო-

რიებს მეტ ყურადღებას ვაქცევთ, შუა რუსეთს კი გერივით ვაქცევით.

მართალია, ამგვარი საფრთხე არ არსებობდა, მაგრამ პროფესიული ჩვევისთვის არ მიღალატია და გადავწყვიტე, შეემემოწმებინა კუდი ხომ არ ამყვა. ამის გაკეთება უცხო ადამიანისთვის არის ძნელი, თორემ ფილერთა – გარე დაზვერვის აგენტების – სამოქმედო ინსტრუქციის მცოდნე კაცისთვის მსუბუქი სამუშაოა. რადგანაც ვაგზლის ქუჩაზე ქვეითთა დიდი მოძრაობა არ იყო, ამიტომაც ფილერი, თუკი მითვალთვალებდა, ინსტრუქციის თანახმად, ჩემგან შორ მანძილზე უნდა ყოფილიყო. ეს ჩემი პირველი უპირატესობა; ახლა ქუჩა უნდა გადამეკვეთა და სამმართველოს შენობასთან მარცხნივ, ელისაბედის ქუჩაზე ჩამეხვია. “თუ დაკვირვების ობიექტმა ქუჩის კუთხეში შეუხვია, ნაბიჯს უნდა აუქპაროთ, რათა დაინახოთ, იგი სადმე ხომ არ შევიდა”, – ინსტრუქციის ამ პუნქტის მიხედვით ფილერი იძულებული ხდებოდა, უფრო სწრაფად ემოძრავა. ესეც ჩემი მეორე უპირატესობა. დინჯად მივსეირნობდი, გზაჯვარედინს იმ გათვლით მივუახლოვდი, რომ ვაგზლისკენ მიმავალი ეტლი გამეტარებინა, მკვეთრად მოვუხვიე მარცხნივ, სირბილით გადაგვეეთე ქუჩა, თვალის კიდით ვცადე ფეხით მოსიარულეთა შორის ამომერჩია სავარაუდო ფილერი ანუ ოცდაათიოდე წლის ახალგაზრდა მამაკაცი, რომელიც გარეგნობით და ჩაცმულობით სხვებისგან მკვეთრად არ გამოირჩეოდა; რკინიგზის სამმართველოს შენობის კუთხეს ამოვეფარე, ჩავიმუხლე, ხელებს დავეყრდენი და ქვედა კუთხიდან ერთი წამით გავიხედე. გადმორბენისას შერჩეული ორი კანდიდატიდან ერთ-ერთი, მუქ შარვალსა და ნაცრისფერ პერანგ-

ში ჩაცმული კაცი, რომელსაც თავზე აქაური ჩაჩი ეხურა, აქეთ მორბოდა; სწრაფად წამოეხტი და ელისაბედის ქუჩასაც დინჯად გაუყევი.

ცხოვრებას აზრი მიეცა.

რამდენიმე მეტრში ხელმარჯვნივ ბაქოს ქუჩაზე ჩაუხვით, იქიდან კი მიხეილის პროსპექტზე აღმოვჩნდი. ყველაფერს ველოდი, მაგრამ ტფილისში თუ გერმანული ქალაქის კოპწია უბანში ამოვყოფდი თავს, ნამდვილად ვერ წარმოვიდგენდი. ღარივით სწორი გზის გასწვრივ ორივე მხარეს გამოჩნდა ბაღები და მათში ჩადგმული კოხტა, თალიანი სახლები, რომელთაგან რამდენიმეს ძალიან უხდებოდა მეზონინი. მარცხენა მხარეს მდებარე პირველივე სახლის თაღის კუთხეებში ეტლის ბორბლებისგან დამცავი ბოქვინტები რუსეთის ქალაქებიდან მხოლოდ პეტერბურგში მინახავს. მაგრამ აქ მთავარი საოცრება, არქიტექტურა კი არა, ის რამდენიმე ადამიანი იყო, რომლებიც სრულად მიესადაგებოდნენ გარემოს. მარჯვენა მხარეს ტროტუარზე ფართე ქვედაბოლოსა და ჭრელ კოფთაზე დიდი თეთრი წინსაფრით, თავზე კოპწია ქათქათა ჩაჩით იდგა სამი ბავარიელი ქალბატონი; მარცხნივ მდებარე სახლის აივანზე ქოთნის ყვავილებს რწყავდა ზუსტად ასევე ჩაცმული გერმანელი. წინ, შორს ევროპულსილუეტიანი ადამიანები მოჩანდნენ. ბავარიელ ქალებს რომ ჩაუვარე, მკაფიოდ გავიგონე, ისინი გერმანულად ლაპარაკობდნენ. ჩემი გეგმის მიხედვით, ამ შედარებით ხალვათად დასახლებული უბნიდან, საცხოვრებელი სახლებით და დაწესებულებებით დახუნძლული დიდი მთავრის ქუჩით უნდა გამეგრძელებინა გზა მიხეილის ხიდისკენ, მაგრამ

საოცრების შემყურემ გადავწყვიტე, ცოტა ხნით პროსპექტზე დავრჩენილიყავი, სადაც ორიენტირად მარცხენა მხარეს პოლიციის განყოფილება მეგულებოდა. ასიოდე მეტრის გავლის შემდეგ, როგორც ქალაქის ხედებით აღტაცებული სტუმარი, დავტრიალდი, რომ ამ მშვენიერებისთვის კიდევ ერთხელ შემეგვლო თვალი და აივანზე გამოსული გერმანელი ქალბატონის ქვეშ, კედელთან ახლოს, ჩემი მღევარი დავინახე.

პოლიციის შენობას ჩავუარე და ახლა მიხეილის პროსპექტზე კიროჩნის გადაღმა მარცხენა მხარეს ლუთერანული კირხე უნდა გამოჩენილიყო. რაც უფრო ვუახლოვდებოდი გზაჯვარედინს, ქუჩაში ფეხითმოსიარულეთა რაოდენობაც მატულობდა. წესით, ხალხმრავალ ადგილებში ფილერი უნდა მომახლოვებოდა და ფარად ადამიანები გამოეყენებინა. გადავწყვიტე, ზედ გზაჯვარედინზე მოულოდნელად უკან მოვბრუნებულიყავი, მაძებრისთვის თვალებში ჩამეხედა და ამ ხერხით ჩამომეშორებინა. ინსტრუქციის მიხედვით, თუ დაკვირვების ობიექტი გამოიცნობს და დაიმახსოვრებს ფილერს, ეს უკანასკნელი ვალდებულია შეწყვიტოს თვალთვალი და თავისი შეცდომის შესახებ აცნობოს უფროსობას; თუ, რა თქმა უნდა, ადგილობრივი სპეციფიკიდან გამომდინარე, აქაური მაძებრები რაიმე ეგზოტიკური ქვესახელმძღვანელოთი არ სარგებლობენ. პარიზში მიღებული ცირკულარული წერილის მიხედვით, ტფილისის უანდარმერიის საქმიანობის შარშანდელი შემოღობების შედეგად გამოვლინდა უამრავი დარღვევა. მახსოვს, იქ ისიც კი ეწერა, რომ თურმე საიდუმლო აგენტები და ფილერები ხალხმრავალ ადგილებში თავიანთ ხელმძღვანელებს და ერთმანეთს

მოწიწებით და დაუფარავად ესალმებიან, რაც კატეგორიულადაა აკრძალული. უფრო მეტიც, საიდუმლო აგენტებს ფილერები საერთოდ არ უნდა იცნობდნენ.

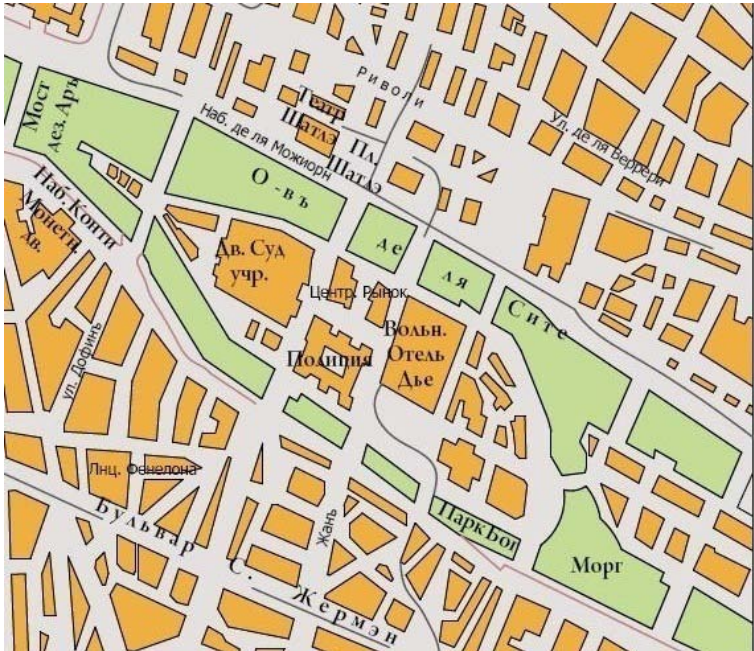
დაბალი გალანით გარშემორტყმულმა კირხემ თავისი მშვენიერებით დამატყვევა. უკვე გზაჯვარედინზე ვიდექი. შეტრიალებამდე თვალი მარცხნივ გამექცა: ელისაბედის ქუჩის და კირონის გადაკვეთაზე იდგა უცნობი კაცი და მიყურებდა. გამიკვირდა; ახლა მარჯვნივ გავიხედე, დიდი მთავრის და კირონის კუთხეშიც შევნიშნე შესაძლო მაძებარი. გამოდის, რომ სამი ფილერი მომაცილებდა და მათ შორის ორი პარალელურ რეჟიმში. პარალელურ თვალთვალად მიიხნევა, როდესაც ფილერი ობიექტს პარალელურ ქუჩაზე მიჰყვება მისივე სავარაუდო სიჩქარით და გზაჯვარედინებზედა ცდილობს უშუალო დაკვირვებას. ამგვარი ფრთხილი და გადაზღვეული სქემა მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოიყენება, თუ ობიექტი განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა.

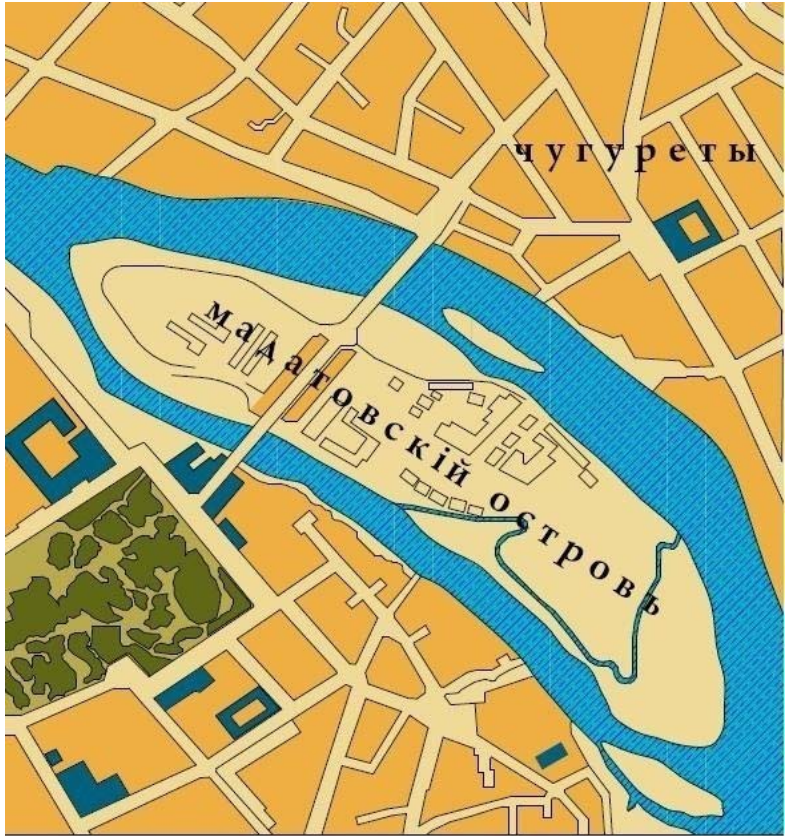
გულის სიღრმეში სიამაყე ვიგრძენი; მარჯვნივ გადავუხვიე და დიდი მთავრის ქუჩისკენ გავემართე. უცებ ჩემს ზურგს უკან ეტლის მუხრუჭების ღრჭიალი, ცხენების ჭიხვინი და მშობლიური, მონატრებული, გულის სიღრმიდან წამოსული რუსული გინება გაისმა. მოვტიალდი. ვაგზაულზე ნანახი ქართველი მეეტლეებივით ჩაცმულ რუსის ვანკას, რომელსაც ქართული ჩაჩი ეხურა, ეტლი ზედ მიხეილის და კირონის კუთხეში გაეჩერებინა, ლაგამი მარცხენა ხელში ეჭირა, ხოლო მარჯვენას კავკასიური ტემპერამენტით იქნევდა, თან ლაზათიან გინებას განაგრძობდა, ბოლო ფრაზა

ვერ გავიგე, მგონი, განჯელი მოგიტ-ხანი ახსენა. მისი ამგვარი განსაკუთრებული ყურადღების ობიექტი კი ღია სპორტული ორთვალას კოფოზე წამომართული, უახლესი თავისუფალი სტილის ამაზონკაში გამოპრანჭული, უმშვენიერესი ახალგაზრდა ქალბატონი, ნამდვილი ამორძალი გახლდათ, რომელმაც, როგორც ჩანს, გზა მოუჭრა მეექვსეს, ახლა კი არად დაგიდევდათ მის შეგონებებს და სწრაფად განაგრძობდა ჯირითს. ასეთი სცენები ამ ბოლო დროს პარიზისთვისაც გახდა დამახასიათებელი, ოღონდ მთავარ გმირებად იქაურ ინციდენტებში ავტოს საჭესთან მსხდომი ქალბატონები გვევლინებიან.

მარჯვენა მხარეს მდებარე ზუბალოვის სახალხო სახლთან მარცხნივ ჩავუხვიე და ხალხმრავალ დიდი მთავრის ქუჩას გავუყევი. ქალთა გიმნაზია, კონტროლის პალატა, მიხეილის სავაღმყოფო უკან მოვიტოვე, კუბოებით მოვაჭრე ქუჩასაც გავცდი, მარცხენა მხარეს მდებარე ღვთისმშობლის ეკლესიას ჩავუარე და მიხეილის ხიდს მივუახლოვდი. აქ კი ვორონცოვის ძეგლი დამხვდა. პარადოქსების ქვეყანაა რუსეთი: მონუმენტური სკულპტურა მიხეილ ვორონცოვისაა, ხიდს კი მიხეილის სახელი ჰქვია, ოღონდ მიხეილ რომანოვის – ნიკოლოზ პირველის ძმისწულის პატივსაცემად. თავად ხიდის ანსამბლი ორი ნაწილისგან შედგებოდა და მადათოვის კუნძულს მარჯვენა და მარცხენა სანაპიროებთან აკავშირებდა. მეორე ხიდის ბოლოში ერთმანეთის საპირისპიროდ, ზედ მტკვრის მარჯვენა ტოტის თავზე ორი სასტუმრო იდგა: მარჯვნივ – “ლონდონი”, მარცხნივ – “გრანდ ოტელი”. მოედანზე აღმართული ძეგლი, ხიდი, სასტუმროები და, რაც მთავარია, კუნძული უკვე

გასაგებს ხდიდა, თუ რატომ ამბობდნენ ტფილისზე, რომ იგი კავკასიის პარიზიაო. კუნძული საფრანგეთის დედაქალაქში მდებარე დე ლა სიტეს, ხოლო აქაური ხიდები “სენ მიშელის” და “გაღამცველელების” პატარა ანალოგები იყო.

მდინარის მარჯვენა სანაპიროზე გადავედი, ალექსანდრეს ბაღის შესასვლელთან წამით გავიფიქრე, აქ ხომ არ დამემთავრებინა ფილერებთან უაზრო კატა-თაგეობანას თამაში?! ვიწრო ხიდი და ქუჩა სამივეს ერთად შენიღბვის შანს არ უტოვებდა, მაგრამ მათი გაცუცურაკების სხვა ვერაგული გეგმა უფრო ეფექტურად მომეჩვენა და გზა განვაგრძე. ბაღი საკმაოდ დიდი იყო, მარცხენა მხარეს მშენებარე უცნაური ტაძარი დავინახე. მო-

მეჩვენა, თითქოს ერთი ეკლესიის თავზე მეორეს აშენებდნენ; ახლოს ჩავუარე და გოლოვინის პროსპექტის გადაღმა წმინდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის რუსული მართლმადიდებლური სობორი მზად იყო ზეცაში ასაჭრელად. აი ნამდვილად გრანდიოზული ტაძარი, რომელიც ამ პროვინციული საგუბერნიო ქალაქისთვის არ დამენანა. ახლა ორდონიან ქართულ ეკლესიას მოვუბრუნდი. მიუხედავად დაუსრულებლობისა, მასაც ჰქონდა თავისი პეწი და მომხიბვლევლობა, მაგრამ სრულიად სხვა სტილის ნაგებობა იყო. არქიტექტურულად გვერდი გვერდზე მდგარ ორ მართლმადიდებლურ ტაძარს შორის ისეთივე განსხვავება იყო, როგორიც თუნდაც ლუთერანულ კირხესა და მათ შორის. ორი თითქოს ერთი აღმსარებლობის საღვთო ნაგებობა ისე განსხვავდებოდა ერთმანეთისგან, როგორც წითელი და შავი. არჩევანი, რა თქმა უნდა, წმინდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის ეკლესიის სასარგებლოდ გადაკეთე, ქუდი მოვიხადე, პირჯვარი გამოვისახე და სობორში შევედი. მშობლიურ ხატწერას თავისი ლაზათი და მადლი აქვს. სანთლები დავანთე, ვილოცე და ვაღმოსხდილი დავუბრუნდი გოლოვინის პროსპექტს. საათს დავხედე, დრო კიდევ მქონდა. ახლა რა გული გამიძლებდა, რომ აქედან სულ ახლოს მდებარე, მსოფლიო პრესის ფურცლებზე რეკლამირებულ, დუქან “ტილიპუჭურში” არ მესაუზმა?! ამ აზიური ბუფეტის შესახებ, თქვენ წარმოიდგინეთ, “ნიუ იორკ თაიმსიც” კი წერდა. დიას! ეს სწორედ 1907 წლის 13 ივნისს ტფილისის ბანკის გაძარცვის საქმესთან დაკავშირებით გახმაურებული “ტილიპუჭურია”, რომელიც სასახლის და სოლოლაკის ქუჩების კუთხეში, ზედ პასკევი-

ერივანსკის მოედანზე, თამამშევის ქარვასლის ქვეშ მდებარეობდა. სწორედ აქედან იმართებოდა თურმე იმ სახელგანთქმული ბანდიტური თავდასხმის ბოლო ეტაპი.

დუქნის მომსახურე პერსონალს სახეზე დადლა ეტყობოდა. როგორც ჩანს, დილის სტუმრიანობის პიკს უკვე გადაეწლო და ახლა მაგიდებს ალაგებდნენ. დარბაზში ნიერის, არყის, შავი წიწაკის სურნელი ტრიალებდა. თავისუფალ მაგიდას მივუჯექი. მომიახლოვდა მკლავზე თეთრპირსახოც-გადაკიდებული მიმტანი მამაკაცი, რომელსაც შავი ფართხუნა შარვალი და ბლუზი ეცვა, თავზე კარტუზი ეხურა:

– რას მიირთმევთ, თქვენო კეთილშობილებავ? თქვენთვის გვაქვს ზარმაცების ხაში!

უცხო ქალაქში მეეტლის და ოფიციანტის გემოვნებას უნდა ენდო. პირველი საუკეთესო სასტუმროს და ბორდელის არჩევაში დაგეხმარებათ, მეორე – ნაციონალური სასადილოს რჩეული კერძის. ეს ხაში რა იყო, არ ვიცოდი, მაგრამ ზედსართავმა “ზარმაცების” მას მეტი ინტრიგა შეჰმატა და ამიტომაც დაუფიქრებლად შევუკვეთე საუზმის მოლოდინში დუქნის კედლებზე ჩამოკიდებულმა ნახატებმა მიიპყრო ყურადღება. ჯერ აგდებულად ვათვალიერებდი, მაგრამ უცებ მიეხვდი, რომ ამ უცნაურმა ტილოებმა დამატყვევეა და გამიტაცა. სტილი ჰგავდა პარიზსა და მთელ ევროპაში ერთობ პოპულარული პრიმიტივისტი მხატვრის ანრი ჟულიენ ფელიქს რუსოს ხელწერას.

– ღამაზია, არა, თქვენო კეთილშობილებავ? რუსებს და ევროპელებს მოსწონთ. აგერ, იმ კუთხეში წვერიანი და გადღაბნილტანსაცმლიანი კაცი რომ ხატავს, იმისია, – მაგიდაზე უცნაური ფორმის პური და უშველებელი თეფშით წვნიანი ღამიღაგა. პატარა გრაფინით კი არაყი ღამიღაგა.

– არაყი – არა! არ ვსვამ! იმ კაცს რა ჰქვია, ვინ არის?

– აქაური მღებავია, ნიკოს ეძახიან! ამ ბოლო დროს ცოტა ვერ არის! დაიხემა და ვიდაც ქალს ხატავს უკვე ორ კვირაზე მეტია. არადა, ადრე ერთ ნახატს ზოგჯერ ერთ დღეში ამთავრებდა; მიირთვით, თორემ გაცივდება. დუქნის პატრონმა თქვა, ამან თუ ასე ნელა ხატა, ზარალიდან ვერ ამოვალო.

გულმა ვერ მომიტმინა, მივედი; მოთეთრო-მოლურჯო მოკლე კაბასა და ყვითელ ფეხსაცმელებში ჩაცმულ ქალის ფიგურას უკირკიტებდა.

– ღმერთმა ხელი მოგიმართოთ! ვინაა?

– აკტრისა მარგარიტა! – ზედაც არ შემოუხედავს.

მივხვდი, სხვა სამყაროში იყო და ჩემთვის არ ეცალა.

ხაში და აქაური პური გემრიელი გამოდგა. შუა ჭამაში ვიყავი, როდესაც დუქანში სამი ახალგაზრდა შემოვიდა. კარებთან ახლოს მდგარ მაგიდასთან, ჩემგან ზურგით, დასხდნენ და ხაში მოითხოვეს. ყოჩაღ ბიჭები! ახლა ამათ ჰგონიათ, რომ ინსტრუქციის დაცვით მოქმედებენ! ისე ოფიცინტი მართალი ყოფილა, ამ საუზმეს არაფი აუცილებლად სჭირდებოდა, მაგრამ თავი შევიკავე. ჭამა დავამთავრე და უცნობი მხატვრის ნამუშევრების თვალიერებით შევიქციე თავი. აბა, ფილერებს ხაშს ხომ არ მოვწყვეტიდი?! რაც არ უნდა იყოს, კოლეგები იყვნენ . . .

პორტუგალი-პრაპორშიკები, შანენ-იუნკერები
და ზრდილობის ბაკვეთილები
პინუს იანკელევიჩ ლენინისგან

დუქან “ტილიპუჭურიდან” გამოვედი, სახაზინო ბანკს ჩავუარე და პეტრე დიდის ქუჩას ავუყევი. ტფილისის ათი საპოლიციო უბნიდან ოთხში ფეხით გავისეირნე, ანუ ქალაქის მნიშვნელოვანი ნაწილი უკვე შემოვლილი მქონდა. ყველა ძირითადი ქუჩა რუსი მეფეების, სამეფო დინასტიის წარმომადგენლების თუ თავადების სახელებს ატარებდა: ელისაბედის, მიხეილის, დიდი მთავრის, გოლოვინის, პეტრე დიდის; მოედანი გრაფ პასკევიჩ-ერივანსკის, პარკი ალექსანდრე მეორეს, ხიდი მიხეილ რომანოვის, კუნძული კი ბერძნული წარმოშობის რუსი გენერლის მადათოვის სახელობისა იყო.

ყოჩად, კარგად უმუშავიათ აქაურობისთვის რუსული სულის ჩამბერაგებს!

მშვენიერ ხასიათზე დავდექი. ახლა ფილერე-ბისტოვის უნდა მომეხოცა ცხვირი. პეტრე დიდის ქუჩის პირველ გზაჯვარედინამდე არმისული, მარცხენა მხარეს მდებარე კავკასიაში მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცელარიის საგანგებო განყოფილების შენობის სადარბაზოსთან კედელს მოვეფარე. ფილერებმაც არ დააყოვნეს; სამივე ერთად მომიახლოვდა. მაშინათვე გამოვედი სამალავიდან, შლაპა მოვიხადე, ესპანური რევერანსიც ოსტატურად გამომივიდა:

– “ადიოს”, არწივებო! – და განსაკუთრებულ განყოფილებაში შევედი.

სამი ფილერი, სპეციფიკურად გააზრებული ინსტრუქციის დაცვით, თითქმის მთელ ქალაქში თვალყურს ადევნებდა ობიექტს, რომელიც ბოლოს თავისი ფეხით მივიდა მათი უწყების ზედამხედველ დაწესებულებაში. თავს ალბათ მიტყეპილი ბავშვივით გრძნობდნენ.

მე კი მორიგეს წარვუდექი!

– თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, საბუთები, თუ შეიძლება! – საქმიანი და კონკრეტული გამოდგა მისი რეაქცია.

– თუ არ შეწუხდებით, განყოფილების უფროსს მოახსენეთ ჩემს შესახებ.

– საბუთები!

– საგანგებო დავალებით ვარ პარიზიდან. ასე გადაეცით, – ჯერჯერობით მტკიცედ ვიდექი.

– ვიდრე საბუთებს არ ვნახავ, ვერაფრით დაგეხმარებით, საბუთები-მეთქი!

ვახტერი ყოველდღე ხედავს, რომ დაწესებულების თანამშრომლები, რომლებსაც იგი გულწრფელად ემსახურება, მასზე რანგით მაღლა დგანან და ზედაც არ უყურებენ. ამას კიდევ შეეგუება კაცი, მაგრამ აი გარედან მოსულებიც რომ არაფრად აგდებენ, გინდა არ გინდა, პროტესტის გრძნობას უღვივებს და, შანსი მიეცემა თუ არა, ცდილობს იმათ მაინც უჩვენოს, რომ ისიც ადამიანია, მასაც აქვს რაღაც უფლებები და პატივისცემას იმსახურებს. ამპარტავნების ამგვარი გამოვლინება ხშირად შემომჩნევია სწორედ კარისკაცებისთვის, დარაჯებისთვის, მეგარდერობებისთვის, კონდუქტორებისთვის, პორტუკეიპრაპორშიკებისთვის, ფანენ-იუნკერებისთვის და სხვა, რანგების შესახებ ტაბელს გარეთ დარჩენილი, უჩინოებისთვის. მორიგეს თვალებში ჩახედე და ვიგრძენი, თუ ახლავე სხვა გამოსავალს ვერ ვიპოვიდი, იგი ხმაურიან სცენას მოაწყობდა, რითაც მეტყობდა, რომ აქვს უფლებები და ღირსების გრძნობა, ხოლო ოხრანკის თანამშრომლებს გააგებინებდა, ნახეთ, თურმე მეც მნიშვნელოვანი ფიგურა ვარ, რომელსაც მეტი პატივისცემით უნდა მოეპყროთო. იმავე წამს მივხვდი, რომ სკანდალი მეც მაწყობდა და, რადგანაც კონფლიქტი ორივესთვის მომგებიანი იყო, თავაზიანობის დავიწყებაც შეიძლებოდა:

– რიგითო, როგორ უბედავ ოფიცერს ამ ტონით საუბარს? ხმა ჩაიკმინდე და ახლავე ბოდიში მომიხადე!

გაბრაზება შენ ჩემი ნახეო, ჯიბიდან სასტვენის ამოიღო და ისეთი წკრიალი ატეხა, თქვენი მოწონებული. მეორე სართულზე კიბის მოაჯირთან, სამსრეები ვერ გავარჩიე, მაგრამ მარჯვენა მკერდზე აქსელბანდებით მივხვდი, ოფიცერი გამომჩნდა.

– რა ხდება, ბატონებო, რა ხმაურია?

– პინხუს იანკელევიჩი, ეს ადამიანი უსაბუთოდ ცდილობს დაწესებულებაში შემოჭრას! – ვინ იცის, რამდენჯერ ნარეპეტიციები ფრაზა გაახმოვანა კარისკაცმა.

პინხუს იანკელევიჩი, ესე იგი გვარად ლერნერი, ანუ საგანგებო განყოფილების შეფის თანაშემწე. ამ შემთხვევის ხელიდან გაშვება არ შეიძლებოდა და, ვიდრე ოფიცერი ხმას ამოიღებდა, სხაპასხუპით მივაყარე თუკი რაიმე ინფორმაცია მქონდა მის შესახებ:

– თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, რუსეთის “წმინდა სტანისლავისა” და სპარსეთის “ლომისა და მზის” ორდენების კავალერო, შტაბს-როტმისტრო პინხუს იანკელევიჩი ლერნერ, ტფილისში პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურის ხელმძღვანელის დავალებით ჩამოვედი პარიზიდან. თუ ნებას მომცემთ, დეტალების შესახებ კაბინეტში მოგახსენებთ!

სხარტი აზროვნების გარეშე უანდარმერიაში, ოხრანკასა და დაზვერვაში სამუშაოდ ვერ მოხედებოდი. მაგრამ მოვლენათა შეფასება, სიტუაციის მართვა, დიალოგში სასურველი შედეგის მიღწევა შეუძლებელია, თუ ზუსტი და უტყუარი ინფორმაცია არა გაქვს. ჩვენ ხშირად ვხდებით საკუთარი ცრუ ან დამახინჯებული წარმოდგენების, თუნდაც ბავშვობაში არასწორად შექმნილი სტერეოტიპების მსხვერპლი. მქონია შემთხვევები, როდესაც ამ მიზეზების გამო, თავი ცამდე მართალი მეგონა და გავოგნებულვარ მოწინააღმდეგის სიჯიუტის ხარისხით; მერე გამიგია, რომ ჩემს, ერთი შეხედვით, მტკიცე და ურყევ მტკიცებულებებს შორის ერთ-ერთი მცდარი იყო და არგუმენტების ჯაჭვიც ამის გამო გაწყვეტილა. ყოველივე იმის საფუძველი კი, რაც ჩემსა და შტაბს-როტმისტრს შორის იმ წუთებში მოხდა, ორივე მხრიდან ძალიან ღრმა და საფუძვლიანი შეცდომების შედეგი გამოდგა: **პირველი:** ცრუ ინფორმაცია; **მეორე:** ცრუ წარმოდგენები; **მესამე:** ცრუ ვარაუდები; **მეოთხე:** ცრუ პატივმოყვარეობა; **მეხუთე:**

ცინიზმი. საოცარია, მაგრამ დიალოგის ბოლომდე ვერ მივხვდი, რომ მე ალთას ვიყავი, ის – ბალთას, რაც ჩემთვის თეთრი იყო, იმისთვის – შავი:

– კეთილი, მანდ რას დგახართ? ამობრძანდით, მზად ვარ, გულისყურით მოგისმინოთ! თქვენ უკვე იმდენი რამ გცოდნიათ ჩემს შესახებ?! მეც მომიინდა, ახლოს გავიცნოთ! – ადამიანებთან ურთიერთობის მაღალი დონე მიჩვენა ოფიცერმა.

თავის დროზე ჟანდარმერიის და ოხრანკის ტფილისური სკოლის კადრების მაღალი პროფესიონალიზმი ცნობილი იყო მთელ იმპერიაში. რუსეთის იმპერიის სამხედრო კონტრაზვერვის ამჟამინდელი შეფი ვლადიმერ ლავროვი, სწორედ ამ ქალაქში მოღვაწეობდა. იგი ჯერ ტფილისის საგუბერნიო ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსის მოადგილედ დაინიშნა. მაშინ ასე ხდებოდა: დაფუძნდა სამიხედრო განყოფილება და მის თანამშრომლებს, მინისტრ პლევრეს ბრძანებით, მიაგლენდნენ ჟანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოებში, ოღონდ იმ პირობით, რომ რჩებოდნენ პოლიციის დეპარტამენტის დაქვემდებარებაში. ეს სამიხედრო განყოფილებები შემდეგ გარდაიქმნა ოხრანკად. 1903 წლისთვის ლავროვმა მაღალ საფეხურზე აიყვანა ტფილისის პოლიტიკური პოლიცია, მაგრამ თავის გუნდთან ერთად სამხედრო დაზვერვაში გადასვლის და პეტერბურგში გადამარგების შემდეგ, რაღაც დროის განმავლობაში, ტფილისის ოხრანკა გახდა ცნობილი თაღლითების, მექრთამეების, ხაზინის ქურდების საასპარეზო. არსებობდა ეჭვი, რომ პოლიტიკური პოლიციის თანამშრომლები ადგილობრივ რევოლუციონერებთან ჭუკჭუკებდნენ. მათი მამხილებელი ცირ-

კულარული წერილებიდან რამდენიმეს გვარი დამამახსოვრდა: როტმისტრი ფ. ს. როჟანოვი, პროვოკატორი მ.ი. გუროვიჩი და ლ. პ. რაკოვსკი. ჩემი ტფილისში ჩამოსვლის დღისთვის კი აქ პოლიტიკური პოლიციის ფუნქციებს ასრულებდნენ: კავკასიის რაიონული ოხრანკის განყოფილება (შეფი: პოლკოვნიკი ა. მ. ერიომინი), ტფილისის ოხრანკის განყოფილება (შეფი: როტმისტრი ა. ვ. კარაულოვი) და კავკასიაში მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცელარიის საგანგებო განყოფილება (შეფი: პოლკოვნიკი ვ. ა. ბაბუშკინი). პირველი ორი ექვემდებარებოდა იმპერიის პოლიციის დეპარტამენტს და ამავე დროს კავკასიაში მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცელარიის საგანგებო განყოფილებას, ეს უკანასკნელი კი მეფისნაცვალ ილარიონ ვორონცოვ-დაშკოვის მეშვეობით თავადაც პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორის ნილ ზუევის მორჩილებაში გახლდათ; ამ ტრადიციული, ჩვენებური, რუსული “ბარდაკის” გარეშე აბა როგორ იქნებოდა?

შავკოლენკოლგადაკრული ორმაგი კარი, მწვანე მაუდისზედაპირიანი სამუშაო მაგიდა, სამი სკამი და ტახტი, კედელზე ტელეფონის აპარატი, იმპერატორის უზარმაზარი პორტრეტი, წიგნების კარადა, “ოტო გრილის და კ “-ს ფირმის დიდი სეიფი – ეს გახლდათ კლასიკური კაბინეტი. პინუს იანკელევის ლერნერმა ტახტზე მიმითითა და თვითონაც გვერდით მომიჯდა:

– გულისყურით გისმენთ!

ჯერ წვრილად მოუყევი ჩემი თავგადასავალი; რა თქმა უნდა, კონდრატ ვარფალამეიწ ზალატარევსკი და ელიზავეტპოლი არ მისხენებია. ბევრი იცინა; მერე საქმეზე გადავედი:

– ახლა იქ უკვე სამუშაო დროა. ძალიან გთხოვთ, ტელეგრაფის მეშვეობით დაუკავშირდეთ პარიზის ბიუროს და გამოითხოვოთ მონაცემები ჩემი პიროვნებისა და მისიის შესახებ.

– ჩემო კეთილო მეგობარო, თქვენს მეტყველებაში, მანერებში, იუმორის გრძნობაში კარგად ჩანს წიგნიერი, გონიერი, კულტურული ადამიანი. არ დაგიმაღავთ, დაგინახეთ თუ არა, მომეწონეთ. მეგობრად მიგულეთ. მიბრძანეთ, რით გემსახუროთ და საქმეს დაუყოვნებლივ შევუდგეთ.

– უღრმესი მადლობა ნდობისთვის.

– რას ბრძანებთ, პირიქით – თქვენ გმადლობთ აქ ჩამობრძანებისთვის. კიდევ ერთხელ გიდასტურებთ ჩემს უღრმეს პატივისცემას! რა გავაკეთო და რით დავიწყოთ? – შტაბს-როტმისტრს თავის შეკითხვაზე გაეცინა, – მაპატიეთ, უნებლიეთ წამომცდა ჩვენი, რუსული მარადიული კითხვები: რა ვაკეთოთ და რით დავიწყოთ?

– ვინაიდან პარიზიდან დასტურის მოსვლამდე მენდობით, ვისარგებლებ თქვენი კეთილგანწყობით და გთხოვთ, შესასწავლად გადმომცეთ 1907 წლის 13 ივნისს სახაზინო ბანკის თანამშრომლებზე თავდასხმის და 250 ათასი რუბლის გატაცების საქმის თქვენ ხელთ არსებული მასალები. ჩემი შეფი მიიჩნევს, რომ ტფილისში არსებული სამსახური ყველაფერს აკეთებს რევოლუციურ მო-

ძრაობასთან ბრძოლაში და, ღმერთმა დაგვიფაროს, თქვენს კომპეტენციაში შემოჭრას არ ვაპირებთ. ეს საქმე მხოლოდ უცხოეთში რუსულ ემიგრაციაზე დაკვირვების თვალსაზრისით არის ჩვენთვის საინტერესო.

– რატომ მებოდიშებით. ეს ხომ ანბანური ჭეშმარიტებაა: რევოლუციურ მოძრაობას იმპერიის ტერიტორიაზე ვებრძვიტ ჩვენ – ადგილობრივი ოხრანკის თანამშრომლები და უცხოეთში რუსულ ემიგრაციაზე დაკვირვებას აწარმოებთ თქვენ – საზღვარგარეთის აგენტურის წარმომადგენლები. ბანკის ძარცვის ბილიკები ევროპისკენაც წავიდა და იქაურ თანამემამულეებთანაც მიცუნცულდა. რამდენიმე წუთის წინ სადარბაზოში თქვენი ინფორმირებულობა გამოამუღავნეთ. განსაკუთრებით გამაოცეთ სპარსეთის “ლომისა და მზის” ორდენის ხსენებით, რომელსაც ვერ ვატარებ იმის გამო, რომ უწყების ხელმძღვანელობისგან ჯერ არ მიმიღია სპეციალური ნებართვა. ნება მიბოძეთ, ახლა მე ვცადო, თქვენი ინტერესის მეორე საქმის დასახელება.

– ყურადღებით გისმენთ! – ცოტა არ იყოს გამიკვირდა საკითხის ასე დასმა, რადგანაც სხვა საქმეზე, აბა, საიდან უნდა სცოდნოდა?

– თქვენის ნებართვით, სასამართლოს არქივიდან აგრეთვე გამოვითხოვთ სახელმწიფო საბჭოს წევრის, მისი ბრწყინვალეების, თავად ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმეს!

პინხუს იანკელევიჩ ლერნერი ლოგიკურად ვერ დაასკვნიდა, რომ ბანკის საქმის პარალელურად

თავად ჭავჭავაძის მკვლევლობის საქმეს მოვითხოვდი. მეც კი ვერ წარმოვიდგენდი, რომ ამ ორ საქადალდეს შორის რაიმე კავშირის არსებობაზე მომიწევდა დაფიქრება. ანუ მას ეს ინფორმაცია მხოლოდ ჩემს პორტმონეს საიდუმლო განყოფილებაში შენახული დაშიფრული წერილიდან უნდა მიეღო. მაშინ გავიფიქრე, რომ მთელი შეხვედრის მანძილზე თვალთმაქცობდა პინსუს ლერნერი. იცოდა, შესანიშნავად იცოდა, ვინ ვიყავი. ალბათ თაღლითებმა, მას შემდეგ რაც გაიგეს, თურა კაცი გააცუცურაკეს, ნაძარცვი ნივთები თავის მფარველ ოკოლოტონის შეაპარეს. იმან კი, ვითომ შემთხვევით ნაპოვნი საბუთები ჟანდარმებს გადასცა. ისინი ოხრანკას დაუკავშირდნენ, ოხრანკა – საგანგებო განყოფილებას; ვიდრე ქალაქში დავბორიალობდი, მორიგე შტაბს-როტმისტრმა მიიღო, დაათვალიერა პორტმონე, იპოვა საიდუმლო განყოფილება, იმ განყოფილებაში ნახა დაშიფრული წერილი, შიფრის გასაღები გამოიყენა, წაიკითხა, გაიგო რაშიც იყო საქმე. . . ყველაფერი ნათელი გახდა, მაგრამ არ შევიძინე. თუ აქამდე პინსუს იანკელევიჩ ლერნერი კატა იყო და თავგი – მე, ახლა შანსი მომეცა, ოღნავ უკეთეს პოზიციაში ჩავმდგარიყავი და საქმე ისე წარმომედგინა, რომ თავიდანვე ყველაფერი ვიცოდი. უბრალოდ წამით დაეფიქრდი, თურა ფორმით უნდა გამოვსულიყავი სულელური მდგომარეობიდან.

– თამაში დამთავრდა, – ჩამესმა შტაბს-როტმისტრის სიტყვები და გული დამწყდა. ვერ დავასწარი.

– ერთი წამით დავიგვიანე. თქვენ ხომ თავიდანვე იცოდით, ვინ ვიყავი.

– მიყვარს გონებასხარტი ადამიანები და რა კვნა?! მხოლოდ ერთი წამით კი არ დაიგვიანეთ, არამედ ერთი დღით! – პინხუს იანკელევიჩი ზეიმობდა.

– ეგ საიდანღა გაიგეთ? – ესე იგი, ელიზავეტ-პოლში მოგზაურობასაც არ ჩაუვლია შეუმჩნეველად.

– მარტივი არითმეტიკაა. პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურის ნამდვილი წარმომადგენელი სარეკომენდაციო წერილით ხელში, გუშინ დილით, პირადად მობრძანდა ჩვენთან, შეხვდა კავკასიაში მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცელარიის საგანგებო განყოფილების უფროსს, პოლკოვნიკ ვასილი ალექსანდროვიჩ ბაბუშკინს, მოითხოვა ზემოთ დასახელებული საქმეები, ოპერატიულად, ერთ დღეში, გაეცნო დოკუმენტაციას და გუშინვე გაემგზავრა ბათუმში. თქვენს მობრძანებამდე კი ჩვენმა აგენტმა ტელეგრაფით გვაცნობა, რომ იგი გემზე ავიდა და, შესაძლოა, ამ წუთებში კონსტანტინოპოლისკენ მიაპობს ტალღებს. ნამდვილად გამაოცეთ; ყველაფერი მიგიგავთ: მიმიკა, ჟესტიკულაცია, ტანსაცმელი. თუმცა ასაკით უფრო ახალგაზრდა ჩანხართ და თვალები, სწორედ თვალებმა დამაეჭვა. საინტერესოა, ძალიან საინტერესოა, მაგრამ ეგ ხომ შეუძლებელია? არა! ამბობენ, მისთვის შეუძლებელი არაფერიაო! უნდა გადავამოწმო. მანამდე კი, კეთილო ჯადოქარო, გთხოვთ საკანში. სადილის შემდეგ კი კიდევ ერთხელ შევხვდებით ერთმანეთს და, იმედი მაქვს, ჩვენი ურთიერთობის

ტონი და ხასიათი არ გასცდება ცივილიზებულ სამყაროში დამკვიდრებულ ნორმებს. ამისთვის კი მხოლოდ თქვენი კეთილი ნებაა საჭირო.

– ძალიან გთხოვთ, პარიზში აცნობეთ ყველაფერი! ჩვენს თავს რაღაც დიდი უბედურებაა!

– აი ეგ კი არ გეკადრებათ! თქვენ დამარცხდით! ღირსება წაგების შემთხვევაშიც უნდა შეინარჩუნოთ. ერთმანეთს პატივი ვცეთ!

თავის მართლებას აზრი არ ჰქონდა და ბედს მივენდე. წესით, სიმართლე მალე გაირკვეოდა.

ბნელი საკანი, განსაკუთრებით მაშინ, როცა აქ მარტო ხარ, იდეალური ადგილია ფიქრის, განსჯის, მოვლენების შეფასებისთვის. სტუდენტობის პერიოდში პეტერბურგის პოლიციის სხვადასხვა განყოფილების საპატიმროებში არაერთი ღამე გათეთნებია. ასე რომ, გამოცდილი კაცი ვარ. არ ავლელვებულვარ, წამოვწექი ნარზე, თვალები დავხუჭე, ვარსკვლავებით მოჭედილი ცა წარმოვიდგინე და ფიქრების უსასრულო ოკეანეში შევცურე.

პირველად საპყრობილეს საკანი ჭუჭრუტანიდან ვნახე. მაშინ დაბალი სკამი დამიდგეს და პინსკის ჟანდარმერიის ჰაუპტვახტის კარის საჭვრეტიდან შემახედეს წინასწარ კარგად განათებულ სივრცეში, სადაც გამოკეტილი ჰყავდათ მამაჩემის სავარაუდო მკვლელი. ამოცნობის ამგვარ უცნაურ ხერხს ჩემი იმჟამინდელი მძიმე სულიერი მდგომარეობის გამო მიმართეს. ბებომ აიკვიატა, ვინდა თუ არა, ბავშვმა იგი სამალავის ნახვრეტიდან დაინახა და ამოსაცნობადაც იგივე სიტუაციაში ჩავაყენოთო. ახლა კი ვიცი, ცდილობდა, იმ ურჩხულს პირისპირ არ შეეხვედროდი. ეჰ, ბებო, ბებო! თურმე ღამის სტუმარი ჩემი ცნობიერების მარადიული თანამგზავრი უნდა გამხდარიყო და თანაც ყველაზე საშინელი ფორმით. ცნობიერებამ იმ არ-

სების ბოლოს ნანახი სახე შემოინახა და ღამის კოშმარებში ხშირად მეწვევა ხოლმე, სპეციალურად პინსკელი კაციჭამიასთვის აგებულ ემაფოტზე მდგარი, ჩამოსრჩობის წინა წამებში, თავზე ტომრის ჩამოცმის მომენტში, არააღამიანურად დაღრეჯილი წითელწვერა, თვალებგადმოკარკლული სახე, რომლის მიმიკა კაცობრიობისადმი უსაზღვრო სიძულვილს გამოხატავს. სხვათა შორის, სიკვდილის წინ ხმა არ ამოუღია. უცნაურია, მაგრამ არაფერი მახსენდება ბანდის მეთაურის, ჩემი ყოფილი მასწავლებლის ჩამოსრჩობის სცენიდან.

ტრაგედიის ყველა მიზეზი გავიგე მხოლოდ წლების შემდეგ, როდესაც პოლიციის დეპარტამენტის განსაკუთრებულ განყოფილებაში ვმუშაობდი. იქ გამოძიებულ საქმეებს ვზედამხედველობდი, სამსახურებრივი მდგომარეობით ვისარგებლე და ჩვენს სახლში დატრიალებული ამბების მასალებს გავეცანი. ხუთივენი ძებნილი გადასახლებულები აღმოჩნდნენ. შორეული ციმბირიდან სულ ექვსნი გამოქცეულან. მათ კვალს ვერაფრით მიაგნეს. მაშინათვე დაქსაქსულან და ცალ-ცალკე დაუღწევიათ თავი მდევრისთვის. მამა თავისი გარდაცვლილი ძმის საბუთებით ფსკოვში დაბინავებულა და, როდესაც დედას პინსკში ჩამოჰყვა, აქ სკოლის მასწავლებლად დახვდა ერთ-ერთი თანამეინახე, რომელმაც რაღაც მანქანებით კიდევ სამ ძებნილს მიაკვლია, თავისი კავშირები გამოიყენა, დოკუმენტები შეუქმნა და პინსკში გემთმშენებელი ქარხნის მუშებად მოაწყო. ერთ დღეს კი ოთხივე ამხანაგს, მხილების მუქარით, თავის საიდუმლო ორგანიზაცია “БЖСР”-ში გაწვევრიანება

მოსთხოვა. გაერთიანების ამოცანა ბანალური გახლდათ: ებრაელებისგან აქაურობის გაწმენდა; იგი აბრევიატურაშივე იყო ჩამოყალიბებული: **“Бей Жидов! Спасай Россию!”** მიზნის მიღწევის საშუალება კი – პინსკის შემოგარენში მცხოვრებ იუდეველთა, ძირითადად, დაშინება და, შიგადაშიგ, გაქურდვა იყო. ბანდის მეთაური მოქმედების ფრთხილ ტაქტიკას იმით ხსნიდა, რომ, რადგანაც ამ მხარეში ისრაელის დევნილი შვილები მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენდნენ, მათთან ღია ბრძოლაში ჩაბმა ამ ეტაპზე წამგებიანი ჩანდა. ხალხის დასაფრთხობად ტერორისტების მიერ გამოყენებული მოქმედებები: შიშის მთესველი აჩრდილები, მოჩვენებები, ფოკუსები, სიმბოლოები – თავის დროზე ზუსტად გამოიცნო რაბინმა დავით ბენ შმუელ ფრიდმანმა. ბავშვების კალიგრაფიას მიმსგავსებული ბატიფესური მუქარის წერილების საიდუმლოსაც მაშინვე ახეადა ფარადა; მასწავლებელს ხომ ხელთ ჰქონდა ჩვენი ხელნაწერები და მიმსგავსებაც არ გასჭირვებია. საქმის მასალებში ჩაკრული იყო БЖСР-ს ბეჭდური მიმართვა რუსებისადმი, რომელიც პოლიციის დეპარტამენტის მესამე საქმისწარმოების თანამშრომლებს რატომღაც არ გაუნადგურებიათ: *“ძმებო რუსებო! ჩვენი ქვეყნის ებრაელთა განსახლების ფარგლებში მცხოვრებ იუდეველთა რაოდენობამ ხუთ მილიონს გადააჭარბა, რაც მთელ მსოფლიოში მათი პოპულაციის ნახევარზე მეტია. თუ ასე გაგრძელდა, რუსეთი მხოლოდ სხვების დასანახად იარსებებს. სინამდვილეში კი ქვეყანა იქნება ებრაული, რომელშიც რუსებს დააწვებათ ყველაზე მძიმე ტვირთი; ისინი დაამუშავებენ მიწებს, ჩამოხმებიან ფაბრიკებში ჩარხებთან, დაიცავენ ებრაული სახ-*

ელმწიფოს საზღვრებს, მოსპობენ შინაგან მტრებს (რუსული ნაციონალური თვითშეგნების მიმდევრებს). ებრაელები იქნებიან ბატონები, მიწათმფლობელები, ფინანსური და მატერიალური კეთილდღეობების განმკარგავნი. ჩვენი ხსნაა: მართლმადიდებლობა, თვითმპყრობელობა, ხალხურობა! შემოგვიერთდით, ერთად გადავარჩინოთ რუსეთი!”

იმ ავადმოსაგონარ 1889 წლის აღდგომის დღეს პინსკში ებრაელთა დარბევის მცდელობის პროვოკატორი სწორედ რეალური სასწავლებლის მასწავლებლის ნიღაბს ამოფარებული ტერორისტი გახლდათ და ჟანდარმერიის მიერ დაკავებულთა შორისაც აღმოჩნდა. სადამოს, გათავისუფლების შემდეგ, პირველი წარმატებული მასშტაბური ღონისძიების აღსანიშნავად ხუთეულმა ღრეობის გამართვა გადაწყვიტა, მაგრამ სასმელი ვერ იშოვეს. მამას უთქვამს, რომ მასთან ინახება მობარებული ბევრი ხორბლის არაყი და შეძლებდა მხოლოდ ერთი შტოფის მინდის სახით მითვისებას. ცხენზე შემჯდარა და სახლიდან ძღვენი მიურთმევია ორგანიზაციისთვის. ესე იგი, სწორედ მამამ, და არა დედამ (როგორც თავიდან ვივარაუდე), ანთო ლამპა, რათა ბნელ საკუჭნაოში არყისთვის მიეგნო და სიჩქარეში არ ჩაუქრია. იმ შტოფისთვის წირვა რომ გამოუყვანიათ, მამა დამთვრალა და მაგიდაზე დაუძინია; ბანდიტები კი, ფრთხილი მასწავლებლის გარდა, სასმელის მოსაპოვებლად იქ მივიდნენ, სადაც არაყი ეგულებოდათ; ცოტა ხანში მამასაც გაეღვიძა, ცარიელი შტოფის შემხედვარე მიხვდა, სად იქნებოდნენ თანამეინახენი და სახლისკენ გამოიქცა . . .

ექვსი წელი ვისწავლე მინსკის გიმნაზიაში, რომელიც ერთ-ერთი საუკეთესო იყო მთელს იმპერიაში. მისი დამთავრების შემდეგ პინსკის გარეუბან კაროლინში ჩემს მფარველ და მეცენატ რაბინ დავით ბენ შმუელ ფრიდმანთან ჩავვედი. ხელგამწილი მომეგება, გულში ჩამიკრა:

– ყველაფერი ვიცი შენი წარმატებების შესახებ. დამახსოვრების და ანალიზის განსაკუთრებული ნიჭი გამოგიძღვანებია. ჩემი მეგობარი ვიაჩესლავ რაგოიშა მიიჩნევს, რომ შენი უნარების პატრონისთვის ზედგამოჭრილია სამართლებრივი განათლება. გვარი და გიმნაზიაში მიღებული ცოდნა გზას გიხსნის იმპერიის დიდ ქალაქებში განათლების დასაუფლებლად. პეტერბურგის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის კამერალურ განყოფილებაზე რას იტყვით, ყმაწვილო?

– გაწეული დახმარებისთვის მადლობის სათქმელად მოვედი. უნივერსიტეტში სწავლა, უსახსრობის გამო, ჯერჯერობით, შორეულ ოცნებად მესახება. ვიმუშავებ, ფეხზე დავდგები და მერე ვნახოთ.

– ამ ქვეყანაში ობოლი, უქონელი, ახალგაზრდა კაცისთვის გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ ისეთი სამსახურის პოვნა, სადაც იმდენ სახსარს გამოიმუშავებს, რომ უნივერსიტეტში სწავლა განაგრძოს, სამწუხაროდ, შეუძლებელი თუ არა, ძალიან

ძნელია. ჩვენ არ შევწყვეტთ შენს სუბსიდირებას; ეს არ არის ფულის ჰაერში გაბნევა; უნივერსიტეტის შემდეგ ისე უნდა დაიმკვიდრო თავი, რომ თავად დააფინანსო სხვა ნიჭიერი ახალგაზრდის სწავლა-განათლება; ანუ ჩვენი დახმარება არის ვალი, რომლის გადახდის საშუალებაც მოგეცემა.

– პეტერბურგი დიდი ქალაქია თავისი სასტიკი ადათ-წესებით. გამიგია, იქ ადამიანები ძირუღლად იცვლებიან. რა გარანტია გაქვთ იმისა, რომ წლების შემდეგ მოვინდომებ ვალის დაბრუნებას, თანაც იმ მეგალოპოლისიდან, სადაც თქვენი თემის ადამიანებს ცხოვრების უფლება არა აქვთ?

– ამგვარი გარანტია შეიძლება იყოს მხოლოდ და მხოლოდ სინდისი. ახლა რასაც გეტყვი, კარგად დაიმახსოვრე, ყმაწვილო! უკვე სამოცდარვა წლის ვარ. თუ ღმერთმა ინება და კიდევ მაცოცხლა, ვალის გადახდას პირადად გთხოვ. ერთადერთი ადამიანი, ვინც შეიძლება ჩემს ნაცვლად დაგიკავშირდეს და დავალება გადმოგცეს, არის პინსკის რეალური სასწავლებლის კურსდამთავრებული ხაიმ აზრიელ ვეიცმანი. შენ მას იცნობ. თუ რამე შეიცვლება, ინფორმაციას ან ჩემგან მიიღებ, ან ხაიმ აზრიელისგან. ამ საუბრის შესახებ არავინ, არასდროს უნდა გაიგოს. ახლა კი, აი პაკეტი. აქ სარეკომენდაციო წერილებია. მათი მეშვეობით უზრუნველყოფილი იქნები საუნივერსიტეტო განათლებისთვის საჭირო ფინანსური თუ სხვა სახის დახმარებით და თავად დარწმუნდები, რომ სინდისი მყარი და გარანტირებული კატეგორიაა. მუდამ გახსოვდეს ჯადოსნური სიტყვები, რაც ურჩია იერემიამ ბაბილონში გადასახლებულ ებრაელებს! დღეიდან იგი შენც გეხება.

“აგერ გამოჩნდა სხივი მსტოვრისა, რომელიც გეგავსებს კლემამოსილებით, ბედნიერებით, მსხმოიარობით. მიდით, შეუერთდით, ერთი წუთით ასცდით გაშლილ ალმებს. გისურვებთ ღმერთის სიყვარულს.! მუდამ იზრუნეთ იმ ქალაქის კეთილდღეობისთვის, რომელშიც გადაგასახლეთ და ილოცეთ მისთვის ღვთის წინაშე: რამეთუ მისი კეთილდღეობის შემთხვევაში, თქვენც მოიპოვებთ მშვიდობას”, – ჩამესმა დედის ბაგეთაგან წარმოთქმული და თავს პირობა მივეცი, რომ შორეული და უცნობი პეტერბურგის კეთილდღეობისთვის არაფერს დავიშურებდი. არადა, ოდნავ მეტი ყურადღება რომ გამომიჩინა ტექსტის მიმართ, ვინ იცის, რა გზით წარიმართებოდა ჩემი ცხოვრება? ყოველივე ფარული გაცხადდება, ოღონდ ყველაფერს თავისი დრო აქვს.

სტუდენტობის წლებმა თავისი პრობლემებითა და ბედნიერებით სწრაფად ჩაიარა. დიპლომის ასაღებად რომ მივედი, ცალკე ოთახში მიმიხმეს, სადაც უცხო ადამიანები ისხდნენ სათნო და მოღიმარი სახეებით. მაქვს, მადიდეს, სწავლაში გამოჩენილი მუყაითობა მომიწონეს და პეტერბურგის ჯაჭვის ხიდთან, წმინდა პანტელეიმონის სახელობის ეკლესიის მოპირდაპირე მხარეს მდებარე სახლში მიმიწვიეს გასაუბრებაზე. ერთ-ერთმა სტუმარმა თავი ვერ შეიკავა და გამომშვიდობებისას მომაცხა:

– ახალგაზრდავ, გთხოვთ გაითვალისწინოთ, რომ ჩემი ფავორიტი ბრძანდებით, თქვენზე ფსონს ჩამოვდივარ და იმედი მაქვს კონკურსში გამარჯვებას შესძლებთ.

“არასოდეს გამოიღვევიან უცნაური ადამიანები ჩვენს ქვეყანაში”, – გავიფიქრე მაშინ. იგი კარგად დავიმახსოვრე და რამდენიმე წლის შემდეგ, როდესაც ევროპაში შევხვდი რუსეთის სახელმწიფოს მიერ საგანგებო რწმუნებებით უფლებამოსილ საიდუმლო სამხედრო დაზვერვის მამამთავარს ვლადიმერ ლავროვს, მასში ჩემი პეტერბურგელი კეთილისმსურველი და გულშემატკივარი ამოვიცანი.

მეორე დღეს გასაუბრება ძალზედ საინტერესოდ წარიმართა. თავიდან ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებზე, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებზე, იმპერიის სახელმწიფო მოწყობაზე, ალექსანდრე მეორის მიერ ჩატარებულ სასამართლო რეფორმაზე და სხვა სერიოზულ თემებზე ვილაპარაკეთ, შემდეგ კი მეტად უცნაური კითხვები დამაყარეს:

- თამბაქოს ეწვეით?
- იშვიათად.
- რამდენი ღერია ასანთის კოლოფში?
- შვედურში – ორმოცი, რიბეცკში გამოშვებულში – ოცდაათი.
- ბანქოს თამაშობთ?
- ზოგჯერ სადამოლობით მეგობრები ვიკრიბებით ხოლმე.
- რა არის გამოსახული ტუზ გულზე?
- გულის სიმბოლო.

- სადილობის დროს ჩანგალს თუ იყენებთ?
 - რა თქმა უნდა.
 - რამდენი წვეტი აქვს?
 - ძირითადად ოთხი; ზოგს ორი, სამი, ერთხელ ხუთწვერიანი მონადირის ჩანგალიც მინახავს.
 - რამდენი ადამიანი გამოცხადლით დღეს გასაუბრებაზე?
 - ორმოცდაერთი.
 - რამდენსაფეხურიანი კიბე ამოიარეთ მეორე სართულზე ამოსასვლელად?
 - ოცდათორმეტი, თუ არ ჩავთვლით შენობის წინკარის ოთხ საფეხურს.
 - ხუმრობთ თუ მართლა დაითვალებთ? – სკამიდან წამოხტა კომისიის ერთ-ერთი წევრი, პეტერბურგის სამხარეო სასამართლოს პროკურორის ამხანაგი, კოლეჟსკი სოვეტნიკი მაქსიმილიან ტრუსევიჩი და ოთახიდან გავიდა. ცოტა ხანში კარი შემოაღო და ხელის მტევენებს გაოგნებული ატრიალებდა.
 - რაო, მაქსიმილიან ივანოვიჩ? – ჰკითხა მაღალი რანგის ადიუტანტმა.
 - ეს ახალგაზრდა კაცი გიჟია!
- ოთხთვიანი გადამზადების კურსების შემდეგ, მუშაობა დავიწყე პოლიციის დეპარტამენტის განსაკუთრებულ განყოფილებაში, რომელიც 1902 წლის

2 სექტემბერს მეშვიდე საქმისწარმოებად გარდაიქმნა. თავიდან ჩვეულებრივად ვაკონტროლებდი უკვე გამოძიებულ საქმეებს, ხოლო მას შემდეგ, რაც ნდობა დავიმსახურე, ჩემს ძირითად ფუნქციას შეადგენდა მოკვლევის და სასამართლო დოკუმენტებში პოლიციის დეპარტამენტის საიდუმლო თანამშრომლების მიერ შემთხვევით, უყურადღებობით დატოვებული კვალის პოვნა. უფრო გასაგებ ენაზე რომ ვთქვა, ამა თუ იმ დანაშაულის ჩადენაში თანამონაწილე ჩვენი კოლეგების სავარაუდო ნაკვალევის დაფიქსირება. შემდეგ ხდებოდა ან მხოლოდ ცალკეული საბუთების, ან მთლიანად საქმის განადგურება. სულ მალე საუკეთესო მშენებლად ჩამოვყალიბდი, მაღალი ხელფასიც დამინიშნეს და უკვე ჩემი წვლილი შემქონდა უქონელ სტუდენტთა სუბსიდირებაში.

დრო გადიოდა, სამსახურს აღლო ავუღე და პოლიციის დეპარტამენტში კეთილსინდისიერი და საქმის მცოდნე ადამიანის სახელი გამივარდა. სისტემის იდუმალი ჯაჭვის პატარა, მაგრამ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი, რგოლი ვიყავი. რამდენიმე სხვა უწყების მაღალჩინოსანმა სცადა ჩემი გადაბირება, უკეთეს პირობებს და ჯამაგირსაც მპირდებოდნენ, მაგრამ შეფი მყარად იდგა, ყველა შეტევა მოიგერია. ასე გაგრძელდა პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორად ჩემი ძველი ნაცნობის, უკვე დეისტვიტელნი სტატსკი სოვეტნიკის, მაქსიმილიან ტრუსევიჩის (სწორედ იმ კაცის, ვინც გასაუბრებაზე გიჟი მიწოდა), დანიშვნამდე. ეს მოხდა 1906 წელს. იმუამად განსაკუთრებით გააქტიურდა პარიზში არსებული საზღვარგარეთის სააგენტოს ხელმძღვანელი, იმპერიის პოლიციის დეპარტამენტის საქმისმწარმოებლის უფროსი თანაშემწე, კოლეჟსკი სოვეტნიკი არკადი მიხაილოვიჩ გარტინგი. ამ ადამიანის მონდომება ყოველგვარ საზღვრებს გასცდა. მან მოახერხა და, როგორც ყური მოვკარი, თავად იმპერატორის მითითებით, დეპარტამენტის დირექტორს დროებით წაართვა ჩემი თავი. გამიგონია, ყველაფერი დროებითი მარადიულიაო. თითქოს ორიოდე თვე უნდა მემუშავა პარიზის ბიუროში, მაგრამ აი უკვე მესამე წელია იქ ვარ. არკადი მიხაილოვიჩმა ჩვენი ერთობლივი

საქმიანობის საფუძვლად ღვთის ნებაც კი დაასახელა.

– მე და შენ პინსკის ერთ შორეულ უბან კაროლინში დავბადებულვართ, – გამომიცხადა პირველსავე შეხვედრაზე და იმდენი საერთო ნაცნობი აღმოგვანდა, წამით არ შემპარვია ეჭვი ახალი შეფის გულწრფელობაში. თუმცა პინსკში მცხოვრები მისი გვარის ერთი წარმომადგენელიც ვერ გავიხსენე. არადა, ნაპოლეონთან ომის მონაწილის, გენერალ-მაიორ მარტინ ნიკოლაევიჩ გარტინგის ნათესავების შესახებ ინფორმაცია ჩვენს ციციქნა ქალაქში შეუმჩნეველი არ უნდა დარჩენილიყო. რას იზამ? ბავშვობაში ადამიანს სულ სხვა მიზნები, მისწრაფებები, სურვილები ამოძრავებს და უკვე მოწიფულ ასაკში გავარკვევთ, თურმე რამდენი საინტერესო რამ ყოფილა გარშემო და ვერ ვამჩნევდით.

არკადი მიხაილოვიჩის უწყებას პარიზში უამრავი საქმე ჰქონდა. ამ ქალაქიდან ხორციელდებოდა საკუთრივ საფრანგეთში, გერმანიაში, შვეიცარიაში, შვედეთში, ამ ბოლო დროს განსაკუთრებით ინგლისში, ასევე სხვა ქვეყნებში მოქმედი ლეგალური და საიდუმლო თანამშრომლების, უცხო ქვეყნის მოქალაქეებს შორის გადმოობირებული ფასიანი აგენტების მართვა. კარგი ურთიერთობა გვქონდა ადგილობრივ სამართალდამცავებთან. მევალებოდა ჩატარებული სპეცოპერაციების ანალიზი; მოსყიდული გაზეთების რედაქტორების მიერ გამოქვეყნებულ, ჩვენს მიერ შეკვეთილი სტატიების ხარისხზე კონტროლი; გავლენის აგენტებთან ფარული მუშაობა და უამრავი

წერილმანი. ჩვეულებრივი რუტინა 1909 წლის მაისამდე გაგრძელდა.

უცნაური ამბები კი ასე დაიწყო. შატლეს თეატრში სერგეი დიაგილევის გახმაურებული “რუსული სეზონების” სპექტაკლები გაიმართა. მთელი პარიზის მაღალი საზოგადოება ამ მოვლენაზე ლაპარაკობდა. სადამო არ ჩავივდია; ერთერთი წარმოდგენის ანტრაქტის დროს ფოეში მყოფი არკადი გარტინგი, რომელიც უკვე სტატსკი სოვეტნიკის ჩინს ატარებდა, უცებ შეშფოთდა, გარე დაზვერვის ხალხს რაღაც დავალება მისცა, მე მიმისმო; სასწრაფოდ დავტოვეთ თეატრის შენობა, მოედანი გავიარეთ და მხოლოდ მიშელის ხიდზე სენის გრილმა სიომ მოჰგვარა სიმშვიდე. მერე ცოტა ხანს სენ მიშელის ბულვარზეც ვისეირნეთ. მეორე დღით კი კაბინეტში დამიბარა და დავალება მომცა: ყველგან, სადაც ხელი მიმიწვდებოდა, უნდა შემეგროვებინა ინფორმაცია წარმოშობით გერმანელ ვინმე ლანდუზენზე, რომლის კვალიც 1890 წლიდან ქრებოდა; რუს რევოლუციონერებს შორის მოარული ხმების მიხედვით, ცხრამეტი წლის წინ იგი ევროპიდან სამხრეთ ამერიკაში გადასახლებულა და, იმასაც ამ-

ბობდნენ, სულ მალე იქ გარდაიცვალაო. შეფს მიაჩნდა, რომ ლანდეზენი ძალიან მნიშვნელოვანი ფიგურა იყო და არ არის გამორიცხული, იგი ცოცხალი იყოსო. საუბრის ბოლოს გარტინგმა მხარზე ხელი დამადო, მარჯვენა თვალი ჩამიკრა:

– აბა, შენ იცი! არ დამაღლატო! ყველა ინფორმაციას მხოლოდ პირადად მომახსენებ! – ეს ლანდეზენი, რასაკვირველია, გუშინ თეატრში მომხდარ ინციდენტთან იყო ფარულად დაკავშირებული. მაშინ ისიც კი გავიფიქრე, რომ მას და გარტინგს, შესაძლოა, სამსახურებრივი მოვალეობის გარდა, რაღაც ძალიან პირადულიც აკავშირებდათ. ისე ავიხდეთ ყველაფერი.

ლანდეზენის შესახებ ფრანგულ ჟურნალ-გაზეთებში არსებული მონაცემები მოვიძიე. ევროპული ქვეყნების სახელმწიფო მოწყობა იმით არის საინტერესო, რომ აქ თავისუფალი პრესა არსებობს და ინფორმაცია შეუზღუდავად ვრცელდება. მართალია, სიტყვის თავისუფლების ევროპული გაგება რედაქტორებს საშუალებას აძლევს ესა თუ ის მოვლენა იმგვარად გააშუქონ, როგორც თავად ხედავენ, ან როგორც რომელიმე ჯგუფის ინტერესები მოითხოვს, მაგრამ მკითხველს განსხვავებული პოზიციის დანახვა მეორე ან მესამე გამოცემის მიხედვით შეუძლია. ერთიანიმავე საკითხსა თუ მოვლენაზე სხვადასხვა მიმართულების წერილების გაცნობით, ადამიანებს საკუთარი პოზიციის ჩამოყალიბების საშუალება ეძლევათ და, რაც მთავარია, პოლიტიკურ აზრთა ამგვარი სხვადასხვაობა საზოგადოებაში მკვეთრ დაპირისპირებას არ იწვევს. ხელისუფლება საზოგადოებრივი აზრის, ხალხის ნების მორჩილია,

მზად არის ძალაუფლება სხვა თანასწორუფლებიან ჯგუფს გადასცეს. ეს კი კონტროლის ეფექტური მექანიზმია. როდესაც ხელისუფლებაში მყოფმა ძალამ იცის, რომ მას აუცილებლად მოუწევს ძალაუფლების მოწინააღმდეგისთვის გადაბარება, ეცდება, ცოტა დანაშაული ჩაიდინოს და ნაკლები შეცდომა დაუშვას. ჩვენი ხალხისთვის კი სახელმწიფოს ამგვარი მოდელი მიუღებელი და დამღუპელია. რუსი ადამიანი ბუნებით ზედმეტად ლაღია და მუდმივად მორჩილებაში უნდა გყავდეს, თორემ თავისუფლების ძალა თუ იგრძნო, ქვას ქვაზე არ დატოვებს. რუსს ხელმწიფემ უნდა განუსაზღვროს რა ჭამოს, რა დალიოს, რა ჩაიცვას, რა წაიკითხოს, რომელი ქვეყანა დაიპყროს. ასე სახელმწიფოსთვისაც კარგია და ჩვეულებრივი ქვეშევრდომებისთვისაც. რა ჯობია, როდესაც შენზე სხვა ზრუნავს და თავ-პირი არ გაქვს სამტვრევი იმაზე ფიქრით, თუ რომელი პოლიტიკური ჯგუფი წარმართავს უკეთესად ქვეყნის საქმეებს.

მისტიკურ ლანდშენზე, მის ნიჭსა და შესაძლებლობებზე კი შვეიცარიულმა და ფრანგულმა პრესამ საკმაოდ სოლიდური წარმოდგენა შემიქმნა. შეფი მართალი აღმოჩნდა. ეს მოუხელთებელი ნიჭიერი კაცი, თუკი ცოცხალია და მოქმედებს, მართლაც იმსახურებს განსაკუთრებულ ყურადღებას.

თავბრუდამხვევი თავგადასავლებისგან შედგებოდა მისი ევროპული ცხოვრება. პრესაში გამოქვეყნებულ, აგენტურული ქსელით მოპოვებულ და ადგილობრივი პოლიციის მიერ მოწოდებულ ინფორ-

მაცელებზე დაყრდნობით, აი, როგორი სურათი დაიხატა:

რუსეთის იმპერიის ფარგლებს გარეთ, საპას-პორტო მონაცემებით ლიფლანდიელი გერმანელი აბრამ ლანდეზენი, ევროპის ქვეყნებიდან პირველად შვეიცარიაში გამოჩნდა 1885 წლის თებერვალში და ციურიხის პოლიტექნიკუმის სტუდენტი გახდა. სულ მალე რევოლუციურად განწყობილი ემიგრაციის რიგებში გაერია. აგენტურული ინფორმაციით, აქაური რუსული საზოგადოებისთვის თავი მეფისმკვლელთა პარტიის ყოფილ წევრად წარუდგენია. ხმები დარხეულა, დერპტში სტამბის ჩავარდნის შემდეგ იძულებული გამხდარა, რუსეთის ტერიტორია დაეტოვებიაო.

ლანდეზენი შვეიცარიაში დიდხანს არ დარჩენილა. 1886 წელს იგი პარიზის სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის სტუდენტთა სიაშია, თუმცა ხშირად სტუმრობს თანამებრძოლებს შვეიცარიაში, სადაც ფუნქციონირებს “ნაროდნაია ვოლიას” სტამბა. ამ ქვეყანასთან საბოლოოდ წყვეტს კავშირს მხოლოდ 1887 წლის 22 თებერვლის შემდეგ, როდესაც ციურიხის მახლობლად ტყეში თავის მიერვე დამზადებულ ბომბზე აფეთქდა და მალევე საავადმყოფოში დაიღუპა ისააკ დემბო. სიკვდილამდე მან ადგილობრივი პოლიციისთვის მიცემულ ჩვენებაში აღიარა, რომ ლანდეზენის ხელმძღვანელობით მოქმედი რუსი ბომბისტების ჯგუფის წევრია და რამდენიმე დღეში რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე მესამე უნდა მოეკლათ. შვეიცარიის ხელისუფლებამ სათანადო ღონისძიებები ჩაატარა და იქაური ტერორისტები იძულებული გახდნენ პარიზისთვის შეეფარებინათ თავი.

არანაკლებ შავბნელია აბრამ ლანდუზენის პარიზული ცხოვრების პერიოდი. იგი აქაც მეფის მოკვლაზე ოცნებობს და თანამოაზრეებს დაეკებს.

რუსეთის იმპერატორის მკვლელობის იდეით შეპყრობილმა რადიკალურად განწყობილმა ემიგრანტმა ახალგაზრდობამ პარიზში ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად შექმნა ორი წრე, რომლებშიც სწავლობდნენ ქიმიას და ბომბების დამზადების უნარ-ჩვევებს.

პირველ ჯგუფში ლანდუზენტან, მეტსახელად მიშელთან, ერთად შედიოდნენ: ბ. რეინშტეინი, ვ. ბურცევი. ეს სწორედ ის ვლადიმერ ბურცევია, რომელმაც ამას წინათ ამხილა ტერორისტებში ჩანერგილი ოხრანკის აგენტი ევლო ახეფი და იმუქრებოდა კიდევ ბევრ საიდუმლოს ავხდი ფარდასო. ბომბისტების მეორე ჯგუფის ბირთვის შეადგენდნენ: ე. სტეპანოვი, ი. კაშინცევი, ქიმიკოსი ლავრენიუსი, თავადი მელიტონ ნაკაშიძე; მათი ერთ წრედ გაერთიანების სულისჩამდგმელი და ორგანიზატორი გახდა ისევ და ისევ მოუსვენარი ა. ლანდუზენი. ამ მოვლენას წინ უსწრებდა 1889 წლის დასაწყისში მომხდარი მეორე ჯგუფის ლიდერის ა. ტეპლოვის მოულოდნელი აფეთქება პარიზის მახლობლად მდებარე **LE RAINCY**-ის ტყეში. ტეპლოვის ამხანაგი, რომელიც ერთდროულად ბომბისტების პირველ ჯგუფთანაც თანამშრომლობდა, შემფოთებული მივარდნილა ამ უკანასკნელებთან და ქიმიური მასალების და დოკუმენტების გადამალვა ურჩევია. ერთი სიტყვით, ასეთ უცნაურ გარემოებაში გამომჟღავნებულა მეორე ჯგუფის არსებობა. ლანდუზენმა რამდენიმე დღეში დაქსაქსული, მაგრამ ერთი იდეისათვის მებრძო-

ლი, ადამიანები ერთ ორგანიზაციად შეკრა. ბომბისტები თანდათან გაძლიერდნენ და უკვე მზად იყვნენ რუსეთში აქტიური მოქმედებების დასაწყებად. 1889 წლის შემოდგომაზე სიტუაციის შესასწავლად და ადგილებზე დასაყრდენი ძალის საპოვნელად ჯერ პეტერბურგში, ხოლო შემდეგ: მოსკოვში, ნიჟნი ნოვგოროდში, ხარკოვში, კიევში – მივლინებით გააგზავნეს ა. ლანდუხენი. მისი კვალი პარიზში კვლავ გამოჩნდა 1890 წლის იანვარში. ამ დროისთვის ჯგუფი ემზადებოდა იმპერატორ ალექსანდრე მესამეზე თავდასხმისთვის, რათა მისი სიკვდილით გზა გახსნოდა ფართომასშტაბიან რევოლუციურ ბრძოლას. განსაკუთრებით აქტიურობდნენ ვ. ბურცევი და ი. რაპოპორტი. ისინი აპრილში გაემგზავრნენ რუსეთში, მაგრამ რაპოპორტი საბაჟო პუნქტ უნგენთან დააპატიმრეს, ხოლო ვ. ბურცევმა ლონდონში გაქცევით უშველა თავს. გულხელდაკრეფილი არც საფრანგეთში დარჩენილი ჯგუფის წევრები იყვნენ. მათ მაისის ბოლოს პარიზის მიდამოებში დაგეგმეს ბომბების წინასწარი გამოცდა. ალექსანდრე მესამეზე მორიგი თავდასხმა ივნისის პირველ რიცხვებში გადაწყდა და პარიზიდან ჩასულ ამხანაგებს პეტერბურგში უკვე ელოდნენ ლანდუხენის მიერ ორგანიზებული ადგილობრივი ბომბისტები. 1890 წლის 29 მაისს დილით საფრანგეთის პოლიციამ ჯგუფის წევრთა დიდი ნაწილი დააპატიმრა. ა. ლანდუხენის ასაყვანად მისულ ჟანდარმებს იგი ბინაზე არ დახვდათ იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ორი დღის წინ მისამართი შეუცვლია. სასამართლო 6 ივნისს გაიმართა და სამ-სამი წელი ციხეში ყოფნა განესაზღვრა: ი. კაშინცევს, ბ. რეინშტიენს, ე. სტეპანოვს, ა. ტეპლოვს, ქართველ

თავად მელიტონ (იგივე ილია პეტრეს ძეს) ნაკა-
შიძეს და ქიმიკოს ლავრენიუსს, ხოლო ორგანი-
ზაციის ხელმძღვანელს აბრამ ლანდუზენს დაუს-
წრებლად მიესაჯა ყველაზე მეტი – ხუთი წლით
პატიმრობა.

მისტიკურ ლანდუზენზე მოპოვებული ცნობები
შეფხვნილია გადავეცი და თან ჩემი მოსახრებებიც მო-
ვახსენე:

– არკადი მიხაილოვიჩი, ჩვენი გერმანელი აბრამ
ლანდუზენი, მეტსახელად “მიშელი”, მე-
ფისმკვლელთა ორგანიზაციის “ნაროდნაია ვო-
ლიას” აქტიური წევრი ყოფილა; იგი საქმიანი,
კარგი ორგანიზატორი, ფინანსურად უზრუნვე-
ლყოფილი, გონებასხარტი და მოუხელთებელი
პიროვნებაა; რაც მთავარია, გაირკვა ერთი ძალიან
საინტერესო დეტალი. ჩემს მიერ მოპოვებულ ინ-
ფორმაციებში ვერსად წავაწყდი ლანდუზენის გა-
რეგნული ნიშნების აღწერას. ისეთი შთაბეჭდილე-
ბა შემექმნა, რომ ამ კაცს სახე არ აქვს; იგი
უფრო ადამიანი-აჩრდილია, ვიდრე ხორციელი.
ევროპაში არსებული მასალებით ლანდუზენის
კვალის მიგნება შეუძლებელია. მიმაჩნია, რომ
სრული წარმოდგენის შესაქმნელად აუცილებელია
რუსეთში, კერძოდ დერპტში მისი საქმიანობის
შესწავლა. დიდია ალბათობა, რომ ლანდუზენის
უკან რომელიმე ქვეყნის ძლიერი საიდუმლო სამ-
სახური დგას. ხელწერის და ლანდუზენის წარმო-
შობის გათვალისწინებით, შესაძლოა, საქმე გერ-
მანიის დაზვერვასთან გვეკონდეს. ისინი სერი-

ოზულად არიან შემფოთებული რუსულ-ფრანგული ურთიერთობების დათბობით; ტანით გრძნობენ, რომ ეს კავშირი მათ წინააღმდეგაა მიმართული.

– ყოჩაღ! კარგად გიმუშავია! – აშკარა კმაყოფილებას ვერ მალავდა სტატსკი სოვეტნიკი. – ახლა სასწრაფოდ, ხვალვე, პეტერბურგში გაემგზავრე. პოლიციის დეპარტამენტში გაიკითხ-გამოიკითხე, მიმდინარე წლის განმავლობაში, რომელიმე ცნობილ საქმეში, შემთხვევით, ხომ არ ამოტივტივებული ლანდუზენის სახელი ან მისი რაიმე კვალი. ამ ბოლო დროს პეტერბურგის და მოსკოვის ოხრანკები ჩვენდა დაუკითხავად ერევიან საზღვარგარეთის საქმეებში და მათი აგენტები აქაურ ტერორისტებთან დაძვრებიან. ნახე, იქნებ რამეს მიაგნეს. ისე კი ჩვენში დარჩეს, თუ რომელიმე მათგანი ხელში ჩამივარდა, თავბედს ვაწყველინებ ჩვენს სამოქმედო ტერიტორიაზე შემოჭრისთვის. რაც შეეხება დერპტში ლანდუზენის საქმიანობას?! ძველი საქმეების შესწავლით ნუ მოცდები. იქაური დეტალები ჩემთვის კარგადაა ცნობილი. სხვებს უნდა დაავასწროთ და, თუ რაიმე ახალი აღმოჩნდა, პირველები ვწვედეთ: როგორ თქვი? – იმ გერმანელ უსახურ კაცს. – შეფმა გამიღიმა და ამჯერად მარცხენა თვალი ჩამიკრა.

**ფრანგული კონიაკი, კიტრის მწნილი, ხახვი და
როსალია ჯულია ფრეიფრაუ ვონ ბონარი**

მეორე დღეს, 26 მაისს უკვე ბერლინის მატარებელში ვიჯექი და ექვსდღიანი მოგზაურობის შემდეგ სამშაბათს, 19 მაისს (გრიგორიანულად 1 ივნისს) პეტერბურგში აღმოვჩნდი. პოლიციის დეპარტამენტის ჩემს ძველ, მეშვიდე საქმისწარმოებაში დიდი ჟივილ-ხივილით დამხვდნენ. სიხარულს ვერ მაღავდნენ ტომაჩკა და გლიკერია ანისიმონა; შეფის დანაბარები კი მახსოვდა, მხოლოდ წლევეანდელი საქმეები ნახეო, მაგრამ დერპტის სტამბის ისტორიის გარეშე დასახული მიზნის მიღწევა შეუძლებლად მესახებოდა. პირველად დავარღვიე უფროსის მითითება და ქალებს ვთხოვე, იმ საქმის მონაწილეებზე და ლანდეზენზე დოკუმენტების სრული პაკეტი მოეტანათ ჩემთვის. იმათაც, შენ როგორ დაგიმალაფთო, არქივიდან საი-

დუმლო გრიფით შენახული რამდენიმე საქადალდე ამომიცუნცულეს. ასეთი რამ მხოლოდ რუსეთში შეიძლება მოხდეს, რამდენიმე მიზეზის გამო. **პირველი:** მხოლოდ აქ არიან ტექნიკური მუშაკები უადრესად განათლებულები, ნაკითხები და არქივებში დაცული საქმეების ისეთი დეტალებში ერკვევიან, რომ სერიოზულ მეცნიერებს ჩაისვამენ ჯიბეში. რაც არ იცის დეპარტამენტის მაღალჩინოსანმა, იცის უბრალო არქივარიუსმა; **მეორე:** სახელმწიფო სამსახურში მყოფი ადამიანები პირად ურთიერთობებს მხოლოდ რუსეთში აყენებენ მოვალეობაზე მაღლა. შინაურისთვის შეზღუდვები არ არსებობს; ასეთი გულუხვი და ხელგაშლილია სლავური სული, რა თქმა უნდა, სახელმწიფოს ხარჯზე!

საარქივო ყუთების შიგთავსის გასაცნობად სამიოდე საათი დამჭირდა და რაც გავიგე, ჩემი წარმოდგენების ზღვარს საკმაოდ შორს გასცდა. გამიჭირდა დაჯერება. არადა, ყველა ეპიზოდის სიზუსტე უტყუარად იყო დადასტურებული წინასწარი და სასამართლო გამოძიებით. არაფერს ვამბობ, მაღალი ჩინების მიერ ხელმოწერილ ცირკულარულ წერილებსა და სხვა ოფიციალურ დოკუმენტებში ასახული ფაქტების წყალგაუვალობასა და ქვისგამტეხაობაზე თუ არა, გარკვეული დოზით სიზუსტეზე. თანმიმდევრულად მივყვეთ:

1885 წლის 6 თებერვალს ლიფლანდიის გუბერნიის იმ პატარა საუნივერსიტეტო ქალაქში უცნაური ამბავი მომხდარა. დერპტში, ბოტანიკურ ქუჩაზე, კრეიდენის სახლში მდებარე ბინაში, დილით, ნადვინევის სამკურნალო გაზავებული სპირტის სათხოვნელად მისულ მეეზოვეს მასპინ-

ძელი, უნივერსიტეტის სტუდენტი ვლადიმერ პერელიაევი, მკვდარი დახვდა. გარდაცვალების ფაქტის დასადასტურებლად გამოცხადებულმა პოლიციის თანამშრომლებმა ბალიშში სახეარგული ახალგაზრდა კაცის გვამი ნახეს, რომელსაც ძალადობის გარეგნული ნიშნები არ ეტყობოდა. მეზობლების გამოკითხვის შედეგად კი გაირკვა, რომ პერელიაევი ბნელით იყო ავად, გულყრა ხშირად ემართებოდა და, როგორც ჩანს, ავადმყოფობის მორიგი შეტევის დროს სახით ზედ ბალიშზე დაეცა, სუნთქვა ვერ შეძლო და გაიგუდა. ერთი სიტყვით, ჩვეულებრივი უბედური შემთხვევა მოხდა და ეს ამბავი არც გახმაურდებოდა, რომ არა პოლიციელთა მიერ ოთახის დათვალიერებისას აღმოჩენილი კარგად გამართული არაღვებალური სტამბა. პერელიაევის ბინაში იპოვეს დიდი რაოდენობით “პეტიტის”, “კორპუსის” და “ციცეროს” შრიფტები, პოლიგრაფიული ლივლივები, ასოთამწყოების მაგიდა, საღებავი, სპილენძის ფილა, რომელზედაც ამოტვიფრული იყო გაზეთის სათაური «Народная Воля» და სხვა საბეჭდო მასალები თუ ნივთები. აქვე აღმოჩნდა “ნაროდნაია ვოლიას” №10-ის რამდენიმე ეგზემპლარი და მთელი დასტა პროკლამაციისა სათაურით “ნაროდნაია ვოლიას ახალგაზრდა პარტიის განცხადება”. უბედური შემთხვევის წყალობით ნაპოვნი არაღვებალური სტამბის გამო აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე. ხარკოვში დააპატიმრეს ადრე იმავე ბინაში მცხოვრები ვეტერინარული ინსტიტუტის სტუდენტი ნოვიკოვი. აღმოჩნდა, რომ ნოვიკოვი იმავე წლის 13 იანვარს დერპტიდან ჯერ პეტერბურგში ჩასულა თავის ძმასთან. იქ კიროვნაიას 44-ში უცხოვრია ხუთი დღე; შემდეგ გამგ-

ზავრებულა მეორე ძმასთან ხარკოვში. ნოვიკოვმა პრაქტიკულად არავინ გასცა; განაცხადა, რომ ასოთამწყობებად და მბეჭდავებად სტამბაში მუშაობდნენ მხოლოდ ის და გარდაცვლილი პერელიაევი; ზოგჯერ ეხმარებოდათ ვინმე ივან ივანის ივანოვი, რომლისგანაც სმენია, რომ გაზეთის ნომრის სტატიები იწერებოდა და რედაქტირდებოდა პეტერბურგში; ვინ წერდა წერილებს ან ვინ ხელმძღვანელობდა სტამბის საქმიანობას, მისთვის უცნობია; ივან ივანის ივანოვის ასავალ-დასავალი არ იცის და ასე შემდეგ. ვინმე ივან ივანის ივანოვის ანუ პრაქტიკულად ქიმერის, მოჩვენების თანამონაწილედ დასახელება რევოლუციონერების და დამნაშავეთა სამყაროს წარმომადგენლების მიერ უკვე დამკვიდრებული ცინიკური ტრადიცია გახლდათ. რუსეთში, მგონი, ყოველი მეოთხე ივან ივანის ივანოვია! მიდი და სდიე.

აი, ასე ჟღერს დერპტის სტამბის საქმის ოფიციალური ვერსია.

ახლა ვნახოთ ამ საქმესთან დაკავშირებული საიდუმლო დოკუმენტები:

1. შინაგან საქმეთა მინისტრის და უანდარმთა შეფის, გრაფ დიმიტრი ანდრეიჩ ტოლსტოის 1885 წლის 7 თებერვლის მოხსენება: *“ყოველდასაქვე შევრდომო მოვალეობად მივიჩნევ, თქვენს საიმპერატორო უდიდებულესობას გაცნობოთ, რომ გუშინ, 6 თებერვალს, დერპტში მოულოდნელად გარდაიცვალა უნივერსიტეტის სტუდენტი პერელიაევი, რომლის ბინაშიც, ჩხრეკისას, ნაპოვნია სტამბისთვის საჭირო ყველა მოწყობილობა და მნიშვნელოვანი რაოდენობის შრიფტი. პოლიციის*

დეპარტამენტის მონაცემებით, ლოპატინის და იაკუბოვიჩის საქმის მოკვლევის შედეგად დადგენილი მტკიცებულებებით, ამ სტამბაში იბეჭდებოდა “ნაროდნაია ვოლიას” №10. გამოძიების ინტერესებიდან გამომდინარე, სტამბის თანამშრომლების დაპატიმრება დროებით არ იყო მიზანშეწონილი და ამიტომაც სტამბა ხელუხლებელი რჩებოდა.

ამჟამად მიღებულია ზომები ყველა იმ პირის დასაკავებლად, ვინც მონაწილეობა მიიღო დერპტში “ნაროდნაია ვოლიას” №10-ის ბეჭდვაში და ვისთანაც ამ ჟურნალის ეგზემპლარები მივიდა.”

2. გარდაცვლილი სტუდენტ ვ. პერელიაევის მეწყვილის ა. მ. ნოვიკოვის ჩვენებიდან: “პირი, რომელმაც სტამბაში სამუშაოდ მიმიწვია, ჩვენს ბინაში არასოდეს გამოჩენილა; იგი მას შემდეგ არ შემხვედრია და, საერთოდ, ბინაში არავინ ყოფილა, ვინც იცოდა საიდუმლო სტამბის არსებობა. რა თქმა უნდა, მოდიოდნენ საერთო ნაცნობები, დერპტის რუსული საზოგადოების სტუდენტები, მათ შორის სტუდენტი გეკელმანიც, რომელმაც ასევე არაფერი იცოდა სტამბის შესახებ. ამოსაცნობად წარმოდგენილი იმ პირების სურათებთან დაკავშირებით, ვისაც გერმან ლოპატინს და პეტრე იაკუბოვიჩს ეძახიან, განვმარტავ, რომ ეს პიროვნებები არასოდეს მინახავს, მათ არ ვიცნობდი, თუმცა გვარი ლოპატინი მსმენია მისი დაპატიმრების დროს ატეხილი აჟიოტაჟის გამო.”

3. დერპტის უნივერსიტეტის მიერ გაცემული ცნობა: “დერპტის უანდარმერიის განყოფილებას. თქვენი მოთხოვნის პასუხად გაცნობებთ, რომ გეკელმანის გვარით სამედიცინო ფაკულტეტზე სწავ-

ლობდა სტუდენტი აბრამ გეკელმანი, რომელიც საკუთარი განცხადების საფუძველზე 1885 წლის 30 იანვარს ამოირიცხა სიიდან. მისი შემდგომი ბედი ჩვენთვის უცნობია.”

4. შვეიცარიაში მეფისმკვლელების გარემოცვაში ჩანერგილი პეტერბურგის ოხრანკის აგენტ “მიტრიჩის” მოხსენებითი ბარათიდან: “ნაროდნაია ვოლიას” ლიდერების გერმან ლოპატინის და პეტრე იაკუბოვიჩის დაპატიმრების შემდეგ ორგანიზაციის ციურიხელი წევრებისთვის შლისელბურგის ციხიდან შემოუთვლიათ, რომ მათ რიგებში მოქმედებს გამცემი. ეჭვი აქვთ, იგი დერპტში მცხოვრებ სამი სტუდენტიდან ერთ-ერთია. კერძოდ, ასახელებენ ვინმე გეკელმანს, პერელიაევს და ნოვიკოვს, რადგანაც თურმე მხოლოდ მათ სცოდნიათ სტამბის მისამართი, რომლის ჩავარდნის შემთხვევაში ამ სამიდან დაუპატიმრებელი აშკარად ჩამშვები იქნებაო. “ (1884 წლის 26 ნოემბრი. ციურიხი)

5. იგივე “მიტრიჩის” მოხსენებითი ბარათიდან: “სტუდენტებს შორის გამოჩნდა ახალგაზრდა კაცი, რომელიც გულუხვი და ხელგაშლილია. აქაურებს იგი ჯერ აგენტი ეგონათ და სასამართლოც მოუწყვეს, რომელზედაც მან განაცხადა, რომ დერპტის სტამბა სრულიად შემთხვევით ჩავარდა მას შემდეგ, რაც ეპილეპსიის მორიგი შეტევის დროს მოულოდნელად გარდაიცვალა ბინის მეპატრონე პერელიაევი და სიკვდილის ფაქტის დასადასტურებლად მისულ პოლიციას იქ საბეჭდი დანადგარები დახვდა. მე რომ პოლიციის აგენტი ვყოფილიყავი, სტამბას “ნაროდნაია ვოლიას” №10-ის დაბეჭდვამდე ჩავუშვებდიო, – ამტკიცებდა იგი.

“ნაროდნაია ვოლიას” პარიზულმა ჯგუფმაც ახალჩამოსულს დაუჭირა მხარი. სტუდენტს თავიდან აბრამ გეკელმანად მოიხსენიებდნენ, მაგრამ მისი დაუინებელი მოთხოვნის შედეგად, დღეს უკვე ლანდეზენს ეძახიან. ამ გვართაა იგი ცნობილი ადგილობრივი პოლიციისთვისაც. ამ ლანდეზენმა თავის ამხანაგებს საჯაროდ განუცხადა, რომ პოლიტიკაში დღეიდან აღარ ჩაერევა.” (24 თებერვალი, 1885 წელი. ციურისი.)

6. პოლიციის დეპარტამენტის მიერ ლანდეზენთან დადებული ხელშეკრულება: *“ამჟამად პარიზში ლანდეზენის სახელით მცხოვრები სანკტ-პეტერბურგის საიდუმლო განყოფილების ყოფილი აგენტი, ამა წლის 1 მაისიდან მოწვეულია საზღვარგარეთ თავისი საქმიანობის გასაგრძელებლად. . . ლანდეზენთან შეთანხმება შედგა შემდეგი პირობებით:*

1. 1885 წლის 1 მაისიდან მას დაენიშნა ხელფასი თვეში 300 რუბლი ან 750 ფრანკი.

2. სამსახურებრივი მოვალეობის შესასრულებლად პარიზის გარეთ მოგზაურობისთვის ლანდეზენს აუნაზღაურდება ბილეთის ღირებულება და დღიური 10 ფრანკი.

3. ლანდეზენს სამსახური ეთვლება 1885 წლის 1 მარტიდან, მაგრამ მარტსა და აპრილში ხელფასი აუნაზღაურდება ძველი გაფასებით ანუ თვეში 200 რუბლი და დაუბრუნდება პარიზში ჩასასვლელი თანხა 100 რუბლი.

4. მისგან დამოუკიდებელი მიზეზის გამო, ლანდეზენთან ურთიერთობის შეწყვეტის შემთხვევაში,

მას წინასწარ ეცნობება ამგვარი გადაწყვეტილებების შესახებ და, დამსახურების მიხედვით, ხელფასი შეუნარჩუნდება რამდენიმე თვის განმავლობაში. იმავდროულად მიეცემა ერთჯერადი დახმარება. თანხის რაოდენობას განსაზღვრავს პოლიციის დეპარტამენტი.

დეპარტამენტის დირექტორი ლ. დურნოვო. 8 მაისი, 1885 წელი.”

ამ საბუთის ნახვის შემდეგ მივხვდი, რომ აშკარად დაუკრეფავში გადავედი. საიდუმლო აგენტების შესახებ ინფორმაციის მოპოვება კატეგორიულად მეკრძალებოდა და თუ ეს ამბავი გამჟღავნდებოდა, ჩემს კეთილისმყოფელ ქალბატონებსაც არ დაადგებოდათ კარგი დღე. მიუხედავად ამისა, გულმა ვერ გამიძლო და ისე, სხვათა შორის, რა იცი, რა ხდებას იმედზე, ვიკითხე:

– გოგონებო, თქვენთან რევოლუციონერების კარტოთეკაში შემთხვევით ვინმე გეკელმანის სიტყვიერი პორტრეტი ხომ არ მოიძებნება?

– ეგ ექნებათ სარეგისტრაციო განყოფილებაში, სადაც ალფაბეტური ცნობარია შედგენილი. ამ ტიპის ინფორმაცია ნამდვილად არ არის საიდუმლო. შენისთანა კარგ კაცს უარს როგორ ვეტყვი, გავალ და, გეკელმანებზე თუკი რამეა, ყველაფერს მოგართმევ, – მრავალმნიშვნელოვნად გამიღიმა გლიკერია ანისიმოვნამ.

ხუთი წუთიც არ გასულა და ხელში მუყაოს ფურცელი მეჭირა, რომელზეც გარკვევით ეწერა: “არონ მორდუხოვიჩ გეკელმანი, პეტერბურგში ჩამოვიდა ტვერის გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ,

21 წლის, შემჩნეულია “ნაროდნაია ვოლიასთან” კავშირში. საშუალო სიმაღლის, გამხდარი, უღვაშა, უწვერო, ნაადრევი სიქაჩლის ნიშნებით, პატარა მოუსვენარი ყავისფერი თვალებით, სწორი ცხვირით, მუდამ პეწით ჩაცმული. . .” მე კი გერმანელ აბრამ გეკელმანს ვეძებდი!

– აბა, კარგებო და ღამაზებო, ეს საბუთები თავის ადგილზე დააბრუნეთ, სამუშაო დროც იწურება და როგორ გვონიათ, პარიზიდან თქვენთან ფრანგული კონიაკის გარეშე ჩამოვიდოდი? – საკვოიაჟი გაგხსენი. ღვთაებრივი სითხის ერთი ბოთლი ამოვიღე, წამით დავფიქრდი, წუწურაქობის შემტცხვა და მეორეც ამოვაყოლე.

– პურ-მარილი ჩვენზეა, – აღტაცება ვერ დამალა გლიკერია ანისიმოვნამ.

რამდენიმე წუთში სუფრაც გაიშალა და ნურავინ იტყვის, რომ ფრანგულ კონიაკს კიტრის მწნილი, ხახვი და ჭვავის პური არ უხდება.

დიდხანს ვისხედით, ძველი ამბები გავისხენეთ. პეტერბურგული თეთრი ღამე ისე მოგვეპარა, ვერც კი გავიგეთ. შენობიდან რომ გამოვედით, ტომასს კიბეებთან მეუღლე ელოდა. მე გლიკერია ანისიმოვნა მივაცილე სახლამდე. შინ მიმიწვია, იქ არყით გამიმასპინძლდა და მერე, ბუნდოვნად მახსოვს, როგორ აღმოვჩნდით საწოლში, მაგრამ არ ვნანობ. მის ტემპერამენტს ბევრი ახალგაზრდა ვერ დაიკვეხნის. მართალი იყო ჩემი სტუდენტობის ამხანაგი ლიოხა სიპაილო, რომელიც ამტკიცებდა, ვინც ქალს ასაკის ან სიუშნოვის გამო იწუნებს, ამურის საქმეებში ჩაუხედავი ხეპრეაო.

ლიოხა საინტერესო ადამიანი იყო. ერთხელ პან-სიონში მის ოთახში შევედი და რას ვხედავ?! სიპაილო სკამზე დამჯდარა, ფეხები საწოლზე შემოუწყვია და კედელზე გაკრულ, ჟურნალიდან ამოჭრილ, უმწვენიერესი ქალბატონის როსალია ჯულია ფრეიფრაუ ვონ ბონარის პორტრეტს მიმტერებია.

– რას შვები, ბიჭო, ანძრევ? – დაგჭკეკე, რაც შემეძლო ხმამაღლა.

– არა, რას ამბობ! იცი, რას ვფიქრობ? ნახე, რა ქალია! ახლა ამას ვიღაც ხომ უქაქუნებს?! – მერე რამდენიმე წამით გაჩუმდა და თითქოს გულიდან მოიწყვიტა. – ამისთვის დედაჩემის მიერ ყოველთვიურად გამოგზავნილი ხუთი რუბლიდან ორს . . . არა სამს, არ დავინანებდი.

რა იცოდა როსალია ჯულია ფრეიფრაუ ვონ ბონარმა, რომ, ლიოხა სიპაილოს კურსით, სამი რუბლი სხვების მილიონზე მეტი იყო?!

გლიკერიასთან ურთიერთობა საქმისთვისაც საინტერესო აღმოჩნდა. თურმე ქალბატონს შურისძიების გრძნობაც ამოძრავებდა. გლიკერია ანისიმოვნას და არკადი მიხაილოვიჩ გარტინგს თავის დროზე რომანი ჰქონიათ, მაგრამ ჩემი შეფილანრულად მოქცეულა და გაუგია თუ არა, რომ გლიკერია ორსულადაა, მაშინათვე მიუტოვებია. კიდევ ბევრი საინტერესო ინტიმური დეტალი გაიხსენა საწოლში ანისიმოვნამ.

დილით ადრე გამომიშვა სახლიდან. ძალიან გთხოვ, ჩვენი ამღამინდელი სიყვარულის ისტორია

ისე, სხვათაშორის, შეაპარე გარტინგს, თითქოს შენთვის მის შესახებ არაფერი მითქვამსო.

მეორე დღეს, ნაშუადღევს, კარგად გამოძინებულნი, სასტუმრო “Северная”-ს ნომერში ვცდილობდი, აზრებისთვის მომეყარა თავი.

დერპტის სტამბის ეპიზოდის ანალიზი

ოხრანკის მიერ მეფისმკვლელთა წინააღმდეგ ჩატარებული ოპერაცია კარგად დაგეგმილი ფართომასშტაბიანი და მრავალპლანიანი ღონისძიება იყო. ორგანიზაციის ბირთვი პრაქტიკულად განადგურდა: ა) ციხეში აღმოჩნდნენ “ნაროდნაია ვოლიას” ლიდერები გერმან ლოპატინი და პეტრე იაკუბოვიჩი; ბ) დერპტის სტამბაში დაბეჭდილ “ნაროდნაია ვოლიას” №10-ის თითოეულ ეგზემპლარზე დაწესდა მეთვალყურეობა და იმპერიის სხვადასხვა ქალაქში მცხოვრები ყველა მისი ადრესატი დააპატიმრეს. გ) მოხდა არალეგალური სტამბის ლიკვიდაცია.

ამ საფუძვლიანი და დროში გაწეილი ოპერაციის ჩატარება შესაძლებელი იყო მხოლოდ ორგანიზაციაში გადმოხილებული ან ჩანერგილი აგენტის მეშვეობით. ეს ადამიანი იყო აბრამ გეკელმანი იგივე ლანდეზენი.

შვეიცარიის პერიოდის მოვლენების ანალიზი

რუსეთში მეფისმკვლელთა პარტიის ფაქტობრივად სრული ლიკვიდაციის შემდეგ, ოხრანკა ახლა უკვე ქვეყნის ფარგლებს გარეთ აგრძელებს ბრძოლას და ამ საქმეშიც აქტიურად იყენებს აბრამ გეკელმანს-ლანდეზენს. დეტალებში გარკვევა

ძნელია, მაგრამ მისი მეშვეობით განადგურდა “ნაროდნაია ვოლიას” შევიცარიაში საკმაოდ აქტიურად მოქმედი სტამბა, დაიშალა და ქვეყნიდან გაძევებულ იქნა მეფისმკვლელების იქაური გაერთიანება და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ლიკვიდირებულ იქნა ბომბისტების წრე, ხოლო ასაფეთქებელი მოწყობილობების დამზადების სპეციალისტი დაიდუპა. ისააკ დემბოს კიდევ სამი კვირა რომ ეცოცხლა, შესაძლოა, 1887 წლის 1/13 მარტს დაგეგმილი ალექსანდრე მესამეზე თავდასხმის აქტი, ალექსანდრე ულიანოვივით პირტიტველა და გამოუცდელი ბიჭების ამარა არ დარჩენილიყო და ბომბისტებისთვის ასე უსახელოდ არ დამთავრებულიყო.

პარიზის ეპიზოდის ანალიზი

რადგანაც გაირკვა, რომ ლანდუზენი საიდუმლო აგენტია, მისი პარიზული მოქმედებებიც გასაგები გახდა. ოხრანკა საფრანგეთის დედაქალაქშიც მისწვდა “ნაროდნაია ვოლიას” ნარჩენებს, მათ ერთად მოუყარა თავი და მუდმივი მეთვალყურეობის ქვეშ ჰყავდა. უფრო მეტიც პარიზიდან რუსეთის ქალაქებში: პეტერბურგი, მოსკოვი, ნიჟნი ნოვგოროდი, ხარკოვი, კიევი, – ლანდუზენ-გეკელმანის მოგზაურობა მიზნად ისახავდა იმპერიაში აქა-იქ ჯერ კიდევ შემორჩენილი მეფისმკვლელების მოძიებას. აბრამ გეკელმანის ეს ვოიაჟი იყო საკონტროლო შემოწმება, რასაც სულ მალე ამ ორგანიზაციის სრული და საბოლოო ლიკვიდაცია მოჰყვა კიდევ. ვირტუოზულად შესრულდა “ნაროდნაია ვოლიას” პარიზში არსებული მცირე ჯგუფის განადგურებაც. ეს ამოცანა ოხრანკამ, ლანდუზენის გონიერი საქმიანობის

მეშვეობით, პარიზის პოლიციას შეასრულებინა, რომელმაც, როგორც ეგონა, პარიზში მოქმედი ტერორისტების ჯგუფი გააუვნებელა, სინამდვილეში კი პოლიტიკური ორგანიზაცია “ნაროდნაია ვოლიას” უკანასკნელი მოპიკანები დააპატიმრა. თუმცა არც ეს იყო პარიზული ოპერაციის ბოლო შედეგი. ბომბისტების: ი. კაშინცევის, ბ. რეინშტეინის, ვ. სტეპანოვის, ა. ტეპლოვის, მელიტონ ნაკაშიძის, ლავრენიუსის და ლანდუზენის – სასამართლოს პრესაში აშკარად პოლიციის დეპარტამენტის მიერ ხელშეწყობილი აუიოტაუო მოპყვა. თუ მანამდე ფრანგული საზოგადოება გარკვეული დოხით თანაუგრძნობდა თვითმპყრობელობასთან მებრძოლ რუს რევოლუციონერებს, ამ პროცესის შემდეგ მიხვდა, რომ ისინი, შუაგულ პარიზში ასაფეთქებელი მოწყობილობების დამზადებით, საფრთხეს აქაური მოქალაქეების სიცოცხლესაც უქმნიან; რევოლუციონერები, იდეალებისთვის თავდადებული გმირები კი არა, ჩვეულებრივი ტერორისტები არიან და საფრანგეთში მათ წინააღმდეგ მებრძოლი საზოგადოებაც კი შეიქმნა, რა თქმა უნდა, რუსული საიდუმლო პოლიციის ფარული მხარდაჭერით. რუსი ბომბისტების დაპატიმრების შემდეგ მკვეთრად გაუმჯობესდა ფრანგულ-რუსული ურთიერთობები და სულ მალე ამ ორ სახელმწიფოს შორის შედგა, სავარაუდოდ, გერმანიის წინააღმდეგ მიმართული, ფარული შეთანხმება. ერთი სიტყვით, პოლიციის დეპარტამენტმა დაგეგმა და განახორციელა საიდუმლო ოპერაცია, რომლის ბადალი ძნელად მოიძებნება მსოფლიო პრაქტიკაში, როგორც შედეგების მრავალფეროვნებით, ისე სისასტიკითაც და ამ ოპერაციაში ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა საი-

დუმლო აგენტმა აბრამ ლანდეზენმა, რომელიც თავიდან გერმანიის დაზვერვის წარმომადგენელი მეგონა, სინამდვილეში კი აღმოჩნდა წარმოშობით პინსკელი მეშჩანი, არონ მორდუხოვიჩ გეკელმანი, რომელსაც ოპერაციის წარმატებით დასრულებსთანავე მიენიჭა საპატიო მოქალაქის წოდება და, მიუხედავად ებრაელობისა, რუსეთის მთელ ტერიტორიაზე შეუზღუდავად ცხოვრების ნებართვით დაჯილდოვდა. როგორც გლიკერია ანისიმონამ ჩურჩულით გამანდო, 1892 წელს არონ მორდუხოვიჩ გეკელმანს ვისბადენის მართლმადიდებლურ ეკლესიაში დაენათლა ქრისტიანული სახელი არკადი და მამის სახელი მიხეილი, ხოლო 1896 წელს, იმპერატორ ნიკოლოზ მეორის თანხმობით, მიეცა უფლება, ეტარებინა ერთ-ერთი წარჩინებული გვარი; 1899 წელს ჯვარი დაიწერა მაგდალინა პირლოუზე; მეჯვარე იყო იმუამად პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურის უფროსი პ. ი. რაჩკოვსკი. დიას! ეს არონ მორდუხოვიჩ გეკელმან-ლანდეზენი გახლავთ, არც მეტი, არც ნაკლები, ჩემი შეფი, სტატსკი სოვეტნიკი, პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურის ხელმძღვანელი, მისი მადალშობილება გრაფი არკადი მიხაილოვიჩ გარტინგი.

სერიოზულ შარში გავეხვიე. პეტერბურგში დარჩენას აზრი არ ჰქონდა, პარიზში ჩასვლა და შეფთან შეხვედრა არ მინდოდა, ნაწყენი ვიყავი, ბაი-ბუად რომ არ ჩამაგდო. ბოლოს მაინც ბედს დავმორჩილდი. ასეთია პატარა კაცის ტვირთი, ეტლით მორჩილად გავემგზავრე ვაგზალზე, რათა ვარშავის მატარებლისთვის მიმესწრო. პარიზამდე მინიმუმ ხუთდღიანი მოგზაურობა მელოდა და გზაში უკეთ მოვიფიქრებდი, როგორ მოვქცეუ-

ლიყავი არკადი მიხაილოვიჩთან შეხვედრისას. თურმე სადა ხარ? კაცი ბჭობდა და ღმერთი იცინოდაო, რომ იტყვიან, სწორედ ჩემზე ყოფილა ზედგამოჭრილი.

მგზავრობის დროს შეფზე ვფიქრობდი. ადამიანებს, ზოგჯერ შემთხვევის ან ვინმეს მონაყოლის წყალობით, სულ სხვა თვალთ შევხედავ და ისეთ რამეს დავინახავ, რაც თურმე ასე ნათელი ყოფილა და ვერ ვამჩნევდი. აშკარად გლიკერია ანისიმონას გავლენის ბრალია, რომ გარტინგი ჩემს თვალში უკვე გმირი აღარ იყო. ჯერ დერპტში, შვეიცარიასა და პარიზში მომხდარი ტრაგიკული უბედური შემთხვევების ამბები ამეკვიატა. მომკალი და ვერ ვიჯერებდი, რომ ეს ყველაფერი უბრალო დამთხვევა იყო. მერე ამ ყაიდის უკვე უახლეს პერიოდში მომხდარი ისტორიაც გამახსენდა.

ბოლო დროს გარტინგი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა სხვადასხვა პარტიის ფინანსური წყაროების შესწავლის საქმეს და, მისი უშუალო მითითებით, მუდმივად ვამუშავებდი ინფორმაციას რევოლუციონერთა, ეგრეთ წოდებულ, მოლარეებზე. “ნაროდნაია ვოლიას” ანუ მეფისმკვლელების განადგურების შემდეგ ოხრანკა ახლა ესერებსა და სოციალ-დემოკრატებზე გადაერთო. დაკვირვებას ვაწარმოებდით ესერთა პარტიის მოლარე იანკელ ჩერნიაკზე და სოციალ-დემოკრატების ფინანსურად უზრუნველმყოფელ ლეონიდ კრახინზე. ერთიც და მეორეც ძირითადად ევროპაში საქმიანობდა. მათი ამოცანა გახლდათ პარტიის ბანდიტური დაჯგუფებების მიერ რუსეთში ექსპროპრიაციით მოპოვებული ფულის უც-

ხოეთის ბანკებში გადაცვლა-ლევალიზაცია. ფულის გათეთრების საქმეში ჩართული უცხოური ბანკები დიდ საკომისიოს ითხოვდნენ და პარტიების მიერ ნაძარცვი თანხის სერიოზული ნაწილი ოპერაციაში უშუალოდ მონაწილე პირების ჯიბეებში ილექებოდა. ჩვენი ამოცანა იყო პარტიის ფულის მითვისებაში გვემხილა იანკელ ჩერნიაკი და ლეონიდ კრასინი, რათა შემდგომ, შანტაჟის გზით, ისინი გადმოგვებირებინა. აგენტურული მონაცემებით, ცნობილი იყო მათი მოძრაობები.

1907 წლის იანვარში ინფორმაცია შემოვიდა, რომ იანკელ ჩერნიაკმა მოულოდნელად დეპეშა მიიღო და სასწრაფოდ შეედეთში გაემგზავრა. შეფი ამ ცნობამ შეაშფოთა, თავისი არხებით დაუკავშირდა იქაურ საიდუმლო სამსახურს და, საზღვარი გადაკვეთა თუ არა, ჩერნიაკი დააპატიმრეს. შეედეთში რუსეთის საელჩომ ოპერატიულად მოითხოვა მის გადაცემა, მაგრამ ევროპის სოციალისტურმა პრესამ ერთი წივილ-კივილი ატეხა: ჩერნიაკს რუსეთში აუცილებლად ჩამოახრჩობენ, ამიტომაც მისი ექსტრადიცია დაუშვებელიაო. საზოგადოებრივი აზრის ზეწოლის შედეგად, ჩერნიაკი რუსეთს არ ჩააბარეს, მაგრამ ჩასვეს ხომალდ “ოლაფში” და შეედეთიდან გააძევეს. ინგლისისკენ მიმავალი გემი გზად ანტვერპენში შევიდა, სადაც ერთ-ერთ კაიუტაში გარდაცვლილი ოთხი მგზავრიდან ერთ-ერთი ესერთა მოღარე აღმოჩნდა. სიკვდილის მიზეზი ასფიქსია იყო და რადგანაც მიცვალებულებს ძალადობის კვალი არ ეტყობოდათ, ივარაუდეს, რომ ისინი მხუთავი გაზით მოიწამლნენ. მაშინ არ მიფიქრია, მაგრამ ახლა მგონია, რომ ის უცნობი გაზი, შესაძლოა, ჩვენს არსენალში მყოფი საიდუმლო იარაღი – მელინიტის

ჭურვი – ყოფილიყო. ესეც შენი, გარტინგთან დაკავშირებული, მეოთხე “უბედური შემთხვევა.” სიკვდილის წინ წარმოთქმული სიტყვების შეგროვების ჩემს უკუწინებელ ვნებას ხომ ნამუსი არ აქვს და სინანულით დავასკვნენი, რომ შეფის სცენარით დაღუპული ადამიანების ბოლო ფრაზები კაცობრიობისთვის უცნობი დარჩა.

მატარებელი დინჯად მიჩაქჩაქებდა: ფსკოვი, ვილნო, გროდნო, ვარშავა, ბერლინი . . . გასაოცარი იყო ლანდჰენ-მიშელ-გეკელმან-გარტინგის კონსპირაციული ნიჭი. შეფს საარქივო დოკუმენტაცია გაწვრილებულ-გასუფთავებულ ჰქონდა. მიუხედავად ამისა, როგორც ჩანს, მას არ ასვენებდა რაღაც ჩემთვის უცნობი მიზეზი და ეს საფრთხე იმ საღამოს შატლეს თეატრის ფოიედან წამოვიდა. ყველა დეტალი და ნიუანსი გავიხსენე, მაგრამ რაიმე ახალს ვერ მივაგენი, რომ ჩავჭიდებოდი და მოჯადოებული წრიდან გამოვსულიყავი. არადა, რაღაც იდუმალი ხმა ჩამძახოდა: მიდი, ბენონი, მიდი! ეგ ხომ ძალიან მარტივია. უკვე პარიზს ვუახლოვდებოდით, როდესაც მივხვდი, თუ საიდან ელოდა მხილება გარტინგს. მთელ ამ თავგადასავლებში ორი მოუხელთებელი ადამიანი მონაწილეობდა. ერთი თავად არკადი გარტინგი და მეორე – ვლადიმერ ბურცევი. როგორც გარტინგი იყო ილბლის ნებიერა, ასევე ბედი სწყალობდა ბურცევსაც. ჩვენს საქმეში კი ბედი მხოლოდ იმის მხარესაა, ვინც თამაშის წესებს განსაზღვრავს. გარტინგის უკან ყოველთვის საიდუმლო სამსახური იდგა. არც ბურცევი უნდა ყოფილიყო მთლად ანგელოზი. ყველაზე საინტერესო კი ის გახლდათ, რომ ისინი ერთმანეთის დიდი ხნის ნაცნობები იყვნენ. აი ვინ ნახა გარტინგმა

შატლეს თეატრში?! რა თქმა უნდა, ბურცვეი!
მხოლოდ ბურცვეს შეეძლო საფრანგეთის სასა-
მართლოს მიერ მსჯავრდებული ლანდესენის და
რუსეთის იმპერიის პოლიციის დეპარტამენტის
საზღვარგარეთის აგენტურის ხელმძღვანელის
გარტინგის იდენტურობის დამტკიცება. აი სკან-
დალიც ეგ იქნებოდა.

ვაგზაღზე ეტლი ვიქირავე და საელჩოში, სადაც
ფლიგელი გვექონდა გამოყოფილი, მივედი თუ არა,
უცნაური ახალი ამბავი დამხვდა. თურმე, სანამ
ჩემი მატარებელი ვიღნოსა და გროდნოს შორის
მანძილის გადალახვას ცდილობდა ანუ 1909 წლის
22 მაისს (4 ივნისს), არკადი მიხაილოვიჩ გარტინ-
გისთვის მიუნიჭებიათ დეისტვიტელნი სტატსკი
სოვეტნიკის მაღალი ჩინი და იმავდროულად გაუ-
თავისუფლებიათ პოლიციის დეპარტამენტის
საზღვარგარეთის აგენტურის უფროსის თანამდ-
ებობიდან. რუსეთი ხომ პარადოქსების ქვეყანაა;
კაცი თან დააწინაურეს, თან მოხსნეს! ეს ამბავი
როტმისტრმა ვლადიმერ ანდრეევმა მამცნო და
სადამოს პრივატულ ვახშამზე დამპატიუა.

CAFÉ DE FLORE-ის CAFÉ LES DEUX MAGOTS-ს
სახელი

ვილიუმის ქალაქმართიდან
ორ მაიმუნაგადე

სენ ჟერმენის ბულვარზე CAFÉ DE FLORE -ში პატარა მაგიდასთან დავსხედით. უმშვენიერესი, თვალუყუარა მიმტანის მორთმეულმა ყავის არომატმა სენის სანაპიროზე მდებარე პარიზის ღვინის საწყობების სასიამოვნო სურნელი გადაფარა. ორი რუსი, რომელიც სადამოს კაფეში მხოლოდ ყავას მიირთმევს, უცნაური სანახაობაა. მზად ვიყავი, ველოდი, რომ საუბარი სერიოზული და მძიმე იქნებოდა.

– ამას წინათ ახალი ანეკდოტი მოვისმინე, – უცებ დაიწყო სიტუაციის განმუხტვა გარტინგის თანაშემწემ, როტმისტრმა ვლადიმერ ანდრეევმა. – საფრანგეთის არმიაში გაწვეულ ჩარჩ გარგანტუას დაავალეს ჯარისკაცები სახელმწიფო დაზღვევაზე დაეყოლიებინა. ჩარჩმა ფენომენალური შედეგი აჩ-

ვენა. ვისაც არ დაელაპარაკა, ყველა დაეზღვია. გააკვირვებულმა პოლკის მეთაურმა გარგანტუა მოსალაპარაკებლად მორიგ ახალწვეულებთან შეუშვა, დაუყურა და რა ესმის: აბა, ჯარისკაცებო, ახლა სისულელეებით თავს არ გამოგიჭედავთ. მარტივად ავიხსნით, რა არის სახელმწიფო დაზღვევა: თუ ბრძოლაში გაგაგორებენ და დაზღვეული არა ხართ, ოჯახი მიიღებს მხოლოდ ცნობას თქვენი გმირული სიკვდილის შესახებ; თუ დაზღვეული ხართ და ბრძოლის ველზე დაიდუბებით, ოჯახი მიიღებს დამატებით ორი ათასს ფრანკს. გასაგებია?

– გასაგებია!

– ჰოდა, თუ გასაგებია, მაშინ მიპასუხეთ: ჩვენი ძვირფასი სამშობლო, ომის დროს, ფრონტის წინა ხაზზე, უცილობელ სიკვდილთან შესახვედრად, უპირველესად რომელ ჯარისკაცებს გაუშვებთ და დაზღვეულებს თუ დაუზღვევლებს?

კარგია; სახელმწიფოს და მოქალაქის ურთიერთობის თემა შემთხვევით არ აურჩევია როტმისტრს. მოთელვა დაიწყო გამოცდილმა მზვერავმა. აინტერესებს ჩემი დამოკიდებულება ზოგადად სამსახურისა და, რაც მთავარია, პირადად გარტინგისადმი. შორიდან მივლის. გადავწყვიტე იუმორითვე მეპასუხა:

– ერთი ებრაელი ეუბნება მეორეს: ჩვენი რაბი სასწაულმოქმედიია!

– აბა, შენ რა იცი?

– როგორ თუ, რა ვიცი?! გასულ კვირას მდინარის პირას ფეხი დაუცურდა და წყალში მოაღინა ზღართანი. რაბიმ ცურვა არ იცოდა, მაგრამ არ დაიბნა. გაახსენდა, რომ ჩანთაში ბაყალთან ნაყილი ორი ცალი ქაშაყის მარინადი ედო; მარჯვენა ხელი ერთს ჩაავლო კუდში, მარცხენა – მეორეს. თევზებმა გაცურეს და სამშვიდობოს გამოიყვანეს.

– რით დამიმტკიცებ?

– გუშინ რაბი ნახე?

– ვნახე!

– ხომ ცოცხალია?

– ცოცხალია!

– აბა, მეტი რა მტკიცება გინდა?

– ჰოდა, ჩემო მეგობარო, ბენიამინ! ჩვენი რაბი, ყოფილი შეფი, არკადი მიხაილოვიჩ გარტინგი კი ცოცხალია, მაგრამ შორსაა, თანაც აქ ისეთი ამბები დატრიალდა, ეგ უწყებაში დამბრუნებელი აღარაა და თავს უნდა ვუშველოთ. ჩვენი დაზღვევა, ჩვენს ხელთაა და თუ არ გავინძრევით, მკვდარი ქაშაყი ვერ გვიშველის.

– როტმისტრო, – გაშინაურებას ამ ეტაპზე თავი ავარიდე და ვცადე ოფიციალურ ურთიერთობების ფარგლებს არ გავცდენოდი. – სრულიად გაოგნებული და გაკვირვებული ვარ. ადგილობრივ პრესას თვალი გადავაავლე. ნუთუ მეფისმკვლელთა ორგანიზაციის სასწაულებრივად გადარჩენილი ვიღაც ბურცევის განცხადება, რომ თითქოს საფრანგეთის სასამართლოს მიერ პატიმრობამის-

ჯილი აბრამ ლანდეზენი და საიდუმლო პოლიციის პარიზის ბიუროს შეფი არკადი გარტინგი ერთიდაიგივე პიროვნებაა, საკმარისი აღმოჩნდა ოფიციალური გადაწყვეტილების მისაღებად? ფრანგული თავისუფალი ჟურნალ-გაზეთები ხომ ათას სისულელეს წერენ.

– მართალი ხარ, ბენიამინ! მაგრამ ყველაფერი ბევრად უფრო რთულადაა! ცოტა ხნის წინ ბურცევის საფრანგეთიდან გაძევება ჩვენმა ელჩმა ალექსანდრე ნელიდოვმა კატეგორიულად მოსთხოვა ამათ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარეს შორე კლემენსოს. როგორც ჩანს, ვლადიმერ ბურცევი ფრანგებისთვის უფრო მნიშვნელოვანი ფიგურა აღმოჩნდა, ვიდრე უკვე მფარველ რაჩკოვსკის გარეშე დარჩენილი გარტინგი. ვირტუოზულად გაითამაშეს ჟურნალისტური სკანდალი. ბურცევის მამხილებელი სტატიის გამოქვეყნებისთანავე, დილით ათ საათზე, კლემენსომ დაიბარა ელჩის მრჩეველი ანატოლი ნეკლიუდოვი და წარუდგინა მას ლანდეზენის ფოტო, სხვა საბუთები, რითაც მტკიცდებოდა მისი არკადი გარტინგთან იდენტურობა. გონების განსაკუთრებული გამჭრიახობა აღარ იყო საჭირო, მივხვდით, გარტინგის ვინაობა, მისი პარიზში ბიუროს ხელმძღვანელის რანგში ჩამოსვლისდღიდანვე, ცნობილი იყო ფრანგებისთვის და კუკუმაღულობანას გვეთამაშებოდნენ. არც ისე ჭკვიანები ვყოფილვართ, როგორც გვეგონა. უფრო სწორად, ფრანგები არ აღმოჩნდნენ სულელელები. ბურცევის მიერ მხილებულ, ოხრანკის მიერ ესერთა პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში ჩანერგილ, ევნო აზეფს ახლა გრაფი არკადი გარტინგი დაემატა და ეს რიგი მომავალში აუცილებლად გაიზრდება. დღესავით ნათელია, რომ ვლადიმერ

ბურცევი საფრანგეთის საიდუმლო პოლიციის მაღალი რანგის აგენტია. ჩემთვის ცნობილი გახდა ისიც, რომ ბურცევის უკან, ფრანგ მზვერავებთან ერთად, დგას პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორის ყოფილი მოადგილე, კოლეჟსკი ასესორი ლეონიდ მენშიკოვი, რომელიც სულ ახლახან დასახლდა საფრანგეთში და საიდუმლოდ ხვდებოდა ბურცევს. როგორც ხედავ, ბურცევი იმ უცნაური აისბერგის ხილული ნაწილია, რომლის წყალქვეშა მხარეს საფრანგეთის დაზვერვა და რუსეთის პოლიციის დეპარტამენტის ყოფილი მაღალჩინოსნის უცნაური ერთობა შეადგენს. ამ ისტორიიდან კიდევ ერთი ჭკუის სასწავლებელი დასკვნის გამოტანა შეიძლება. ცუდად ვმუშაობდით არა მარტო პარიზში, არამედ სამშობლოშიც.

როტმისტრმა ახლა უფრო შორიდან მოუარა. თუ დავეთანხმები, რომ ცუდად ვმუშაობდით, დამნაშავეც უნდა დავასახელო ანუ გარტინგს არაორაზროვნად უნდა განვუდგე. განდგომას კი ჩვენში გინებით გამოხატავენ:

– ძვირფასო, ვლადიმერ, – კომუნიკაცია მეგობრული გაგხადე. – პეტერბურგიდან ერთი ცინცხალი ანეკდოტი ჩამომყვა. ახლა იქ მოდაში შემოვიდა ათეისტურ წრეებში გაერთიანება. ჰოდა, ერთ-ერთი ასეთი წრის შეკრებაზე ხელმძღვანელმა თანამოაზრეებს იმის დასამტკიცებლად, რომ ნამდვილი ათეისტები არიან, შესთავაზა ღმერთისთვის შეეგინებიანთ. ეს პროცედურა ყველამ ჩაატარა პორუჩიკ რევეკის გარდა. შენ რა წითელი კვერცხი ხარ, რატომ არ აგინებო? – ეცნენ მეგობრები. პორუჩიკმა კი აუღელვებლად უპასუხა: “თუ ღმერთი არ არსებობს, ტყუილად ვის შევაგინო?”

ხოლო, რა იცი, რა ხდება, ეშმაკს არ სძინავს, თუ მართლა არსებობს, მაშინ ურთიერთობები რატომ უნდა გავიფუჭო?”

– ფრთხილი კაცი ხარ, ბენიამინ, ძალიან ფრთხილი! ამიტომაც მომწონხარ და გენდობი. შენ პირველი ხარ, ვისაც ამ ახალ ამბავს ვეუბნები: საათზე ოდნავ მეტია, რაც ელჩის თანაშემწე ნეკლიუდოვმა დამიბარა და პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორის ზუევის დეპეშა გამაცნო. მისი აღმატებულების ბრძანებით საზღვარგარეთის აგენტურის უფროსის მოვალეობის შემსრულებლად დავინიშნე და უფლება მომეცა, დაუყოვნებლივ შევეუდგე საქმიანობას.

– გილოცავთ, თქვენო მაღალშობილებავ!

– ოფიციალური მიმართვები მხოლოდ სამსახურში და ისიც ქვეშევრდომების თანდასწრებით. ბენიამინ, ამ წუთიდან ჩემი თანაშემწე ხარ, ოღონდ შენც თავსართით – მოვალეობის შემსრულებელი. ჩვენი უახლოესი ამოცანაა ტიტულზე ამ ზედმეტი დანამატის მოცილება.

– ეს პროცედურა გრან შამპანის კონიაკით და პროვანსული ბიფშტექსით ხომ არ დაგვეწყო?

– როგორც ევროპაში იტყვიან, რატომაც არა! იმასაც ამბობენ, კონიაკის და ბიფშტექსის ნაზავი უცებ შლის ლაქას სახელწოდებით “მოვალეობის შემსრულებელი.” მხოლოდ ერთი პირობით! აქედან გადავიდეთ მოპირდაპირე მხარეს მდებარე კაფე **LES DEUX MAGOTS**-ში, ამ საღამოს ნიავი იქ უფრო მოძრაობს.

კაფეს გამოცვლისა და ყავასთან ერთად კონიაკის დაგემოვნების შემდეგ ნახევარი საათიც არ გასულა. მუხის კასრის ტყვეობას თავდაღწეული სპირტის თავისუფლებასმოწყურებულმა ძალამ ჩვენს თანამდებობებს არათუ “მოვალეობის შემსრულებლის” კინობითი სტატუსი მოხსნა, არამედ როტმისტრი ანდრეევი უკვე, სულ ცოცხა, იმპერიის შინაგან საქმეთა მინისტრი იყო, მე კი – პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორი. . .

– სისტემა, რომელიც ჩვენს უწყებაში გარტინგმა დაამკვიდრა, რა თქმა უნდა, რაჩოვსკის ხელმძღვანელობით, სხვა არაფერია თუ არა პროვოკაციული. გაქნილი წამქეზებლების შეგზავნა რევოლუციურ დაჯგუფებებში, მათი მეშვეობით, ტერორისტული ღონისძიებების ინსცენირების შედეგად, აქტივისტების დაპატიმრება და ორგანიზაციის დისკრედიტირება ამ ეტაპზე უნაყოფო მოქმედებაა. რევოლუციონერები ამ სისტემას უკვე თავის სასარგებლოდ იყენებენ და არაპოპულარულ ქმედებებს ოხრანკის პროვოკატორებს აბრალებენ, – შეზარხოშებული როტმისტრ ანდრეევის ეს მოსაზრება ჯერჯერობით საკმაოდ დამაჯერებლად უღერდა.

– ბატონო როტმისტრო, სწორედ პროვოკატორების მეშვეობით შევხვდით მეფისმკვლელთა ორგანიზაციის პრაქტიკულად სრული ლიკვიდაცია. პოლიციის დეპარტამენტის მიერ დაგეგმილი და ლანდუხენის მიერ განხორციელებული წამქეზებლური საქმიანობის შედეგად 1890 წელს ევროპაში მოქმედი მშობლიური ტერორისტების ლიკვიდაციის საქმეში გამოვიყენეთ აქაური პოლიცია-

უანდარმერია და რუსული საქმე ისე გავაკეთებინეთ, რომ თავად აზრზეც ვერ მოვიდნენ.

– ეგ მაშინ იყო. დღეს კი იგივე მეთოდებით საქმიანობა ყოვლად დაუშვებელია და თანაც უშედეგო. ჩვენ ვაქეზებდით ტერორისტებს, შუაგულ ევროპაში ვამზადებინებდით ბომბებს, შემდეგ ადგილობრივ პოლიციას მივუქსევდით და პრესის ფურცლებზე ავხმაურდებოდით: აი ნახეთ, ეს ბომბისტი ტერორისტები ებრძვიან რუსეთის კეთილშობილ სახელმწიფოს. ამ ხერხმა ერთხელ გაჭრა, ორჯერაც, მაგრამ ყოველთვის ვერ იმუშავებდა. ზნეობა არ არის ის სფერო, სადაც ჩვენ შევძლებთ ევროპელების დამარცხებას. ამ მხრივ ისინი კარგახანია დაწინაურდნენ და თანასწორობაზე, სინდისზე, პიროვნების თუ ზოგადად თავისუფლებაზე, ადამიანის უფლებებზე ევროპელებთან კამათსა თუ შეჯიბრში მუდმივად დავმარცხდებით. ჩვენ სხვა გზით უნდა ვიაროთ. მოჭადრაკეს ჭადრაკი არ უნდა ეთამაშო – წააგებ, მაგრამ თუ ჭიღობაში ან ბოქსში გამოიწვევ, შესაძლებელია, მოგებული დარჩე. თავისუფლება, თანასწორობა და სხვა მსგავსი კატეგორიები ქიმერებია. თუ სახელმწიფო ხარ, ეს საკენკი არ უნდა მიირთვა, – გულმა მიგრძნო, ანდრეევი ცოტა ხანში შეთქმულების თეორიების სფეროში გადაინაცვლებდა. არადა ვგიჟდები მსგავს სისულელეებზე; ვცადე, პროცესი დამეჩქარებინა:

– როტმისტრო, ღირსეულია, როდესაც მოჭადრაკეს ჭადრაკში, ხოლო მოჭიდავეს ჭიდაობაში მოუგებ და ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუ მოჭადრაკესთან ჭადრაკს ხშირად ითამაშებ, ხოლო მოჭიდავესთან იჭიდავებ.

– ანუ მთავაზობ, ევროპელებთან მათსავე მოედანზე, მათივე წესებით ვითამაშოთ?

– ხელი რამ უნდა შეგვიშალოს?

– კეთილი, მაშინ ზნეობრივი თვალსაზრისით შევხედოთ გარტინგის საქმიანობას. მისი პირველი მეტ-ნაკლებად წარმატებული საქმე იყო დერპტში მეფისმკვლელთა ორგანიზაციის ლიკვიდაციაში აქტიური მონაწილეობა. წარმატება მიღწეულია არაზნეობრივი გზით. გახსოვთ ეგ საქმე?

– მახსოვს და – ძალიან კარგადაც. რაღა დაგიმალოთ? პეტერბურგში მივლინების დროს მის დეტალებსაც გავეცანი.

– თუმცა არამგონია, ყველა ნიუანსი იყოს თქვენთვის ცნობილი. ახლა კარგად დამიგდეთ ყური და ჩვენს ყოფილ შეფზე ისეთ რამეებს გაიგებთ, თმები ყალფზე დაგიდგებათ. მოგეხსენებათ, ნაროდოვოლევცების სტამბა ჩავარდა სტუდენტ პერელიაევის მოულოდნელი გარდაცვალების გამო. ეპილეფსიით დაავადებული ახალგაზრდა კაცი შეტევის დროს ბალიშზე დაემხო და გაიგუდა. სინამდვილეში კი აი რა მოხდა; სტამბის ადგილსამყოფელი დაუპატიმრებელთაგან მხოლოდ გეკელმან-გარტინგმა, პერელიაევმა და ნოვიკოვმა იცოდნენ. მისი გაცემა ამ სამი კაციდან ერთ-ერთს შეეძლო. რადგანაც პერელიაევი და ნოვიკოვი, რომლებიც იმ ბინაში ცხოვრობდნენ, სადაც საბეჭდი მოწყობილობა იყო, თავის თავს არ გაცემდნენ, შესაბამისად, საფუძვლიან ეჭვს სწორედ გეკელმან-გარტინგზე მიიტანდნენ. ამიტომაც ოხრანკა, თავის აგენტი რომ არ გაეცა, არ ჩქა-

რობდა სტამბის ლიკვიდაციას. სამაგიეროდ სულსწრაფობა გამოავლინა გეკელმანმა. როგორც ჩანს, ახალგაზრდა კაცს გული ფართე ასპარეზისკენ, ევროპისკენ მოუწევდა, აქ ახალი საგმირო საქმეები ეგულებოდა. აბა, ახლა გამაგრდი, ჩემო ბენიამინ! ვიცი, ძნელი იქნება ამის მოსმენა! გეკელმანს, დერპტის სამედიცინო ფაკულტეტის სტუდენტს, არ გაუჭირდა გაეგო, თუ რა მარტივად შეიძლება ეპილეფსიით დაავადებული ადამიანის გულყრის შეტყვის გამოწვევა. ამისთვის საჭიროა ხმაური და მკვეთრი შუქი. გეკელმანმა იშოვა ცოტაოდენი მაგნიუმი და ბარიუმის ნიტრატი, ესტუმრა პერელიაევს, ღამის გასათევად დარჩა მასთან და დაიძინა თუ არა მასპინძელმა, ხმაურით გაადვიდა, თან მაგნიუმ-ბარიუმის ნაზავი ააფეთქა. ძლიერმა ხმამ და ნაერთის აალების სიკაშკაშემ პერელიაევს გულყრის შეტყვა დამართა. გეკელმანს ისღა დარჩენოდა გონებადაკარგული ავადმყოფი ბალიშზე სახით დაემხო და დალოდებოდა, სანამ ეს უკანასკნელი არ გაიგუდებოდა. მეორე დღეს კი გვამის დასათვალიერებლად მისულმა პოლიციამ რაც აღმოაჩინა, ჩემზე უკეთ მოგეხსენება.

– არა! – დერპტში მომხდარი ინციდენტის ამგვარი ახსნისთვის შინაგანად მზად ვიყავი, მაგრამ შორისდებული “არა” მაინც ხმამაღლა წამომცდა.

– არა კი არა – კი! გარტინგი მაშინ დაქირავებული აგენტი გახლდათ, მე კი – კადრის ოფიცერი. სამწუხაროდ, ეს არ იყო მისი ერთადერთი უდანაშაულო მსხვერპლი. გამოსაცდელად გამზადებულ ბომბში ღანდუხენ-გარტინგის მიერ ფარულად ასაფეთქებელი მუხტის გაზრდას შევიცა-

რიაში შეეწირა ისააკ დემბო; ხომალდ “ოლაფის” კაიუტაში, მხუთავი გაზის ნაღმის გამოყენების შედეგად, გარტინგის მიერ პირად მტრად გამოცხადებული იანკელ ჩერნიაკის გარდა, სამი სრულიად უღანაშაულო ადამიანი დაიღუპა; გარტინგს 1904 წელს რუსეთ-იაპონიის ომის დროს დაევალა პორტ-არტურის დასახმარებლად ბალტიის ზღვიდან გაგზავნილი რუსეთის წყნარი ოკეანის ესკადრის უსაფრთხო გადაადგილების უზრუნველყოფა. ბრიტანეთის ნაპირებთან მას მოეკლანდა იაპონური ნაღმშიდები, აღმირალ როჟესტვენსკის არასწორი ინფორმაცია მიაწოდა, რის გამოც მოხდა ის სამარცხვინო ინციდენტი, რომელიც ცნობილია “რუსული ძალადობის” ან “რუსული თავხედობის” (**Russian outrage**) სახელწოდებით. მაშინ 1904 წლის ოქტომბერში, გარტინგის მიერ დაშვებული შეცდომის გამო, რუსულმა ესკადრამ გაისროლა ხუთასამდე ჭურვი, რის შედეგადაც ჩაიძირა ერთი, ხოლო დაზიანდა ხუთი ბრიტანული თევზსაჭერი გემი; რუსმა მეზარბაზნეებმა მოახერხეს აგრეთვე საკუთარ ფლოტში შემავალი კრეისერ “ავრორას” დაბომბვა და რაც მთავარია დაიღუპა მასზე მყოფი მღვდელი. მსხვერპლი იყო ინგლისელ მეთევზეთა შორისაც. რაღა გავაგრძელო, ჩვენი ყოფილი შეფის კარიერული ბილიკი ადამიანების გვამებითაა მოფენილი. ვხედავ, შეძრწუნებული ხარ, ჩემო მეგობარო! უნდა გითხრა, რომ სულ ტყუილად! დაღუპული ადამიანები არ არის გარტინგის უბედურება! ჩვენ ჯარისკაცები ვართ, ვიმყოფებით ფრონტზე. ომში კი ადამიანებს კლავენ.

– გარეშე მტერთან ბრძოლაში მსხვერპლი გარდაუვალი აუცილებლობაა, მაგრამ ქვეყნის შიგნით ან თუნდაც მის ფარგლებს გარეთ საკუთარი ქვეშევრდომების ფიზიკურად განადგურება უპატივბელი ცოდვა მგონია.

– ვითომ რატომ? გარეშე მტრის მოკვლა თუ შეიძლება, შინაური მტერი რა წითელი კვერცხი მყავს?! თანაც შინაურს ზოგჯერ უფრო მეტი ზიანის მოყენება შეუძლია. ჩვენთვის, იმპერიის ჯარისკაცებისთვის, მტერი მტერია, მათ ჩვენიანებად და სხვისიანებად ვერ დავეყოფთ და ყველას სასტიკად უნდა მოვექცეთ. გარტინგის მიერ ან მის გამომადამიანების დახოცვა კი არ არის შეცდომა, არამედ დანაშაულის ტოლფასია მოძველებული მეთოდებით მოქმედება. იგი 1890 წელს ჩატარებული უდავოდ წარმატებული ოპერაციის ტყვეობაში დარჩა. მან და რაჩოვსკიმ მოახერხეს ევროპული პოლიცია გამოეყენებინათ რუსული სახელმწიფოს ინტერესების დასაცავად. პროვოკაციის მეთოდმა მაშინ გაჭრა და ზედმეტი თავდაჯერებულობა იყო იგივე ხერხის შემდეგში გამოყენებაც. ფრანგებმა დროთა განმავლობაში შეისწავლეს გარტინგის მეთოდები და როდესაც მან დაგეგმა და განახორციელა 1907 წლის 13 ივნისს ტფილისის ბანკის ყაჩაღური გაძარცვის ოპერაცია, ევროპელები პროვოკაციაზე ვერ წამოაგო.

– ეგ ჩემთვის აქამდე უცნობი ინფორმაციაა. ნუთუ ის თავდასხმა, რომლის დროსაც ხუთი ადამიანი დაიღუპა, ათეულობით დაიჭრა და გატაცებულ იქნა კოლოსალური თანხა, ორასორმოცდაათი ათასი რუბლი, ჩვენი უწყების დაგეგმილი ოპერა-

ცია იყო? განა რა მიზანს ისახავდა, რომ ამ რაოდენობის სიცოცხლის და თანხის მსხვერპლად ღირდა?

– ეჰ. ჩემო ბენიამინ! თანამდებობას ჩვენს უწყებაში, სხვა პრივილეგიებთან ერთად, ჩვეულებრივ მოკვდავთათვის ხელმიუწვდომელი ინფორმაციის ფლობაც ახლავს. ვიდრე ტფილისის ბანკის ძარცვის საქმის ნამდვილ დეტალებს გაგაცნობ, ზოგადი სიტუაციის არსში უნდა გაგარკვიო.

– სიამოვნებით გისმენ, – გულმა მიგრძნო, ანდრეევი ახლა ზოგადასაკაცობრიო სისულელეების მოყოლას დაიწყებდა და ტანში საამურმა ჟრუანტელმა დამიარა.

– ბოლო მონაცემებით, ამჟამად ევროპის დიდ ქალაქებში თავმოყრილია დაახლოებით ხუთი ათასი რუსი ემიგრანტი. ესენი არიან მარადიული სტუდენტები, რომლებიც უსაქმოდ დაყიალობენ, თავს პოლიტიკური დაჯგუფებების წევრებად ასაღებენ, თავშეყრა-ღრეობებს ყრილობებს ეძახიან და საარსებო თანხებს იღებენ რუსეთის აშკარა მტრებისგან, ძირითადად მსოფლიო ფინანსური ბობოლგებისა და სიონისტების აგენტებისგან. უსაქმურებსა და ტყუილად დაბადებულთა შორის განსაკუთრებით მრავალრიცხოვანი არიან: სოციალისტ-რევოლუციონერები იგივე ესერები, სოციალ-დემოკრატები და ეროვნული ნიშნით შეკოწიწებული შემდეგი დაჯგუფებები: ებრაელთა(ბუნდი), კავკასიელთა, პოლონელთა და ფინელთა გაერთიანებები.

აჰა, დაიწყო. ახლა მთავარია სახეზე არ შემეტყოს, რომ ამ ყველაფერს ბოღვად აღვიქვამ, თორემ მშვიდობით კარიერავ! დაწინაურებას ისევე ვერ ვიხილავ, როგორც – საკუთარ ყურებს. ამის თქმა ადვილია, მაგრამ ვიგრძენი, წამით როგორ შემეტყვალა ფერი და სახის კუნთები ამითამაშდა. რაც მოხდა – მოხდა! გამოცდილ მზვერავ ანდრეევს ეს არ გამორჩენია, ამიტომაც სასწრაფოდ ვცადე, მიმიკით გამოსატყული გრძნობა ისე წარმოემჩინა, თითქოს პროტესტი სულ სხვა მიზეზით გამიჩნდა:

– ნუ მიწყენთ, მაგრამ უნდა დავაზუსტო. ამ ხალხის დამფინანსებელთა შორის ნუ გამოვტოვებთ ჩვენს უწყებასაც. ლანდუზენ-გარტინგის ეპიზოდს თუ გავიხსენებთ, საშუალოდ ათ რევოლუციონერზე ერთი ჩვენი მაღალანაზღაურებადი საიდუმლო თანამშრომელი მოდის. მართალია, ჩვენს ყოფილ უფროსზე ამას ვერ ვიტყვი, მაგრამ აგენტებს შორის აუცილებლად იქნებიან ისეთებიც, რომლებიც პოლიციის დეპარტამენტისგან მიღებული თანხების გასამართლებლად თავად ქმნიან და შემდეგ თავადვე ამხელენ ტერორისტულ ჯგუფებს. გამოდის რომ, უნებლიეთ, პროვოკატორების მეშვეობით, ჩვენვე ვქმნით რევოლუციონერთა გაერთიანებებს და რუსული სახელმწიფოს ფულით ვაფინანსებთ მათ. უნდა ვიცოდეთ, ჩვენი ხელშეწყობით შექმნილი რევოლუციონერების უმრავლესობა მხილების შემდეგ პროფესიონალი არალეგალი ხდება, – მივაყარე ერთ ამოსუნთქვაზე და, მგონი, გადავფარე მიმიკის მუხანათური მოღალატური საქციელი.

– ეჰ, ჩემო ბენიამინ, რომ იცოდე, რამდენად უმნიშვნელოა პოლიციის დეპარტამენტის მიერ დახარჯული ფული იმ თანხებთან შედარებით, რომელსაც რომანოვების რუსეთის დასანგრევად ეგრეთ წოდებული სიონელი ბრძენთაბრძენების მიერ გამოზრდილი ფინანსური ოლიგარქები ხარჯავენ?

აჰა, სიონელი ბრძენთაბრძენებიც ახსენა! ახლა ალბათ ებრაელთა და მასონთა მსოფლიო შეთქმულებაზე ალაპარაკდება და განსაკუთრებული სიფრთხილე მმართველს, რომ თხასავით არ გაიყიდო:

– ცოტა ძნელი დასაჯერებელია, რომ მსოფლიოს ფინანსური მაგნატები, რომელთა შორის დიდ ნაწილს უდავოდ შეადგენენ ებრაელები, მხარს უჭერენ და აფინანსებენ სოციალისტური იდეოლოგიის მქადაგებელ პარტიებს, რომლებიც აცხადებენ, რომ კაპიტალისტებს ქონება უნდა ჩამოერთვას და მუშებსა და გლეხებს გადაეცეს.

– მომწონს, ქლესა და მაამებელი რომ არ ხარ. თუმცა, აი რას ნიშნავს ინფორმაციის უქონლობა. შენნაირი გონებასხარტი ადამიანიც კი ვერ ხვდება მათ ჭეშმარიტ მიზანსა და ჩანაფიქრს. დღესვე გაგარკვევ ყველაფერში. მანამდე კი ერთიც დავლიოთ, ოღონდ არა ევროპულად, არამედ – ჩვენებურად, რუსულად, კაცურად, – როტმისტრმა ყავის ფინჯანი დაცალა, კონიაკით გაავსო. – ფული გვქონდეს და ქალებისკენ მიგვიწვევდეს გული, – ხმამაღლა შესძახა, სირჩაზე მომიჭახუნა და სულმოუთქმელად გადაჰკრა. სხვათაშორის, ეს საკმაოდ ცნობილი რუსული ხალხური სადღეგრძელო

ამგვარი ზრდილობიანი ფორმით პირველად და ჯერჯერობით ერთადერთხელ მოვისმინე.

– ეჰ, რაც იქნება, იქნება, – სოლიდარობის ნიშნად სირჩიდან კონიაკი ფაიფურის ფინჯანში ჩავასხი, ბოთლიდან დავამატე და პირი ჩავიტკბარუნე.

– ახლა კი ყურადღებით მომისმინე, ჩემო თანაშემწე! დროა, სერიოზულ საკითხებს შევეხოთ, – როტმისტრს თვალეში ჩავხედე და მივხვდი, უკვე მომწიფებული იყო ძალიან მაღალ მატერიებზე სასაუბროდ.

– გისმენთ, თქვენო მაღალო კეთილშობილება!

– აბა ეგეთები არ იყოს. ხომ შევთანხმდით, ოფიციალური მიმართვები – მხოლოდ ოფიციალურ გარემოში. ჩემო ბენიამინ, თუ შენ ელოდები საუბარს მასონების მიერ ჩაფიქრებულ მსოფლიოში გაბატონების გეგმებზე – ძალიან ცდები. ამგვარი შეთქმულების თეორიები რომ ბოდვაა, აქ, ევროპაში, მცხოვრებმა მე და შენ კარგად ვიცით. ღუგუნდები ქვისმთლელების მისტიკური ყოვლიშემძლეობის შესახებ რუსეთის იმპერიისა და აღმოსავლეთის განუვითარებელი ქვეყნების ერთპიროვნული მმართველების მიერ გამოიყენება ქვეშევრდომთა დაშინებისა და მორჩილებაში ყოლის მიზნით. გარე მტრის ხატის არსებობის შემთხვევაში ნებისმიერი არაპოპულარული ნაბიჯის გამართლება შეიძლება და ეს ქვეყნის მართვის გამოცდილი მეთოდია. მასონები ადამიანთა ჩვეულებრივი კლუბური გაერთიანებებია და მათი ძალა, ხშირ შემთხვევაში, ნებისმიერი პატარა პოლიტი-

კური პარტიის შესაძლებლობებზე ნაკლებია. შენთან საუბარს ვაპირებ მასონებზე ბევრად უფრო ძლიერ და გავლენიან ჯგუფზე, – ანდრეევს თვალეში ეშმაკუნები აუთამაშდნენ.

– ნუთუ ისინი მართლა არსებობენ?

– ყური დამიგდე და თუ რაიმე დაუჯერებელი მოგებენოს, აუცილებლად მითხარი, ნუ დამიმალავ. ლაპარაკია მსოფლიო გლობალურ ფინანსურ სისტემაზე, რომლის ფუნქციონირებაშიც გადამწყვეტ როლს ბანკირების საერთაშორისო მაფიის ფული თამაშობს. მათი მიზანია გავლენის სფეროში რუსეთის შეყვანა და ამ მზაკვრული გეგმის განხორციელება დაიწყო ფინანსთა მინისტრად სერგეი ვიტტეს ყოფნის დროს.

ტფილისელმა ონავარმა ბიჭმა, რომელმაც იქაური გიმნაზია ძლივს დაამთავრა სასწავლო დისციპლინებში დაყვედრებული დამაკმაყოფილებელი ნიშნებით და ყოფაქცევაში ერთიანით, შემდეგში იმდენი მოახერხა, რომ იმპერიის ძალიან გავლენ

ნიანი მინისტრი გახდა. გლობალურ ფინანსურ სისტემაში რუსეთის შეთრევაში მას რაჩკოვსკი და გარტინგი ეხმარებოდნენ. მექანიზმი ასეთი იყო: თავდაპირველად საფრანგეთის საბანკო სექტორი რუსეთს სესხს აძლევდა; თავად სესხის თანხის ფორმირება შემდეგნაირად ხდებოდა: რუსული ფასიანი ობლიგაციები, რომლებსაც “მეფის ქალღმერთებს” ეძახდნენ, იყიდებოდა პარიზის ბირჟაზე. მათზე მაღალ ფასს განსაზღვრავდა, დამთბარი ფრანგულ-რუსული ურთიერთობებით განმტკიცებული, დაპირებული წლიური 14%-იანი შემოსავალი და საფრანგეთის პრესაში გაჩაღებული სერიოზული სარეკლამო კამპანია. დიდი მოგების მიღების მიზნით, ფრანგებმა დაიწყეს სახლების, მიწის ნაკვეთების, საოჯახო ძვირფასეულობის გაყიდვა და რუსული აქციების შექმნა. შეგროვილი თანხის ორი მესამედი რუსეთში გადაბარგდა და იქ ევროპულმა კომპანიებმა, რა თქმა უნდა, რუსეთის სახელმწიფოს თავდებით, დაიწყო სხვადასხვა ეკონომიკური პროექტების განხორციელება. უცხოელ საქმოსნებს: ფრანგ რეზიდენტებს, ბელგიელ პერლოს, ბერძენ მიცაკისს – რუსეთში ლობირებდნენ მინისტრ ვიტტეს მეგობრები რაჩკოვსკი და გარტინგი და ამაში, რასაკვირველია, საკომისიოებს იჯიბავდნენ. რაჩკოვსკი-გარტინგის დუეტი განაგებდა ფრანგულ პრესაში რუსული ფასიანი ქალღმერთების რეკლამის საქმესაც.

ამაში ისინი ძირითადად პოლიციის დეპარტამენტის ფულს ხარჯავდნენ და თანხის ჩამოწერა ხდებოდა თითქოსდა რუს რევოლუციონერებთან ბრძოლის და რუსეთის იმპერიის იმიჯის გაკეთილშობილებისთვის ქვეყნის ბიუჯეტიდან გამოყოფილი ფონდიდან; ამ საქმისთვის გადადებული ევროპელი ბანკირების ფული კი ამ ორი ადამიანის ჯიბეებში ილექებოდა.

– გამოდის რომ, მთელი ამ ღონისძიებების შედეგად, რუსეთში აღმშენებლობა ფინანსდებოდა და პარალელურად რაჩკოვსკი და გარტინგიც მდიდრდებოდნენ. საერთაშორისო ბანკირების ინტერესი სადღაა. მათ რა, ვირის თაფ-ფეხი? მზაკვრულ მიზნებსაც ვერ ვხედავ.

– ახლავე, ჩემო კარგო, ნუ ჩქარობ. გლობალური ფინანსური სისტემის გეგმები არც მარტივია, არც სწრაფ მოგებაზე გათვლილი და, რაც მთავარია, არც ისე ადვილი გამოსაცნობია. ვერ ვიტყვი, რომ მათი მიზნები სრულად გავეშიფრე, მაგრამ ჩემს მოსაზრებებს გაგაცნობ. მას შემდეგ, რაც რუსე-

თის სახელმწიფომ მიიღო ფრანგულ სესხად წოდებული ფული და მისი ნაწილი ეკონომიკის გაჯანსაღებას მოახმარა, მალევე დაიწყო რევოლუციური შიდა არეულობები და რუსეთ-იაპონიის ომი. ორივე ეს მოვლენა, დიდი ალბათობით, პროვოცირებული იყო სწორედ საბანკო მაფიის ხელშეწყობით. შედეგად რუსული სახელმწიფო იძულებული გახდა სესხი დაეხარჯა ომსა და რევოლუციონერებთან ბრძოლაში ანუ არამომგებიან პროექტებში. ამ მოვლენების გამო მეფის აქციების ფასი ევროპულ ბაზარზე კატასტროფულად დაეცა და ფულის საშოვნელად რუსეთი იძულებული შეიქნა კვლავ საფრანგეთის მთავრობისთვის მიემართა. ამ უკანასკნელმა კი ხელი როტშილდების ბანკისკენ გაიშვირა. ფრანგმა როტშილდებმა რუსეთის ფინანსთა სამინისტროს წარმომადგენლები ინგლისელ როტშილდებთან გადაამისამართეს; ინგლისელებმა კი უცერემონიოდ ოკეანის გაღმა რევოლუციონერების დამფინანსებელ ბანკირ ჯეიკობ შიფისკენ მიუთითეს. შიფმა არც აცია, არც აცხელა და განაცხადა, რომ სანამ რუსეთში ებრაელთა უფლებები ფეხქვეშ ითელება, რაიმე ფულად ან პოლიტიკურ დახმარებაზე რომანოვების რუსეთთან ლაპარაკიც არ შედეგება. აი ხომ ხედავ, ფინანსურ ყულფში თავი გაგვაყოფინეს თუ არა, ეგრევე მისი მოჭერა დაიწყეს. საბოლოოდ, ისე გამოვიდა, რომ ამ ღონისძიების შედეგად იზარალებს ფრანგმა რუსული აქციების მფლობელებმა, რომელთაც ხელში გაუფასურებული აქციები შერჩათ და რუსეთის სახელმწიფომ, რომელსაც უზარმაზარი ვალი დაედო.

– ვიღაც ხომ უნდა დარჩენილიყო მოგებული?

– მოგებული დარჩნენ ისინი, ვინც ფრანგების სახლები, მიწის ნაკვეთები, საგვარეულო ძვირფასეულობა შეიძინა იაფად და ვინც მაკულატურის ფასად დაითრია უკვე გაუფასურებული რუსული ობლიგაციები. სწორედ ამ ფასიან ქაღალდებში მოუწევს ალბათ შორეულ პერსპექტივაში რუსეთს ვალის გადახდა. მიხვდი, არა, ჩემო მეგობარო, რომ ესენი არიან სწორედ მსოფლიო ფინანსური სისტემის საცეცები – ებრაელი ბანკირები.

– თუ ამ ჯოჯოხეთური გეგმის განხორციელებაში ფინანსურ მაფიას რაჩკოვსკი და გარტინგი ეხმარებოდნენ, ვთქვათ, ვიტტეს გადადგომის შემდეგ მაინც, რატომ არავის გაუჩნდა მათი მხილების სურვილი?

– გაუჩნდა, როგორ არ გაუჩნდა?! შინაგან საქმეთა მინისტრმა პლევრემ პარიზში რაჩკოვსკის შავბნელი საქმეების გამოსაძიებლად პეტერბურგის უნდარმერიის უფროსის ამხანაგი სელივესტროვი გამოგზავნა, მაგრამ გზაში იგი მოკლა ტერორისტმა პადლევსკიმ, რომელმაც იქვე თვითმკვლელობით დაასრულა სიცოცხლე. სულ მალე კი, როგორც ახლახან გაირკვა, რაჩკოვსკის აგენტმა ევრო აზეფმა თავად პლევრე მოაკვლევინა. დასკვნები თვითონ გააკეთე. სხვათაშორის, სელივესტროვის ბედი შენ მხოლოდ იმიტომ არ გაიზიარე, რომ როგორც კი რაჩკოვსკიმ სისტემა დატოვა და გარტინგს მხილების საფრთხე დაემუქრა, მან პოლიციის დეპარტამენტს მოაშორა და თავის ფრთებს ქვეშ შეიკედლა ის ადამიანი, ვისაც გონებრივად შესწევდა იმის უნარი, რომ გარკვეულიყო რაჩკოვსკისა და გარტინგის უხილავ საქმეებში. დიას, ჩემო მეგობარო, პარიზში

ჩამოყვანით ჩამოგაშორეს გარტინგის წინააღმდეგ მოსალოდნელ გამოძიების პროცესს. მიხვდი, რას გადაურჩი?

– მოდი, ახლა კიდევ ერთი დეტალი დავაზუსტოთ. დავუშვათ, გარტინგს კავშირები ჰქონდა ბანკირებთან და მათგან ფულის აღებასაც არ თაკილობდა, მაგრამ ტერორისტებთან მისი საქმიანი ურთიერთობა თითქოს სრულიად წარმოუდგენელია. როგორ შეიძლება, რევოლუციონერებს რაიმე აერთიანებდეს ადამიანთან, რომელმაც მათ თავის დროზე უღალატა და შემდეგ დაუძინებელ, სასტიკ მტრად მოვევლინა?

– გარტინგს ბოლო დროს სერიოზულად აინტერესებდა ესერების და სოციალ-დემოკრატების ფინანსური უზრუნველყოფები ჩერნიაკი და კრასინ-ლიტვინოვის წყვილი. გარტინგის გაქანების მასშტაბებიდან გამომდინარე, არა მგონია, მისი ინტერესის საგანი ამ პარტიების მიერ რუსეთის ტერიტორიაზე განხორციელებული ეგრეთ წოდებული ექსპებით მოპოვებული ფული ყოფილიყო. გარტინგს საერთაშორისო ფინანსური სისტემის მიერ ამ ორი, უკვე სერიოზული, პარტიისთვის გადახდილ მნიშვნელოვან თანხებზე სურდა გასვლა. ჩერნიაკი კერკეტი კაკალი გამოდგა და იგი მოიშორა, რათა ესერების ახალ მოღარესთან ეცადა ბედი. ვერ გამოვრიცხავ, რომ ჩერნიაკის მკვლელობა ესერების ერთ-ერთ ლიდერ, ჩვენს აგენტ, ევნო აზეფთანაც იყო შეთანხმებული; კრასინთან და ლიტვინოვთან დასადაპარაკებლად კი გარტინგმა ჩაიფიქრა ტფილისის ბანკის ძარცვის მრავალსვლიანი კომბინაცია, რომელსაც, როგორც

ადრე მოგახსენე, კარგი პირი თავიდანვე არ უჩანდა.

ანდრეევის ნაამბობი სიფხიზლეში მოფიქრებულს გავდა და სიმთვრალეში საკმაოდ სოლიდურად უღერდა. კონიაკით გაბრუებული ქვეცნობიერი კი მკარნახობდა, ეს ყველაფერი მთლად მართალი არ უნდა ყოფილიყო. ერთი პირობა ვიფიქრე, სერიოზულ თემებზე საუბარი შემეწყვიტა, მაგრამ შემეშინდა, რომ გამოფხიზლებული როტმისტრი ასეთი გულწრფელი უკვე აღარასოდეს იქნებოდა და გადავწყვიტე, ბარემ, ტფილისის ბანკის გამარცვის ამბებიც დამეზუსტებინა:

– როტმისტრო, ეტყობა, ალკოჰოლის ბრალია, რომ მკაფიოდ ვერ გავიგე, თუ რა იყო ტფილისური ექსპროპრიაციის პროვოცირების მიზანი: სოციალ-დემოკრატთა ფინანსურ ხელმძღვანელობასთან წილში ჩაჯდომა თუ ამ პარტიის აქტივისტების ჩვეულებრივ ბანკის მმარცველებად წარმოჩენა და მათ დაპატიმრებაში ევროპული პოლიციის გამოყენება?

– ორივე, ჩემო მეგობარო! პოლიციის დეპარტამენტიდან რაჩოვსკის წასვლის შემდეგ, პატრონის გარეშე დარჩენილი გარტინგი, ამ ოპერაციის დაგეგმვით, შეეცადა თავისი მორყეული თანამდებობრივი პოზიციები გაემაგრებინა. გახსოვთ, ალბათ, რომ ბანდიტების მიერ გატაცებული ორასორმოცდაათი ათასიდან ასი ათასი რუბლი იყო ხუთასიანი კუპიურებით, რომელთა სერია და ნომრები ცნობილი იყო პოლიციისთვის. მათ თავის მხრივ გააფრთხილეს იმპერიის ბანკები და სოციალ-დემოკრატები ამ ფულს რუსეთის ბანკებში ვერ

გადაცვლიდნენ. რჩებოდა ერთადერთი გზა: ხუთასიანები ევროპის ტერიტორიაზე უნდა გაესაღებინათ; თანხა საკმაოდ დიდი იყო და მის ნაწილ-ნაწილ გადაცვლას რევოლუციონერთა აქტივისტები ერთდროულად ეცდებოდნენ აქაურ საკრედიტო დაწესებულებებში. ფულის ძირითადი მასა კონვერტაციის შემდეგ მათ ლიდერებთან მოიყრიდა თავს. ყოველივე ამას ჩვენი აგენტების მეშვეობით მივადევნებდით თვალს. ამ საქმეში ჩართული ევროპული პოლიცია კი დაგვეხმარებოდა სოციალ-დემოკრატთა მნიშვნელოვანი ბირთვის დაპატიმრებაში, რასაც ავტომატურად მოჰყვებოდა მთელი პარტიის, როგორც ბანკის მმართველი ბანდის, დისკრედიტაცია ევროპული, ასევე რუსული საზოგადოების თვალში. რაც მთავარია, ოპერაციის ეს ნაწილი გარტინგს სკამს გაუმყარებდა. პარალელურად, ჩვენი ყოფილი შეფი საკუთარ ჯიბეზეც იზრუნებდა: რევოლუციონერების მხრიდან ფულის გადაცვლის პროცესში აქტიურები იქნებოდნენ კრასინი, ლიტვინოვი და, დაპატიმრების შემთხვევაში, გარტინგი შეეცდებოდა მათთან გარიგებას.

– ამგვარი ოპერაციის ჩატარება სოციალ-დემოკრატთა რიგებში მნიშვნელოვანი გავლენის მქონე საიდუმლო თანამშრომლების გარეშე წარმოუდგენელი მეჩვენება, – ჩემს ძველ თანამდებობაზე ყოფნის დროს აგენტებზე საუბარიც კი აკრძალული მქონდა, მაგრამ ახლა პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის ბიუროს შეფის თანაშემწე გახლდით და გავთამამდი.

– მართალი ხარ, ჩემო ბენიამინ! პოლიციის დეპარტამენტის ფასიანი აგენტების გარეშე ამ

საქმეს გარტინგი ვერ წამოიწყებდა. ეს ადამიანები განსაკუთრებით მაღალი რანგის ფარული თანამშრომლები არიან და მათი ვინაობა მხოლოდ ბიუროს უფროსმა და მისმა ზემდგომმა პირებმა იციან. ხვალ, გარტინგის სეიფს გავხსნი თუ არა, ამ საიდუმლოს მეც ვეზიარები. თუმცა არის განსაკუთრებული შემთხვევები, როდესაც აგენტების ვინაობა გარტინგისთვის არის პირადად ცნობილი და ამ პიროვნებებზე არანაირი დოკუმენტები არ იქმნება; შესაბამისად, მათ ვინაობას მხოლოდ სეიფში დაცული დოკუმენტაციით ვერ დავადგენ. ვნახოთ, აღდგომა და ხვალეო. ახლა მთავარ საკითხს დავუბრუნდეთ. ვეუბნებოდი არკადი მიხაილოვიჩს, რომ ტფილისის ბანკის საქმე უპერსპექტივო იქნებოდა, რამდენჯერმე გავუმეორე, პროვოკაციების დრო წავიდა, მაგრამ ქვა აავლო და თავი შეუშვირა.

– თქვენ რა გზას თავაზობდით? უფრო სწორად, თქვენ რა გზას გვთავაზობთ?

– ახლავე მოგახსენებ. პროვოკაციების სისტემა ეფუძნება ისეთ ქიმერას, როგორცაა ზნეობა. წამქეზებლების მეშვეობით ხდება პოლიტიკური ბრძოლის კრიმინალურ სფეროში გადატანა. ვთქვათ, ბომბისტების მიზანია მეფის აფეთქება. პროვოკატორების მეშვეობით მათი ჯგუფი ამ ტერაქტისთვის ამზადებს არა ორ ან სამ ბომბს, რაც სრულებით საკმარისია მეფის მოსაკლავად, არამედ იმდენს, რამდენიც მშვიდობიან მოსახლეობას, ობივატელს შეუქმნის საფრთხეს. ტერორისტების დაკავების შემდეგ საზოგადოება ხედავს, რომ რევოლუციონერები კი ქადაგებენ კარგი იდეებს, მაგრამ თავისი რეალური საქმიანობით

მათი შვილების მშვიდობიან არსებობას ემუქრებიან. სახელმწიფო, ოხრანკის სახით, ქვეშევრდომებს მიმართავს: ნახეთ, ჩვენ თქვენსავით ზნეობრივი ღირებულებებით ვხელმძღვანელობთ, დავუშვით სხვადასხვა პარტიების არსებობა, მათ საქმიანობას ხელს არ ვუშლით, ისინი კი ფეხებზე გიკიდებენ და თავისი აკვიატებული იდეების განსახორციელებლად მზად არიან თქვენი სიცოცხლე გასწირონ. მითხარი, ჩემო ბენიამინ, ვის რაში ჭირდება ამგვარი ძვირადღირებული ლიბერალიზმი და დემოკრატიულობანას თამაში? ვინ გვაავადებულებს, ვეფეროთ პარტიებს და საზოგადოებას? მოვიდა დრო, პოლიტიკიდან უნდა ამოვშანთოთ მორალი. ვისაც უნდა ძლიერი სახელმწიფო, მან უნდა დაივიწყოს ზნეობა და შეიარაღდეს ეშმაკობით, ფარისევლობით; გულწრფელობა, პატიოსნება, ტრადიციები, წეს-ჩვეულებები, სენტიმენტალური ბოდვები ხალხს უნდა გადავულოცოთ. ისინი უნდა ცხოვრობდნენ ამ სუფელური პრინციპებით და მუდამ იქნებიან ადვილად სამართავნი. სახელმწიფო კი ვალდებულია, სარგებლობდეს ძლიერის უფლებით, იყოს მართალი ყველგან და ყველაფერში. პოლიტიკურ პარტიებს ანუ პოლიტიკურ მტრებს სასტიკად უნდა გავუსწორდეთ და ამის გამო არავის წინაშე ვაგებთ პასუხს; გარეშე მტერთან ბრძოლაში ნებადართულია მოულოდნელი, გაუფრთხილებელი თავდასხმა, არათანაბარი ძალის გამოყენება. ზუსტად ასევე უნდა მოვექცეთ შინაურ მტერსაც. სახელმწიფომ ყურადღება უნდა მიაქციოს არა იმას, რამდენად კეთილი და სათნოა იგი, არამედ რამდენად საჭირო და სასარგებლოა მისი ქმედება.

უნდა მოვსპოთ პოლიტიკური პარტიები და ამ საქმეში ყველა ეფექტური მეთოდი გამოვიყენოთ.

– მაგრამ საერთაშორისო ვალდებულებებიც ხომ არსებობს? რა პასუხი გავცეთ ევროპელებს?

– ფეხებზე უნდა დავიკიდოთ, ფაქტის წინაშე დავაყენოთ. რას იზამენ? იყაყანებენ, შეშფოთდებიან, ცოტა ხანი გულს მოიფხანენ და ბოლოს შეგვირიგდებიან. ჩვენი ხორბალი, ნავთობი, სხვა სიმდიდრეები, ასევე უზარმაზარი ბაზარი ძალიან ჭირდებათ და ამ კომფორტზე უარს ვერ იტყვიან. უხეშ ძალას საბოლოოდ ყველა დაემორჩილება. ჩვენთვის უცხოელებზე მნიშვნელოვანია საკუთარი ქვეშევრდომების აზრი. ამიტომაც ხალხში უნდა განვამტკიცოთ საჭირო სტერეოტიპები. მათ უნდა სჯეროდეთ: ა) უმჯობესია იყო ღარიბი, მაგრამ ჯანმრთელი, ვიდრე ღარიბი და ავადმყოფი; ბ) უმჯობესია ცოტა და ხარისხიანი; გ) ან გამარჯვება, ან სიკვდილი. . . მმართველმა ელიტამ კი უნდა იცოდეს: ა) უმჯობესია იყო ჯანმრთელი და მდიდარი, ვიდრე ღარიბი და ავადმყოფი; ბ) უმჯობესია ბევრი და ხარისხიანი; გ) გამარჯვება სიცოცხლისთვისაა საჭირო და სიცოცხლე – გამარჯვებისთვის. . .

საკეტზე გასაღების მორგების ხმამ პარიზის სენ ჟერმენის ბულვარის კუთხეში მდებარე კაფე **LES DEUX MAGOTS** –იდან ტფილისში, მთაწმინდაზე, პეტრე დიდის ქუჩაზე, მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცელარიის განსაკუთრებული განყოფილების საპატიმრო საკანში დამაბრუნა. კარი გაიღო, ფარნის შუქმა თვალი მომჭრა:

– მაპატიეთ, ჩემო ძვირფასო მეგობარო, ძალიან გთხოვთ, მაპატიეთ, – ვიცანი შტაბს-როტმისტრ პინხუს იანკელევიჩ ლერნერის სპეციფიკური სასიამოვნო ხმა. – გუშინ და დღეს აქ ისეთი ამბები ტრიალებს, კიდევ კარგ ჭკუაზე ვარ. წამობრძანდით, კაბინეტში დავსხდეთ და ყველაფერს დაწვრილებით მოგახსენებთ.

– ესე იგი, პარიზიდან დეპეშა მიიღეთ? – გული მომეცა.

– პარიზიდან, სამწუხაროდ, არაფერი იხმის. თუმცა იქ მომხდარ ცუდ ამბებზე ტელეგრაფმა პეტერბურგიდან მოიტანა ცნობები. წამობრძანდით, გთხოვთ.

ცულ აგბებს მხელავ . . .

კაფე **LES DEUX MAGOTS** –ში ჩვენი ქეიფის შემდეგი დღე ჯობდა, არ გათენებულყო. თავი მისკდებოდა, მაგრამ სამსახურში გრანდიოზული საქმეების საკეთებლად და იმედით აღსავსე გამოცუნხადდი. ანდრეევი უკვე კაბინეტში იყო. სიხარულით შევადე კარი, მაგრამ იქ სრულიად სხვა ადამიანი დამხვდა. სამუშაო მაგიდასთან კი იჯდა როტმისტრი ანდრეევი, თუმცა ეს კაცი ერთ ღამეში სრულიად შეცვლილიყო.

– დილა მშვიდობისა, თქვენო მაღალკეთილშობილებავ! როგორ ბრძანდებით? – ვცადე, რაც შეიძლება ზრდილობიანი და კეთილგანწყობილი ვყოფილიყავი.

– ახლავე გაბრძანდით და, ვიდრე არ გამოგიძახებთ, აქ შემოსვლის უფლებას ნუ მისცემთ საკუთარ თავს. ფამილარობას სამსახურში ვერ დავუმეგბ, – მაქსიმალურად ლაკონიური და მკაცრი იყო უფროსი.

– მაპატიეთ, თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, მოწყალო ხელმწიფევი! მეგონა, გუშინდელი საუბრის შემდეგ. . .

– არ მაინტერესებს, თქვენ რა გეგონათ, – კარებისკენ გაიშვირა საჩვენებელი თითი.

გაოგნებული გამოვედი მისი კაბინეტიდან. ნადვიწევი სათუთი მდგომარეობაა. კაცი მძიმედაა და

ახლა ჩემთვის არ სცალია. პრინციპში მართალი-
ცაა. მერე რა, რომ გუშინ ერთად დავთვევით?
როგორ ვიფიქრე, რომ ჩვენ, მართალია, ორივე
წოდებით როტმისტრს, მაგრამ თანამდებობრივად
განსხვავებულებს, თანასწორუფლებიანთა ურ-
თიერთობა გვექნებოდა? გუშინ, სხვა სისულე-
ლეებთან ერთად, იმასაც ხომ იძახდა, რომ
ტოლსწორობა ქიმერააო. ჟურნალ-გაზეთებში გა-
მოქვეყნებული სტატიები მასონების, სიონელი
ბრძენთაბრძენების, ებრაელი ყოფლისშემძლე ფი-
ნანსისტების შესახებ ერთი შეხედვითაც სენსა-
ციების მოყვარულთა მონაჭორია, მაგრამ ნახე,
როგორ უჯდება მკითხველს ტვინში, რა საინტე-
რესოდ გარდაიქმნება სიმთვრალეში და რა ჯო-
ჯოსეთურ “პახმელიას” იწვევს?!

უფროსთან ერთად ნაღვინევის მკურნალობის
ილუზიაც შარშანდელი თოვლივით გაქრა; ბედს
დამორჩილებული შევედი ჩემს ოთახში და იქ
დახვავებულ ქაღალდებში ჩავრგე თავი.

ერთი კვირა ისე გავიდა, ანდრეევი არც მინახავს
და მხოლოდ მერვე დღეს, საღამოს თავად მესტუ-
მრა.

– ცუდადაა საქმე, ბენიამინ! წამო, ჩემთან დავი-
ლაპარაკოთ.

მორჩილად გავყევი. საუბარში აღმოჩნდა, საქმე
ცუდად კი არა, ძალიან ცუდადაა. გაირკვა, რომ
გარტინგი სეიფში მხოლოდ უმნიშვნელო აგენტე-
ბის მონაცემებს ინახავდა; პარიზის სასწრაფოდ
დატოვებისას ყოფილ შეფს ანდრეევისთვის საი-
ღუმლო თანამშრომლებთან საურთიერთობოდ რვა

კონსპირაციული მისამართი დაუტოვებია; გასული კვირის განმავლობაში როტმისტრმა სცადა მათთან პირადი და წერილობითი კავშირის დამყარება. შედეგი მეტად უცნაური გამოდგა: სამი მისამართი ერთსადაიმავე კაცთან დასაკავშირებლად ყოფილა და კონტაქტი შედგა; დარჩენილი ხუთი მისამართიდან მიმოწერა მხოლოდ ორთან აღდგა; მესამე, როგორც ჩანს, არასწორია, რადგანაც მისადმი წერილები ფოსტაში აწევია, თანამშრომელი წერილს წერილზე აგზავნის, ფულს ითხოვს, მეორე თვეა ჯამაგირი არ მიმიღია და ვიღუპებო; თავისი ნამდვილი მისამართის მითითება კი აზრადაც არ მოსდის; დანარჩენებისგან ჩამიწეში არ ისმის.

– გამოდის რომ აგენტურის მთავარ ძალების გარეშე დარჩით? – გამოგხატე თანაგრძნობა.

– კი არ დავრჩი, არამედ – დამტოვა. გარტინგი გაიქცა და აგენტების გარეშე დამტოვა.

– უნდა დაუკავშირდეთ. მისი ბელგიური მისამართი თქვენთვის ალბათ ცნობილია.

– მივწერე წერილი, ვთხოვე პარიზში ჩამოვიდეს ან სხვაგან შემხვდეს; დამპირდა, რომ ჩამოვა, მაგრამ თარიღს არ ასახელებს. საიდუმლო თანამშრომლების გარდა არსებობს ფულადი ანგარიშებიც. პრაქტიკულად ხელფესზეკრული ვმუშაობ. მიხვდით, გარტინგის საბოტაჟს მკაცრად უნდა ვუპასუხოთ. შესადგენია მუშაობის სტრატეგიული გეგმა, თორემ დავიღუპებით. ახლა წაბრძანდით და სამ დღეში, როტმისტრო, თქვენგან სათანადო წინადადებებს ველოდები, – კვლავ ოფიციალური

გახდა ანდრეევი. მგონი, ეს კაბინეტი და მაგიდა დამღუპველად მოქმედებს მის ადამიანურ თვისებებზე.

სამი დღის შემდეგ უფროსს მივართვი მოსხენებითი ბარათი, სადაც ჩიხიდან გამოსასვლელად სამოქმედო გეგმა შევთავაზე. მასში, რა თქმა უნდა, ნახსენებიც არ იყო ანდრეევის მიერ კაფე **LES DEUX MAGOTS** –ში ჩამოყალიბებულ ებრაელთა მსოფლიო ფინანსურ სისტემასთან ბრძოლის სტრატეგია; სამაგიეროდ პოლიციის დეპარტამენტს ვთავაზობდი ახალ მიმართულებას; კერძოდ, ესე-რებთან, სოციალ-დემოკრატებთან და ეროვნული ნიშნით შექმნილ პარტიებთან მებრძოლი განყოფილებების პარალელურად ამჟამად უყურადღებოდ დატოვებული ანარქისტების საქმიანობის შემსწავლელი ჯგუფის ჩამოყალიბებას. ეს პარტია მთელს ევროპაში იკრებდა ძალას და, რაც მთავარია, რუსი ანარქისტების ლიდერი გახლდათ პეტრე კროპოტკინი, რომელიც თავისი ინტელექტით ბევრად აღემატებოდა სხვა რუსული პარტიების ხელმძღვანელებს და ამიტომაც სერიოზულ ძალას წარმოადგენდა; იგი აუცილებლად შეუქმნიდა საფრთხეს რუსეთში არსებულ წესრიგს. მეორე მიმართულება, რომელიც უნდა გაგვეძლიერებია, ადგილობრივ პრესასთან საქმიანობა გახლდათ; რუსეთში ჩატარებული არაპოპულარული დონისიძიებები (ებრაელთა დარბევები, პოლიტიკური პარტიების დევნა, დემონსტრაციების დახვრეტა, სიკვდილით დასჯის ძალზე ხშირად გამოყენება) ევროპელი მკითხველისთვის ჩვენთვის სასურველ კონტექსტში უნდა წარმოგვეჩინა. ამის გაკეთება მოსყიდული რედაქტორების საშუალებ-

ბით უმტკივნეულოდ მოხერხდებოდა და არც ისე ძვირი დაჯდებოდა. ამგვარ საქციელში ცუდი ხომ არაფერი იყო; თუ სასამართლო პროცესზე ჭკვიან და გაქნილ ადვოკატს შეუძლია თავისი დემაგოგიით ნაფიცი მსაჯულები მოატყუოს და ღამნაშავეს ააცილოს სასჯელი, რატომ არ შეიძლება, ჟურნალისტების მეშვეობით, ევროპულ საზოგადოებას თვალში ნაცარი შევყაროთ? თუ ვეკილთა სიმართლეს ეგუება კაცობრიობა, პრესის სიმართლემ რაღა დააშავა? ჩვენთვის მთავარია რუსეთის იმპერიის ინტერესები, ჭეშმარიტება კი ზეცაში გაირკვევა. რაც შეეხება გარტინგის მიერ ფარული აგენტების ანდრევეისთვის არგადაცემას? ამ პრობლემას, სრულად თუ არა მნიშვნელოვნად მაინც, მოაგვარებდა პოლიციის დეპარტამენტის ვიცე-დირექტორი ვისარიონოვი, რომელსაც ევალებოდა საზღვარგარეთის საიდუმლო აგენტურაზე კონტროლი; შესაბამისად, იცოდა მათი ვინაობაც და კონსპირაციული ადგილებიც. საჭირო იყო მისთვის თხოვნით მიგვემართა.

ანდრევემა მოხსენება წაიკითხა, თავი უკან გადააგდო, ხელები კეფაზე შემოიწყო, ჭერს ახედა, თითქოს იქ ვიღაც დაინახა და იმას ელაპარაკებოდა:

– რა სისულელეები დაგიწერიათ. ეს ანარქისტები ვინ ოხრები არიან, რომ დეპარტამენტს მათთან ბრძოლის განყოფილების შექმნა შევთავაზოთ? ან რა სინდისით მოვთხოვო პეტერბურგს პარიზული აგენტურის სიის გადმოცემა? რას იფიქრებენ ჩვენზე? ხომ იტყვიან, ეს უსაქმურები თავისი აგენტების დაზუსტებასაც ჩვენგან ელოდებიან და სხვა რა საქმის გამკეთებლები არიანო?! მიბრძან-

დით, როტმისტრო, ისევ ყოველდღიურ რუტინას მიუბრუნდით. არ არის სერიოზული, სახელმწიფო მნიშვნელობის საკითხები თქვენი საქმე.

გავიდა ორი თვე. პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურის მდგომარეობა კვლავ მძიმე იყო, სამაგიეროდ გარკვეული დადებითი ტენდენცია შეიმჩნეოდა ჩემსა და ანდრეევს შორის ურთიერთობაში; მან ფუნქციები ოფიციალურად გაანაწილა: მე სოციალ-დემოკრატებთან და ნაციონალურ პარტიებთან მუშაობა მერგო, თავად კი ძირითადი მიმართულება – ესერები დაიტოვა. ზღვა სამუშაო გამიჩნდა და, რაც ჩემთვის სიახლე იყო, ბოლშევიკ-მენშევიკთა რიგებში მოღვაწე სერიოზული გავლენის მქონე საიდუმლო აგენტებთან ურთიერთობის უფლება მომენიჭა. შეფსაც თანდათან შეუმსუბუქდა სკამის, კაბინეტის და თანამდებობის სენი. იგი ახლაც გაცოფდებოდა ხოლმე, მაგრამ ძირითადად გარტინგზე, რომელმაც, როგორც ველოდი, რამდენიმე ძალიან მნიშვნელოვანი პირადი აგენტი არ გადასცა. 15 აგვისტოს ანდრეევმა კაბინეტში მიმიხმო და სამი დავალება მომცა. **პირველი:** ტფილისში მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცელარიის განსაკუთრებულ განყოფილებაში უნდა შემესწავლა 1907 წლის 13 ივნისს ბანკის ძარცვის საქმის იქ არსებული მასალები, რათა, ბოლოს და ბოლოს, გამერკვია, ვინ იყვნენ ექსპროპრიაციის ორგანიზატორთა ან შემსრულებელთა შორის გარტინგის საიდუმლო აგენტები; ეს მნიშვნელოვანი იყო, რადგან სწორედ მათი მეშვეობით გეგმავდა ამჟამინდელი უფროსი ძველი შეფის შავბნელი საქმეების გაქეპვას; **მეორე:** ტფილისშივე სახელმწიფო საბჭოს წევრის – თავად ილია ჭავ-

ჭავჭავაძის მკვლევლობის სასამართლოს საქმის დოკუმენტაციის შემოწმების დროს თუ ისეთ დარღვევებს აღმოვაჩინდი, რითაც მისი უდიდებულესობის იმპერატორ ნიკოლოზ მეორის მაღალ ყურადღებას მივიპყრობდით, რომელიმე საპატიო ორდენი გარანტირებული მექნებოდა; **მესამე:** მივლინებაში გამგზავრებამდე უნდა დამეშიფრა პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორ ზუევისადმი გასაგზავნი კორესპონდენცია, სადაც წავაწყდი წერილს, რომლის შინაარსითაც სასიამოვნოდ გაკვირვებული დავრჩი:

“ პირადად

სრულიად საიდუმლოდ

თქვენო აღმატებულებაჲ

მოწყალეო ხელმწიფეჲ

როგორც ორი თვის წინ სრულიად საიდუმლოდ გაცნობეთ, თანამედროვე რევოლუციონერთა გონებრივი მოძრაობის მნიშვნელოვანი ნაწილი მარცხნივ იხრება, გატაცებულია ანარქიზმით, რომელიც ამგვარად იძენს დიდ მნიშვნელობას. რუსული ანარქიზმის ცენტრად იქცა ლონდონი, სადაც დაფუძნდნენ კროპოტკინი და ვარლამ ჩერქეზიშვილი. ამ ძალების რეალურობაზე მეტყველებს ახლახან ბრიტანეთში მომხდარი ეგრეთ წოდებული “პროტესტის მიტინგები”, რომლებსაც განსაკუთრებული ყურადღებით განიხილავენ ინგლისის პარლამენტში. რადგანაც თქვენგან პასუხი არ მიმიღია, თავს უფლება მივეცი, ამ მიმართულებით შემეძინა ოთხი საიდუმლო თანამშრომელი: 1. ერთი პირი ახლო კავშირშია ჩერქეზიშვილთან,

ცხოვრობს ლონდონში და შეუძლია ამ წრის გა-
შუქება; 2. ერთი პირი პარიზში ცხოვრობს, მაგრამ
ამჟამად ჩემს მიერ მივლინებულია ლონდონში
ანარქისტების საქმიანობის გასაშუქებლად; 3. ერ-
თი ადამიანიც პარიზელი ანარქისტია და მას
ევალება ფრანგი და რუსი ანარქისტების ერთობ-
ლივი საქმიანობის გაშუქება; 4. გარდა ამისა ად-
ვადგინე ურთიერთობა ძველ აგენტთან, რომელიც
ადრე უკმაყოფილო იყო გარტინგის მეთოდებით.
ეს პირი მზადაა ითანამშრომლოს ჩემთან ამა
წლის 1 ოქტომბრიდან. . .

თქვენო აღმატებულება

შევუდექი ჟურნალ *“LE COURIER DU PARLEMENT”*-ის
რედაქტორთან საიდუმლო მოლაპარაკებებს და
რადგანაც ფრანგს სიტყვიერი მადლობა არ აკ-
მაყოფილებს, მოგვიწვევს მისთვის წელიწადში ორი
ათასი ფრანკის გადახდა . . .

თქვენო აღმატებულება

გარტინგი კვლავ არ მიმხელს საიდუმლო აგენ-
ტებს. უმორჩილესად გთხოვთ მათ შესახებ დაში-
ფრული ლენტით მოგვაწოდოთ ის ინფორმაცია,
რომელიც სამსახურებრივი იერარქიით ცნობილია
ბატონ ვიცე-დირექტორ ს. ე. ვისარიონოვისთვის.
ეს ინფორმაცია გამოიყვანს აგენტურას გაურკვე-
ველი მდგომარეობიდან და ჩვენს საქმიანობას სა-
ჭირო მიმართულებით წარმართავს.

თქვენს აღმატებულებას ვიდასტურებთ უღრმეს
პატივისცემას და სრულიად გულწრფელ ერთგუ-
ლებას.

*საზღვარგარეთის აგენტურის ხელმძღვანელი
როტმისტრი ვლადიმერ ანდრეევი”*

აკი – “არ არის სერიოზული და სახელმწიფო მნიშვნელობის საკითხები თქვენი საქმეო”? თვითონ კი ჩემი მოხსენებითი ბარათი, მივუტანე თუ არა, მაშინათვე ზუევისთვის თავისი ხელმოწერით გადაუბუღებულვარა. ღმერთმა შეარგოს. მთავარია, საქმე გაკეთდეს!

1909 წლის 15 აგვისტოს საღამოს გეზი კონსტანტინოპოლისკენ ავიღე და იქ 18 აგვისტოს დობანდიანი ურჩხულის კლანჭებში აღმოვჩნდი; თუმცა ის დღე რა მოსატანია ტფილისურ, დღევანდელ 25 აგვისტოსთან // 7 სექტემბერთან, როდესაც უსიამოვნებები მეხივით და თანაც მრავალჯერადად დამატყდა თავს. რაღას ვწუწუნებ, მგონი, ყველაფერი კარგად დამთავრდა და მისი უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცელარიის განსაკუთრებული განყოფილების ჯურღმულიდან პინხუს იანკელევიჩ ლერნერის თანხლებით მისივე კაბინეტისკენ მივუყვებოდი კიბეს. ვახტერისკენ გავიხედე, ამჟამად სასტვენნიანი მეგობრის თვალებიდან რიდი და მხოლოდ ლაქიებისთვის დამახასიათებელი მოწიწება იღვრებოდა.

კაბინეტში მასპინძელი შემიძღვა. მაგიდაზე ჩემი პორტმონე და საათი იდო.

– მობრძანდით, ინებეთ თქვენი ნივთები. გთხოვთ, აი აქ დაბრძანდით – ლერნერმა სავარძლისკენ მიმითითა.

– გიყოჩაღიათ, შტაბს-როტმისტრო.

– არაფერ შუაში ვარ. უკაცრავად და, თქვენ რომ საპყრობილეში ჩაგსვით, სულ რამდენიმე წუთში გარეთ საშინელი აყალმაყალი ატყდა. ვახტერი ამბის გასაგებად გავიდა და შეეცადა მოჩხუბრების გაზავებას. როგორც წესია, ერთი-ორი მასაც მოხვდა. მაღე ყველაფერი ჩაწყნარდა. ამ ათიოდე წუთის წინ კი შარვლის ჯიბეში ცხვირსახოცის ამოსაღებად ჩაუყვია ხელი და იქ აი ეს ავლადი-დება დახვდა.

– წესიერი კაცი ყოფილა! – გულში კი გავიფიქრე: “თვალთმაქცობ, იანკელევიჩ, ვაი, რომ თვალთმაქცობ. თაღლითებმა საათი და პორტმონე, მომაცილეს თუ არა, ალბათ მაშინათვე შემოაგდეს განსაკუთრებულ განყოფილებაში. სულ ცოტა, ერთი საათი მაინც მაყურყუტე საკანში, ვიდრე ჩემს საბუთებს დეტალურად არ გაეცანი და მათი სინაღდე არ გადაამოწმე.”

– უწესოებს არ ვაჩერებთ. ნახეთ, რამე ხომ არ აკლია? ვხვდები, ტფილისელმა ჯიბგირებმა პატივი გვცეს, მაგრამ, მაგათი წესის მიხედვით, გასამრჯელოდ რაიმე ღირებულს დაიტოვებდნენ.

– მხოლოდ ორასი რუბლი აკლია. ალბათ ამ თანხად შეაფასეს: დაკარგული დრო, მათი ოცრუბლიანი სპილენძის საათი, წაგებულნი ხურდა – ესეც, ჰა-ჰა, ხუთი-ექვსი რუბლის და, რაც განსაკუთრებით ძვირფასია, “ტილიპუჭურში” მირთმეული ხაში, ზედ არაყი.

– იუმორის გრძნობას არ კარგავთ, ჩემო მეგობარო. რას იზამ, ვერ დაძრახავ თაღლითებს. მათაც უნდათ ცხოვრება. ახლა მეტად უსიამოვნო ამ-

ბებზე გადავიდეთ, – სევდა შეეპარა ხმაში პინხუს იანკელევიჩ ლერნერს.

– უსიამოვნებებით ნამდვილად ვერ გამაკვირვებთ, ყველაფრისთვის მზად ვარ, არ დამინდოთ, სრული სიმართლე მითხარით, – უკვე კარგ ხასიათზე ვიყავი და ღიმილით წავაქეზე მასპინძელი.

– პარიზში დეკემბა გავგზავნე, მაგრამ პასუხი არ ჩანს და ალბათ არც იქნება. სამაგიეროდ პეტერბურგიდან მივიღეთ ცირკულარული წერილი. ვიდრე თქვენ ტფილისამდე ჩამოაღწევდით, სოციალისტმა ჟან ჟორესმა მოთხოვნით მიმართა საფრანგეთის პარლამენტს და პრემიერ-მინისტრი ჟორჟ კლემენსო იძულებული გახდა, ოფიციალურად აეკრძალა სხვა ქვეყნის საიდუმლო პოლიციის საქმიანობა საფრანგეთის ტერიტორიაზე. რადგანაც იქაური კანონით რუსეთის იმპერიის პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის სააგენტო არ არსებობს, შესაბამისად მას არც საფრანგეთის ტელეგრაფი ემსახურება. ასე რომ ისინი ჩვენს დეპეშას ვერ მიიღებდნენ. რას იტყვით, როტმისტრო, გაქვთ ხალისი გააგრძელოთ არარსებული სამსახურის დავალების შესრულება და ამ სიცხეში ჩაუჯდეთ ოფლიან საარქივო ქაღალდებს? სანაცვლოდ შემოიძლია შემოგთავაზოთ ორთაჭაალის კუნძულზე სარდაფის გრილი ღვინო და აქაური გემრიელი კერძები, პოლკოვნიკი ბაბუშკინი მოგვიანებით შემოგვიერთდება.

– წინადადება მაცდურია, განსაკუთრებით მისი გრილი ღვინის ნაწილი, თუმცა ვერ დაგეთანხმებით. პარიზის განყოფილების ოფიციალური აკრძალვა საფრანგეთის მთავრობის მიერ ჩვენთვის

ბრძანება არ არის. საზღვარგარეთის აგენტურა საქმიანობას აუცილებლად განაგრძობს ოღონდ ფარულად, როგორც თუნდაც რამდენიმე წლის წინ იყო. ამაში აბსოლუტურად ვარ დარწმუნებული და ამიტომაც გთხოვთ დამეხმაროთ დავალების შესრულებაში.

– ნება თქვენია. თავად ილია ჭავჭავაძის საქმე სასამართლოს არქივისთვის არ დაგვიბრუნებია, ხოლო ბანკის გაძარცვის მასალები ისედაც ჩვენთან ინახებოდა. ახლა ვისადილოთ და შემდეგ იმუშავეთ, რამდენიც გინდათ.

– თუ შეიძლება, დავაზუსტოთ. ილია ჭავჭავაძის საქმე თუ არქივიდან გამოითხოვეთ და არ დაგიბრუნებიათ, ესე იგი პროცესი უკვე დასრულდა? – ცუდი ამბავი მიგრძნო გულმა.

– რას გულისხმობთ?

– ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმე უკვე დაიხურა ანუ განაჩენი საბოლოოა?

– განაჩენი საბოლოოა და 21 აგვისტოს აღესრულა კიდევ!

– რამდენი ჩამოახრჩვეს? – უკვე კარგს არაფერს ველოდი.

– მეტეხის ციხეში მყოფთაგან – სამივე, ერთი დამნაშავე მანამდე პოლიციას შემოაკვდა, ერთიც 26 ივლისს საკანში ჭლექით გარდაიცვალა და მეექვსე კვლავ ძებნაშია.

– ჩემი გუშინდელი ორეულის შესახებ რას მეტყვიოთ? მახსოვს, ვერსიები გქონდათ, – ტფილისში

მოგზაურობის ერთადერთი კეთილშობილური მიზნის მიღწევის შანსი: მეპოვა და გადამერჩინა უდანაშაულო ადამიანი – მინიმუმამდე შემცირდა; რაღა მაინცადამაინც ის ერთადერთი ძებნილი იქნებოდა უცოდველი ამ საქმეში? ახლა აბდაუბლით ვცდილობდი, განცდილი კრახი არ გამოემქუდავ-ნებია.

– მრცხვენია, მაგრამ გამოგიტყდებით და, გთხოვთ, ნუ მიწყენთ. საოცრად გავხართ ერთ ბანდიტს – სიმონ არშაკოვ ტერ-პეტრუსოვს, მეტსახელად კამოს. მარჯვენა თვალის ფერად გარსზე თეთრი ლიბრიც გეტყობათ და განსაკუთრებულ განყოფილებაში თავხედური გამოცხადებაც მისი ხელწერაა.

– თეთრი ლიბრი ტერ-პეტრუსოვს 1907 წლის დასაწყისში ბომბის აფეთქების გამო გაუჩნდა, მე კი ბავშვობაში ხანძრის შედეგად დამრჩა. მაგ კაცზე სხვა ცნობებიც მაქვს და, თუ არ ვცდები, იგი ამჟამად გერმანიის ციხეში, დიმიტრი მირსკის სახელით და გვართ ელოდება მშობლიური ქვეყნის საპრობილეში გადმოსახლებას, ჩამოხრჩობის პერსპექტივით, რასაკვირველია.

– ეგ ინფორმაცია მეც მქონდა, მაგრამ კამოს ციხიდან გაქცევებზე ისეთი ლეგენდები დადის, ვიფიქრე, ახლაც ხომ არ გაეპარათ-მეთქი. დავაზუსტე; საბედნიეროდ, იგი, ჯერჯერობით, ისევ გერმანიის ციხეშია, თუმცა ძალიან მალე გადმოგვცემენ.

– სხვა ვის შეეძლო გუშინ ჩემი სახელით გამოცხადება და იგივე საქმეებით დაინტერესება?

– ნუ ღელავთ, ჩემო მეგობარო, – კვლავ ხალისიანი იყო ლერნერი. – არ არის გამორიცხული, ის კაცი ისევ ჩვენი უწყების რომელიმე განყოფილებიდან ყოფილიყო. ახლა ოხრანკაში ისეთი დომხალია, ვერ გაიგებ, ვინ ვისი აგენტია.

– მაინც მგონია, რომ რაღაც სხვა ძალებთან გვაქვს საქმე. ადამიანი-აჩრდილი აქ ჩემი სახელით გამოცხადდა, ეს კი საგანგაშოა, – განვაცხადე ხმამაღლა. გულში კი ღრმად შევინახე ეჭვი იმის შესახებ, რომ ამ მოვლენებში გარტინგის ფარული ხელი ურევია.

– როგორც იტყვიან, საქმეები წავლენ და წამოვლენ, შიმშილის გრძნობა, საჭმლის მონელება და ტუალეტში სიარული კი მარადიულია. გთხოვთ, ერთი საათით გავიდეთ, დუქანში სუფრა უკვე იშლება, შემოსასვლელთან კი ფაეტონი გველოდება, – ამ ჯერზე კატეგორიული იყო ლერნერი.

სულ მალე მტკვრის მარჯვენა ტოტზე გადებულ საცალფეხო ხიდს მივადექით და საოცრად გრილ კუნძულზე, მდინარესთან ახლოს, ჩვენთვის საგანგებოდ გაშლილ სუფრას მივუსხედით. სიტუაცია მეცნო, წამით დავფიქრდი და გამახსენდა: აქაურობა ძალიან ჰგავდა დუქან “ტილიპუტურში” გამოფენილ მღებავ ნიკოს ნახატებს. უკვე მესამე ჭიქაზე, მოვისმინე ფრაზა, რომელიც, პინხუს ლერნერის თქმით, ქართული მაგიური ძალის მქონე სიბრძნეა და მოწინააღმდეგის სრულ განიარაღებას იწვევს. იგი სიტყვა-სიტყვით ასე უღერს: “სუფრაზე წიხლს ნუ მიკრავთ!”

თენდებოდა, ფაქტონში მსხდომნი: პინხუს ლერ-
ნერი, პოლკოვნიკი ბაბუშკინი, მე, კინტოს ტან-
საცმელში გამოწყობილი მხიარული მეარღნე და
სამი კისკისა ქალბატონი – სასტუმრო “ლონ-
დონს” მივადექით. . .

სახანონო ბანკის ქარცმის თარსი დღე

მეორე დღით ათ საათზე კავკასიაში მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეფისნაცვლის კანცელარიის განსაკუთრებულ განყოფილებაში მივედი. შტაბს-როტმისტრი პინსუს იანკელევიჩ ლერნერი იქ დამხვდა და, ჩემი არ იყოს, ისიც თავს შესანიშნავად გრძნობდა. არ ვიცი, აქაური ღვინის, პურ-მარილის, ჰავის, წყლის თუ ეშხიანი მეძავის წყალობით, ნაღვინევის უსიამოვნო შეგრძნებები არ მაწუხებდა და მზად ვიყავი მოვალეობის შესასრულებლად. პატივი მცეს და სამუშაოდ ცალკე ოთახი გამომიყვეს.

ტფილისში 1907 წლის 13 ივნისს ბანკის გაძარცვის საქმეზე ცენტრთან მიმოწერის და თავდაპირველი მოკვლევის საკმაოდ ვრცელი დოკუმენტაცია გახლდათ დაცული. საბუთები ერთ საქაღალდეში მაცდურად ეტეოდა და ბევრი საიდუმლოს გამხელას მპირდებოდა.

ტფილისის სამხარეო სასამართლოს განსაკუთრებით მნიშვნელოვან საქმეთა გამომძიებლის პეტრე ილიაშენკოს საქმე სახელმწიფო საბჭოს წევრის თავად ი. გ. ჭავჭავაძის მკვლელობის შესახებ, დაწყების თარიღი: 1907 წლის 1 სექტემბერი, დამთავრების თარიღი: 1909 წლის 11 ივნისი, ორი ტომად იყო აკინძული. პირველი ტომი 288 (ორასოთხმოცდარვა), ხოლო მეორე ტომი 170 (ასსამოცდაათ) გვერდს შეიცავდა. გუშინწინდელი ბურუსით მოცული შემთხვევის გამო, პირველ რიგში გვერდების რაოდენობა გადავთვალე. რაც არ უნდა უცნაური იყოს, ყველაფერი წესრიგში აღმოჩნდა: ფურცლები არ აკლდა და დოკუმენტებს, როგორც გამომძიებელი იტყოდა, დაზიანების გარეგნული ნიშნები არ აღენიშნებოდა. რატომღაც დარწმუნებული ვიყავი, რომ ამ ქაღალდების დასტაში აუცილებლად წავაწყდებოდი ილია ჭავჭავაძის უკანასკნელ სიტყვებსაც. დავალეხა, ეს ერთი შეხედვითაც ჩანდა, დიდ დროს წაიღებდა. მართალი ვითხრათ, გამაოცა ჩემი იდუმალი წინამორბედის სისხარტემ და მის მიმართ ინტერესი კიდევ უფრო გამიმძაფრდა. თუ მას ერთი დასჭირდა, მე სრული სამი დღე მოვანდომე ქაღალდების შესწავლას; საქმისთვის არანაკლებ მნიშვნელოვანი გამოდგა პოლკოვნიკ ვლადიმერ ბაბუშკინთან და შტაბს-როტმისტრ პინხუს ლერნერთან გატარებული საღამოები. სწორედ მათი დახმარებით მივიღე უამრავ კითხვაზე პასუხი; მეოთხე დღე ბიბლიოთეკაში ადგილობრივი პრესის გაცნობას მოვახმარე. გამაოცა ჟურნალ-გაზეთებში გაბატონებულმა ვერსიამ ილია ჭავჭავაძის ბოლოს წარმოთქმული ფრაზის შესახებ. ყველა ორატორი თუ წერილის ავტორი

ერთხმად ამტკიცებდა, თითქოს სახელმწიფო საბჭოს წევრის მიერ უკანასკნელად წარმოთქმული ფრაზა იყო ყაჩაღებისადმი მიმართვა: **“რას ჩადის-ართ, ილია ვარ!”** არადა, საქმის მასალებით სულ სხვა რამ დასტურდება. მართალია, რომ დიდი ადამიანების ცხოვრების დეტალების მისტიფიკაცია ხდება ხოლმე, მაგრამ გაუგებარია, ამ შემთხვევაში, რატომ გადაწყდა ბრწყინვალე რეალობის უნიჭო გამონაგონით ჩანაცვლება?

გონებაში მოხსენებითი ბარათის კონტურები გამოიკვეთა; მგონი, გარტინგის საიდუმლო აგენტის კვალზეც გავედი; ვგრძნობდი, პარიზელი შეფი კმაყოფილი დარჩებოდა; ცნობიერების შორეულ ლაბირინთებში იბადებოდა ცთუნება ბანკის გაძარცვასა და ილია ჭავჭავაძის მკვლელობას შორის რაღაც იდუმალი კავშირის არსებობის შესახებაც, მაგრამ ამ საკითხზე ჩამოყალიბებული აზრი ჯერჯერობით არ მქონდა. სასტუმროში დავბრუნდი; ბათუმის მატარებლის გასვლამდე დიდი დრო იყო. გამომძიებლების საქაღალდეებიდან, ჟურნალ-გაზეთებიდან ამონაწერებით და ბაბუშკინ-ლერნერის წყვილისგან მოპოვებული ინფორმაციით დახუნძლული წიგნაკი ოთახში მაგიდაზე დავდე და პატაკის წერა დავიწყე:

“პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის აგენტურის უფროსს როტმისტრ ვ. ანდრეევს

1907 წლის 13 ივნისს, დილის თერთმეტ საათზე, ტფილისში, ქალაქის ცენტრში, გრაფ პასკევიჩ-ერივანსკის მოედანზე, ფოსტის სადგურიდან სახელმწიფო ბანკში ფულის გადატანის დროს, კარგად დაცულ ორ ეტლს თავს დაესხნენ შეიარაღე-

ბული პირები; აფეთქდა შვიდი ბომბი, ისროდნენ რევოლვერებიდანაც. თავდასხმის შედეგად მოკლეს ორი გოროდოვოი და სამი კაზაკი; დაიჭრა ორი კაზაკი და ერთი ქვეითი მსროლელი; სხვადასხვა დაზიანება მიიღო თექვსმეტი გამვლელი. გატაცებულია ფული ტომრებით და თავდამსხმელები მოხერხებულად მიიმალნენ. აი მხოლოდ ეს ინფორმაცია არის უტყუარი იმ საქმის შესახებ არსებული მასალებიდან.

ახლა მოგახსენებთ, თუ რა ცნობებია ბუნდოვანი, ურთიერთგამომრიცხავი, სხვადასხვა შინაარსის, არალოგიკური და საეჭვო;

გატაცებული თანხის რაოდენობა

პოლიციის დეპარტამენტში გაგზავნილ თავის პირველ დეპეშაში განსაკუთრებული განყოფილების უფროსი ბაბუშკინი ახსენებს 350 000 რუბლს; იმავე დღეს მეორე დაშიფრულ დეპეშაში ეს ციფრი შეიცვალა 250 000 რუბლით. შემდეგ პრესაში გამოქვეყნდა კონკრეტული ციფრი: 270 780 რუბლი და 25 კაპიკი – 1, 10, 25, 50 და 100-რუბლიანი კუპიურებით; სულ მალე ტფილისის მეათე პოლიციური უბნის ტერიტორიაზე, პირველი მსროლელი ბატალიონის ყაზარმებთან ახლოს, რკინიგზის გასწვრივ, იპოვეს ორი ტომარა; ერთს ეწერა “ 150 000 რუბლი”, მეორეს – “90 000 რუბლი” ანუ ჯამში 240 000 რუბლი. სახელმწიფო ბანკის მმართველთა

ველის დ. ბეზობრაზოვის ოფიციალურ განცხადებაში კი ნათქვამია, რომ გატაცებულია: ხუთრუბლიანები სულ 50 000-ის, ათრუბლიანები 50 000-ის, ოცდახუთრუბლიანები 50 000-ის, ხუთასრუბლიანები 100 000-ის. გამოქვეყნდა ხუთასრუბლიანი კუპიურების სერია AM და ნომრები: 62901–63000; 63701–63800. პირველსავე დღეს მეეტლის სახლში იპოვეს ბოხია 9 900 დაზიანებული, ხმარებიდან ამოღებული რუბლით.

არადა ფულს თვლა და სიზუსტე უყვარს.

ვერსიები გამტაცებელთა ვინაობის შესახებ

1. მეფისნაცვლის კანცელარიის განსაკუთრებული განყოფილების უფროსმა პოლკოვნიკმა ბაბუშკინმა 15 ივნისს პეტერბურგს აცნობა: *“ჯერჯერობით არა გვაქვს მონაცემები იმის შესახებ, რომ დანაშაული ჩადენილია პოლიტიკური პარტიების მიერ.”* 19 ივნისის დაშიფრულ დეკემში კი ნათქვამია: *“აგენტურა განსაკუთრებულად ადევნებს თვალს ხუთ ანარქისტს, რომელთა მონაწილეობა ექსპროპრიაციაში უეჭველად მიაჩნიათ.”*

2. რიგის ოხრანკის უფროსის პატაკიდან: *“მოგვეპოვება აგენტურის მითითებები, რომ ტფილისის ძარცვა ორგანიზებულია არა რევოლუციური პარტიების, არამედ თავად ჩინოვნიკების მიერ”;*

3. ვილნოს ოხრანკის უფროსს მიაჩნდა, რომ ტფილისის ექსპროპრიაცია განხორციელებულია სოციალის-რევოლუციონერების მფრინავი რაზმის და სოციალისტების პოლიონური პარტიის მიერ;

4. ხარკოვის ოხრანკა ვარაუდობდა, რომ ტფილისის ძარცვა ორგანიზებულია ესერთა ცენტრალური კომიტეტის მიერ;

5. როსტოვის ოხრანკის აზრით: *“ბანკზე თავდასხმაში მონაწილე ანარქისტების ნაწილი უკვე როსტოვში ჩავიდა”*;

6. ოდესის ოხრანკის უფროსის პატაკში კატეგორიულად იყო ნათქვამი: *“სანდო აგენტურული ცნობებით, ტფილისის ექსპროპრიაცია განახორციელა სომხურმა რევოლუციურმა ორგანიზაციამ “დაშნაკცუტუნმა”*;

7. მოსკოვის ოხრანკა კი ამტკიცებდა, რომ ამ საქმეში მაქსიმალისტების ხელი ურევია;

8. 25 ივნისის ბაბუშკინის პატაკი: *“გამოძიებით დასტურდება, რომ სახაზინო ტრანსპორტზე თავდასხმა ბანდიტ-ანარქისტების მიერაა ჩადენილი და ამ საქმეში პოლიტიკური პარტიების ხელი არ ურევია. სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ წერილობით უარყო მსგავს ღონისძიებებში მონაწილეობა და აღნიშნა რევოლუციის საქმისთვის ექსპროპრიაციების საზიანობა”*.

ცოტა არ იყოს უცნაურია, როდესაც იმპერიის ოხრანკის სხვადასხვა ქალაქების განყოფილებების აზრი ერთსადაიმავე მოვლენაზე ასე რადიკალურად განსხვავდება. როგორც წესი, სისტემას ერთიანობა ახასიათებს და ყველანი ერთი ოფიციალური ვერსიის მხარდამჭერები ვართ ხოლმე. არ უნდა გამოვრიცხოთ, რომ ოხრანკის მრავალხმიანობა ხელოვნურია.

უცნაური წაყრუება

მოსკოვის ოხრანკამ 1907 წლის 3 აგვისტოს უკვე ზუსტად იცის, თუ ვინ გაძარცვა ტფილისის ბანკი. აი ამონაწერი მათ მიერ პოლიციის დეპარტამენტში წარდგენილი პატაკიდან; *“ამჟამად სრულიად ზუსტადაა ცნობილი, რომ 13 ივნისს ტფილისში 250 000 რუბლის გატაცება მოხდა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ტფილისის ორგანიზაციის ბოლშევიკების მიერ, ზოგიერთი ადგილობრივი ორგანიზაციის წევრების ხელშეწყობით. მოგვეპოვება მონაცემები, რომ ძარცვაში მონაწილეთა მიმართ, პარტიული დისციპლინის დარღვევისთვის, მოსალოდნელია ამხანაგური სასამართლო განხილვა.”*

უცნაურია, მაგრამ ფაქტია, 3 აგვისტომდე, ვიდრე მოსკოვის ოხრანკა “დაადგენდა” ექსპროპრიაციაში ბოლშევიკების მონაწილეობას, და მას შემდეგაც, პოლიციის დეპარტამენტში სისტემატურად შედიოდა ინფორმაციას ტფილისში გატაცებულ ფულთან ერთად ვინმე კამოს გადაადგილების შესახებ:

1. *“ მთელი ივლისი და აგვისტოს პირველი ნახევარი ”* კამო იმყოფებოდა ფინეთში ვლადიმერ ულიანოვის აგარაკზე, სადაც განიხილებოდა გატაცებული ფულის გადაცვლის საკითხი. მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ბოლშევიკების ერთ-ერთმა ლიდერმა მაქსიმ ლიტვინოვმა ნაძარცვი თანხა ევროპაში გაიტანა, კამო ტოვებს ულიანოვის აგარაკს;

როგორც ჩანს, ოხრანკა დუმილით ადევნებდა თვალს ნაძარცვი ფულის გადაადგილებას ჯერ

იმპერიის სივრცეში და შემდეგ საზღვრებს გარეთაც.

2. 4/17 ოქტომბერს კამო ჩადის ბერლინში ავსტრიის ქვეშევრდომის დიმიტრი მირსკის პასპორტით;

3. 27 ოქტომბერს//9 ნოემბერს დიმიტრი მირსკი კამო დააპატიმრა გერმანიის პოლიციამ. ბერლინში, ელზასშტრასე 44-ში მდებარე მის ბინაში იპოვეს დიდი რაოდენობით იარაღი, ასაფეთქებელი ნივთიერებები.

4. კამოს გერმანიაში დაკავებიდან მეოთხე დღეს, 1907 წლის 31 ოქტომბერს//13 ნოემბერს, გარტინგმა პოლიციის დეპარტამენტს აცნობა მირსკის დაპატიმრების შესახებ. ცნობაში მითითებულია მეტსახელი კამო და თან ერთვის ფოტო. განმარტებაში გარტინგი იძლევა, ერთი შეხედვით ამომწურავ, ინფორმაციას კამო-მირსკის შესახებ: სომეხი, 26 წლის, გორელი. მამა ხივის ლაშქრობაში მონაწილეობდა, იმ დროს გამდიდრდა, მაგრამ შემდეგ გააკოტრდა; დედა ჭლექით გარდაიცვალა, ჰყავს სამი და. ბოლშევიკი, რევოლუციურ საქმიანობას ეწევა 8-9 წლის ასაკიდან; მონაწილეობდა საქართველოს სამხედრო გზაზე მომხდარ ექსპროპრიაციაში, ხომალდ “ზორათი” რუსეთის ტერიტორიაზე იარაღის უკანონო შემოტანაში; ტფილისის ექსამდე *“ცოტა ხნით ადრე გაიქცა ბათუმის ციხიდან.”*

დაუჯერებელია, მაგრამ საქმის მასალებში ასეა: არკადი მიხაილოვიჩი გარტინგმა, რომელმაც კამო-მირსკიზე ისიც კი იცის, რომ მამამისი 1873 წელს

ხვარაზმელთა წინააღმდეგ ლაშქრობის მონაწილეა, პოლიციის დეპარტამენტს მიმართა თხოვნით, გაერკვიათ კამოს ნამდვილი სახელი და გვარი. გარტინგის ქცევა ხომ საეჭვოა, მაგრამ კიდევ უფრო საოცარია პოლიციის დეპარტამენტის მოქმედება:

კამო-მირსკის ნამდვილი ვინაობის დადგენის თხოვნით დეპარტამენტმა ოპერატიულად 1907 წლის 1/14 ნოემბერს წერილით მიმართა კავკასიაში მისი უდიდებულესობის კანცელარიის განსაკუთრებული განყოფილების უფროსს, პოლკოვნიკ ბაბუშკინს, თან დაურთო კამოს ფოტო. ბაბუშკინმა ვერ დაადგინა მისი ნამდვილი ვინაობა. არადა, პოლიციის დეპარტამენტში და ტფილისის განსაკუთრებულ განყოფილებაშიც ინახებოდა ცირკულარი 1904 წლიდან ძეზნილი კამოს მეტსახელით, სახელით, გვარით, მამის სახელით, სრული აღწერილობით და საჭირო იყო მისი ფოტოსთან შედარება.

1908 წლის 16 თებერვალს პოლიციის დეპარტამენტმა იგივე თხოვნით – დაედგინათ კამოს ნამდვილი ვინაობა – კვლავ მიმართა ტფილისს, ამ ჯერზე კავკასიის რაიონულ ოხრანკას, ოღონდ ახლა დააზუსტა, რომ კამო ბანკის გაძარცვამდე *“ცოტა ხნით ადრე გაიქცა ბათუმის ციხიდან.”*

პოლკოვნიკმა ერიომინმა, რომელიც მაშინ კავკასიის რაიონული ოხრანკის და იმავდროულად უანდარმერიის უფროსი იყო, წერილი გაგზავნა ბათუმში და მოითხოვა 1907 წელს ციხიდან გაქცეულთა სია. ბათუმიდან პასუხში კამოს გვარი

ვერ მოხვდა იმ უბრალო მიზეზით, რომ იგი ამ ციხიდან გაიქცა არა 1907, არამედ – 1904 წელს!

შემდეგ მოვლენები ასე განვითარდა: 1908 წლის 1 მარტს ქუთაისის ციხის პატიმარმა არსენა კორსიძემ გასცა ტფილისის ექსში მონაწილეები და მათ შორის “**კამო სომეხი**”. კორსიძეს გერმანიაში დაპატიმრებული დიმიტრი მირსკის ფოტო წარუდგინეს მხოლოდ 1908 წლის 22 აპრილს და მან ამოიცნო ტერ-პეტრუსოვი. მიუხედავად ამისა, პოლიციის დეპარტამენტისთვის კამოს სახელი და გვარი, პოლკოვნიკ ერიომინის დაგვიანებული წერილის მეშვეობით, ცნობილი გახდა მხოლოდ 1908 წლის 3 ივნისს. **1908 წლის ივნისი!** ეს თარიღი საინტერესოა სხვა თვალსაზრისითაც.

უცნაური ფული და დაპატიმრებების არანაკლებ უცნაური ქრონიკა

ტფილისში ნაძარცვ ფულს ერთი თავისებურება ახასიათებდა. 100 000 რუბლი იყო ხუთასრუბლიანი კუპიურებით, რომელთა სერია და ნომრები მაშინვე გამოქვეყნდა და ცნობილი გახდა იმპერიის ბანკებისთვის. ასე რომ, მათი ოფიციალური გადაცვლა რუსეთში შეუძლებელი შეიქნა. პრობლემის არსს სრულად გადმოსცემს გარტინგის 1907 წლის 29 ნოემბრის პატაკი: *“ამ ზაფხულს ბოლშევიკების მიერ ექსპროპრიირებული ხუთასიანი ბილეთებით 100 000 რუბლის სავარაუდო გადაცვლასთან დაკავშირებით გაცნობებთ, რომ პარიზში მყოფი ბოლშევიკი “ვიქტორი”, რომელიც აქ ცხოვრობს შერ აღოლფის სახელით, არაერთხელ არის შემჩნეული როგორც სოციალ-დემოკრატების, ასევე ანარქისტების მიერ ექსპრო-*

პრიორიტული ფულის გადაცვლაში. იგი ამას ახერხებს რუსეთის პროვინციულ ბანკებში ნაცნობების მეშვეობით. . . ამგვარი გადაცვლების შედეგად რევოლუციონერებს უბრუნდებათ ფულის მცირე ნაწილი, უმეტესი თანხა, საკომისიო ხარჯების სახით, რჩებოდათ “ვიქტორს” და ამ გადაცვლაში მონაწილე სხვა პირებს. ბოლშევიკებს ამჟამად, ზუსტადაა ცნობილი, აქვთ 100 000 რუბლი, რომელიც კამოს მიერ ექსპროპრიირებულია ტფილისში და ეს თანხა, შესაძლოა, ინახება ს.პეტერბურგში “ნიკიტინთან”. ბოლშევიკებს აქვთ ორი გეგმა. პირველი: გადაცვლა განახორციელონ ერთსადაიმავე დღეს შეეცარიის ქალაქებში და მეორე: ეს ფული გადაცვალონ ერთდროულად რუსეთის პროვინციულ ქალაქებში.”

(“ვიქტორის” ნამდვილი სახელია ბოლშევიკი ვიქტორ ტარატუტა, ხოლო “ნიკიტინი” გახლავთ ბოლშევიკების ცენტრალური კომიტეტის წევრი ლეონიდ კრასინი).

ახლა თვალი მივადევნოთ დაპატიმრებების საინტერესო ისტორიას:

ტფილისის ბანკის ძარცვასთან დაკავშირებულ პირთაგან პირველად დააპატიმრეს მისი შემსრულებელი კამო იგივე სიმონ არშაკოვ ტერპეტრუსოვი 1907 წლის 27 ოქტომბერს/9 ნოემბერს, ბერლინში, ოღონდ დიდი რაოდენობით იარაღისა და ასაფეთქებელი ნივთიერების შენახვისთვის.

შემდეგი დაკავებები მოხდა ამ თანმიმდევრობით:

1908 წლის 17 იანვარი, პარიზი – მაქსიმ ლიტვინოვი (მაღალი რანგის ბოლშევიკი). აღმოაჩნდა ტფილისში ნაძარცვი 12 ცალი ხუთასრუბლიანი ბანკნოტი: AM 62951-62960, 63717-63718;

18 იანვარი, მიუნხენი – სარა რავიჩი (ბოლშევიკი), გადაცვალა ორი ბანკნოტი: 63791 და 63792;

18 იანვარი, მიუნხენი – ტიგრან ბაგდასარიანი (ბოლშევიკი), თან ჰქონდა 15 ბანკნოტი: 63771–63780 და 63784–63790;

18 იანვარი, მიუნხენი – მიგრანტ ხოლიამირიანცი (ბოლშევიკი), 18 იანვარს დილით შტუტგარდში გადაცვალა ბანკნოტი: 63781;

მარტი, ფინეთი – ლეონიდ კრასინი (ბოლშევიკების ცენტრალური კომიტეტის წევრი);

მარტი, პეტერბურგი – გრიგორ ზინოვიევი (ბოლშევიკების ცენტრალური კომიტეტის წევრი);

აპრილი – ლევ კამენევი (ბოლშევიკების ცენტრალური კომიტეტის წევრი);

დაკავებულთაგან ვერავის დაუმტკიცეს ტფილისის ძარცვაში მონაწილეობა და 1908 წლის ივნისში, მაშინ როდესაც პოლიციის დეპარტამენტმა დიდი “წვალებით” დაადგინა, რომ კამო ყოფილა სიმონ არშაკოვ ტერ-პეტრუსოვი, დაპატიმრებულ ბოლშევიკთაგან მხოლოდ იგი დარჩა ციხეში.

ჩვენთვის ცნობილი საიდუმლო თანამშრომლებიდან ოპერაციაში მოქმედებდა პირი, რომელმაც ბოლო ეტაპზე გარტინგს გადასცა გატაცებული

ხუთასრუბლიანი კუპიურების მნიშვნელოვანი ნაწილი. ამ პიროვნების აგენტურული სახელია “დოდე”. იგი აქამდე უმწიკვლო რეპუტაციით სარგებლობდა ბოლშევიკებში და შეიძლება, ამ პროვოკაციის შედეგად, სერიოზული ზიანი მიაღვეს; გამოდის, რომ აგენტ “დოდეს” დაცვა არ იყო პოლიციის დეპარტამენტისთვის მნიშვნელოვანი ამოცანა. სავარაუდოდ, საიდუმლო ოპერაციაში მონაწილეობდა მასზე უფრო მნიშვნელოვანი პირი; უფრო მეტიც, 1907 წლის 13 ივნისს ტფილისის ბანკის გაძარცვის საქმის მასალებიდან თვალნათლად ჩანს, რომ მასში, “დოდეს” გარდა, აქტიურობდა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მაღალ ემულონებში მოღვაწე პოლიციის დეპარტამენტის რამდენიმე აგენტი, რომელთაგან, შესაძლოა, გარტინგის პირადი საიდუმლო თანამშრომლებიც იყვნენ: ლეონიდ კრასინი, ვიქტორ ტარატუტა, მაქსიმ ლიტვინოვი და სიმონ არშაკოვ ტერ-პეტრუსოვი. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ეს უკანასკნელი. ბურუსით მოცულ კამოს ციხიდან გაქცევებში, გამოუვალი სიტუაციებიდან სრულიად ალოგიკურ გამოსვლებში, იმპერიისა და ევროპის ტერიტორიაზე მოწესრიგებული დოკუმენტაციით გადაადგილებაში, მის გმირობებზე კარგად დაყრილ ხმებში იკვეთება პოლიციის დეპარტამენტის უხილავი მფარველი ხელი არსებობა.

ყოველივე ზემოთთქმულიდან გამომდინარე, დასაშვებად მიმაჩნია ვარაუდი, რომ ტფილისის ბანკის ძარცვა იყო გარტინგის ხელმძღვანელობით ჩაფიქრებული და პოლიციის დეპარტამენტის გარკვეული წრეების მიერ მხარდაჭერილი განსაკუთრებული ოპერაცია, რომლის მიზანშეწონილობა და შედეგებიც ერთობ საეჭვოა.”

ახალი შეფისთვის სასიამოვნო ტალღაზე დავამთავრე მოხსენებითი ბარათი.

მცხეთის ბოქაულ კოლია მარკოვიჩის მორეპენებები

იმავე საღამოს ტფილისი-ბათუმის მატარებლის კუპეში მჯდომი გულდაწყვეტილი ვტოვებდი საოცარ ქალაქს.

ახლა სახელმწიფო საბჭოს წევრის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის შესახებ მოხსენება უნდა მომემზადებინა; ამ საქმიდან უხილავი გორგლის ძაფი, ჯერჯერობით, 1907 წლის 13 ივნისს ტფილისში მდებარე სახელმწიფო ბანკზე თავდასხმის მონაწილეებისკენ მექაჩებოდა.

რას ვიფიქრებდი, თუ მოვლენები სულ სხვაგვარად განვითარდებოდა და ჩემს ცხოვრებაში უცნაური ფორმით მოხდებოდა ის, რის თავიდან აცილებასაც მაიძულებდა თვითგადარჩენის, თვითდამკვიდრების, კონფორმიზმის აქამდე გადაულახავი ძალა.

ორთქლმავალმა იკივლა და ქოშინით გაიყოლა ოთხი ვაგონი. კუპეში მარტო ვიყავი, ფანჯრის ფარდა გადავწიე და უნებლიეთ კვლავ ვაგზლის მოსაცდელ დარბაზში შესასვლელისკენ გამექცა თვალი. იქ, მტრედის სკორეთი სავსე ოყნით შეიარაღებული, პუშკინის პოეზიის მოყვარული პატარა მეგობარი, უღვინტლიანი თამშუკი იდგა და ვაგონებს სევდიანად მიაცილებდა. ჩვენი მზერა გა-

დაიკვეთა, მგონი, მიცნო და გახარებულმა ხელი დამიქნია. ვაგზლის ბაქანი მიიღია, ცოტა ხანში ქალაქის შუქებიც გაქრა. მატარებელი უმთვარო ღამის უკუნს მიაპობდა, მოხუცივით ოხრავდა, ხენეშოდა და ჩიფჩიფებდა. მის მიერ გამოშვებული თეთრი ორთქლი კი სხვადასხვა ფორმის აჩრდილებად ეფინებოდა არემარეს. ისეთი გრძნობა დამეუფლა თითქოს, ჩემი სამშობლოს ერთ-ერთ პროვინციულ ქალაქს კი არა, პატარა ზღაპრული სამეფოს დედაქალაქს დავემშვიდობე, თანაც სამუდამოდ. უკვე ვიცოდი, რითაც განსხვავდებოდა ეს სამყარო. არა თუ აქაურები, არამედ აქ მცხოვრები რუსებიც კი სხვა ყოფის, სხვა კულტურის, სხვაგვარად მოაზროვნეები არიან. გული დამწყდა, ეს უცხო ქვეყანაა და იგი არასოდეს გახდება რუსეთი.

მატარებლის ფანჯარას მოვშორდი, ქვედა თაროზე გავიშხლართე და მხოლოდ ახლავა მიიხვდი, როგორ დავგლიღვარ; ჩავთვლიძე.

ჩაბნელებულ კუბეში უხმოდ შემოვიდნენ; ორნი იყვნენ. სახეს ყაბალახი უფარავდათ. ერთი ჩემს თავზე მდებარე საწოლზე აცოცდა, მეორე კი ქვედა თაროზე ჩამოჯდა და ყურადღებით დამაკვირდა. ისე ვიყავი გასაგათებული, ქუთუთობის გახსნაც მეზარებოდა და მათ მოძრაობებს წამწამებქვეშიდან ვადევნებდი თვალს. საკვოიანი და ჩემოდანი საბარგულში მქონდა და, თუ ქურდები იყვნენ, ჩემი წამოყენების გარეშე ვერ მიწვდებოდნენ. მშვიდად განვაგრძე თვლენა. ვერ ვიტყვი, კუბეში სტუმრების გამოჩენიდან, რამდენი დრო გავიდა, როდესაც წინ მჯდომმა ყაბალახი შეიხსნა, ხელში საიდანღაც გაუჩნდა ჩალის ქუდი, რომელიც

შუბლზე ჩამოიფხატა, ჩემსკენ დაიხარა და ფრთხილად შემეხო მარცხენა მხარზე:

– მეგობარო, მაპატიეთ, აუცილებლობა მოითხოვს, თორემ არ შეგაწუხებდით.

პასუხის გაცემა არ მინდოდა და თვლემა განვაგრძე. არამკითხე თანამგზავრი ახლა უფრო მომიახლოვდა და ლამის მარცხენა ყურში ჩამხურჩულა:

– თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, გაიდვიძეთ!

ღამე უკუნი იყო, თუმცა მისი სახის კონტურები მაინც გაგარჩიე და როგორც კი გავიაზრე, ვინ მელაპარაკებოდა, წამოხტომა ვცადე. თანამგზავრმა მკერდზე ხელი დამაჭირა და საწოლს მიმაჯაჭვა. გაგუძალიანდი, მაგრამ ვერ გავინძერი.

– თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, ან გაიდვიძეთ, ან მხარი იცვალებთ, თორემ ისე ბორგავთ და ხროტინებთ, როგორც ჩანს, ძარღვების გადაკეპვის შედეგად კიდურებს სისხლი აღარ მიეწოდება, – ახლა აშკარად უფრო მკაფიოდ გავიგონე.

გაბრუებული წამოვჯექი, უცნობს თვალეში შევხედე. არა, ეს არ იყო ტფილისის ვაგზლის მოჩვენება ანუ ჩემი ორეული, თუმცა, მართალი გითხრათ, ცოტათი მგავდა.

– ღამე მშვიდობისა, მეგობარო! – მომესმა ზემოდან უაღრესად სასიამოვნო ტემბრი, რომელიც მხოლოდ მაღალი საზოგადოების ადამიანებს ახასიათებთ. – კეთილი იყოს ჩვენი ერთად მგზავრობა! – იმდენად დახვეწილი იყო თითოეული ბგერა,

რომ ამ ფონეტიკის მფლობელი აშკარად უაქცენტოდ ილაპარაკებდა არამარტო რუსულად და მის არარუსობას მხოლოდ ბგერათა უღერადობის განსაკუთრებული აკადემიურობის გამო თუ მიხვდებოდა მსმენელი.

– მაპატიეთ, ბატონებო, ჩამძინებია და ვერ მოგესალმეთ, – თითქოს ვიპოვე სიტუაციიდან გამოსავალი, – ნება მიბოძეთ წარმოგიდგეთ: როტმისტრი . . .

– ბენონი, ძვირფასო, – კვლავ მომნუსხველად მოისმა ზემოდან. – ჩვენი საუბარი შინაურული უნდა იყოს. სხვაგვარად მას აზრი არ აქვს და ამიტომაც დავივიწყოთ ჩინ-მედლები და რეგალიები. ამ ღამეს თქვენ იქნებით ბენონი და არა ბენიამინი.

– ბენონი? – ვინ ბრძანდებით ან საიდან იცით ჩემი ბავშვობის სახელი, რომლითაც მხოლოდ დედა და ბებო მომმართავდნენ? – ამგვარ სიტუაციაში სხვა დროს ალბათ გავბრაზდებოდი, მაგრამ უცნობის დაყვავებულმა საუბარმა მეც მშვიდი და თვინიერი გამხადა.

– სარეკომენდაციო გზავნილით მოვედით. მაგახალგაზრდა კაცს ჰქვია სპირიდონი, მე კი, თქვენი ნებართვით, უცნობად დავრჩები, რადგანაც ნამდვილი სახელის თქმის უფლება არა მაქვს.

– თუ გადმომცემთ, წერილს გავეცნობი და მიგულეთ თქვენს სამსახურში.

– სიტყვიერი გზავნილი გვაქვს.

– უკაცრავად, მაგრამ უცხო ადამიანებს მხოლოდ სიტყვაზე ნუ ენდობიო, მასწავლიდა ის ქალბატონი, რომლის შერქმეული სახელითაც მომმართეთ.

– ჩვენ იმ ადამიანის მეგობრები ვართ, ვინც თავის ქადაგებებს ასრულებს შემდეგი სიტყვებით: “გახსოვდეთ, რა ურჩია იერემიამ ბაბილონში გადასახლებულ იუდეველებს.”

– თქვენ თუ იცით, რა ურჩია იერემიამ იუდეველებს? – არ დამვიწყებია დედის რჩევა, არასოდეს წარმომეტქვა იერემიას სიტყვები სხვების თანდასწრებით და ამიტომაც ვცადე, გამერკვია, იყვნენ თუ არა იგივე ფიციტ შეკრულები ჩემი მოულოდნელი და უცნაური თანამგზავრები.

– “მუდამ იზრუნეთ იმ ქალაქის კეთილდღეობისთვის, რომელშიც გადაგასახლეთ და ილოცეთ მისთვის ღვთის წინაშე: რამეთუ მისი კეთილდღეობის შემთხვევაში, თქვენც მოიპოვებთ მშვიდობას,” – დინჯად წარმოსთქვა ზედა თაროზე მყოფმა.

იერემიას ნათქვამი დედამ მასწავლა და ჩემს ცნობიერებაში მისი ჰანგებით და ინტონაციით შემოვიინახე. დედაჩემისეული ვარიანტი უფრო ვრცელი იყო:

“აგერ გამოჩნდა სხივი მსტოვრისა, რომელიც გვაგსებს კდემამოსილებით, ბედნიერებით, მსხმოიარობით. მიდით, შეუერთდით, ერთი წუთით ასცდით გაშლილ ალმებს. გისურვებთ ღმერთის სიყვარულს.

მუდამ იზრუნეთ იმ ქალაქის კეთილდღეობისთვის, რომელშიც გადაგასახლეთ და ილოცეთ მისთვის ღვთის წინაშე: რამეთუ მისი კეთილდღეობის შემთხვევაში, თქვენც მოიპოვებთ მშვიდობას.”

უცნობის წარმოთქმულს პირველი ნაწილი აკლდა. წამით დაეფიქრდი. დიახ, ახლა ყველაფერი ცხადი შეიქნა. დედაჩემის ტექსტი საიდუმლოს მალავდა და თანაც მარტივად. ალბათ ამიტომ ამიკრძალა მისი წარმოთქმა სხვების თანდასწრებით. იერემიას სიტყვები ორი აბზაცისგან შედგებოდა, რომელთაგან პირველი იყო შენიღბული, ციფრი 2 კი – შიფრის გასაღები. აი თურმე რა ადვილი ყოფილა ყველაფერი: “აგერ გამოჩნდა სხივი მსტოვრისა, რომელიც გვაკვებს კდემამოსილებით, ბედნიერებით, მსხმოიარობით. მიდით, შეუერთდით, ერთი წუთით ასცდით გაშლილ აღმებს. გისურვებთ ღმერთის სიყვარულს.” ანუ სიტყვების მეორე ასოებით შედგენილი ფრაზა გახლდათ: “**გ-ა-ხ-ს-ო-ვ-დ-ეს ი-ე-რ-უ-ს-ა-ლ-ი-მ-ი**” – აი ნამდვილი გზავნილი, რომელიც, დავით ბენ შმუელ ფრიდმანის თქმით, *იმ დღიდან მეც მეხეობოდა*. როგორც ჩანს, განგების ნება იყო ასეთი: ამ უცნაურ ღამემდე არ უნდა დამეჯერებინა, რომ მეც ებრაელი ვარ.

– ბატონებო, მითხარით, ამჟამად სად ვიმყოფებით? – მომინდა გამეგო იმ ადგილის სახელწოდება, სადაც ქვეცნობიერმა, როგორც იქნა, იმარჯვა, ვაღიარე, რომ რუსი კი არა, ებრაელი ვარ და ჩემი წარმოშობის უკვე აღარ მეშინოდა.

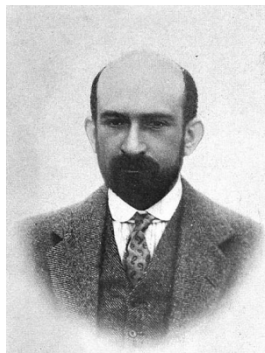
– მცხეთაში, ძვირფასო! ეს მიწა ინახავს ორი აქაური ებრაელის – ელიოზის და ლონგინოზის მიერ ჩამოტანილ ქრისტეს კვართს, – გასაოცარ ძალას მმაცებდა უხილავი ადამიანის ხმა

– გმადლობთ, ბატონებო, გმადლობთ.

– ეს კი თქვენი ძველი ნაცნობის სარეკომენდაციო წერილია. სპირიდონ, მგონი, დროა! გთხოვ გადასცე!

კუპეში ვერცხლისფერი შუქი შემოიჭრა და იქაურობას იღუმალება შეჰმატა. არადა, ღამე ნამდვილად უმთვარო იყო. ეს ზუსტად ვიცოდი. ფურცელს დაგხედე, ფოსფორშერეული მეღნით გარკვევით ეწერა: “ბენონი, ეს ადამიანი, რომელმაც იცის იერემიას დანაბარები, ჩვენი მეგობარია. ძია დავითმა მოგიკითხა. შენი ხაიმ აზრიელ ვეიცმანი.”

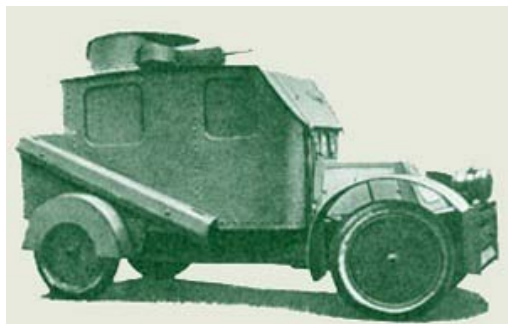
ხაიმი პინსკის რეალური სასწავლებელიდან თმაქოჩორა ბიჭად მახსოვდა. ამ ზამთარს ლონდონში რომ ვნახე, უკვე თითქმის გამელოტებუდიყო, ძლივს ვიცანი.

- ბატონებო! ჩემთვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ წერილს და იერემიას სიტყვებს. მჯერა, უკანონოს არაფერს მოხვით. მიმსახურეთ.
- თქვენთვის ცნობილია თუ არა მიზეზი, რის გამოც ოხრანკას შეეძლო მოეკლა ილია ჭავჭავაძე?
- პირდაპირ საქმეზე გადავიდა სპირიდონი.
- რას გულისხმობთ?
- თუნდაც მის პოლიტიკურ შეხედულებებს.
- თავადი ილია ჭავჭავაძე ბრძანდებოდა სახელმწიფო საბჭოს წევრი. ამ თანამდებობაზე დამტკიცება პირადად მისი უდიდებულესობის იმპერატორ ნიკოლოზ მეორის მიერ ხდება. პოლიციის დეპარტამენტში ჩვენს უწყებას ოფიციალურად დაცვის განყოფილება ჰქვია და მისი უპირველესი ამოცანა ყოველთვის იყო სწორედ ხელმწიფის, მისი ბრძანებების თუ ერთგული ქვეშევრდომების დაცვა.
- ბენონი, პათეტიკა მოსაწყენი და არაფრისმომცემია. თქვენს უწყებაში არსებობს ნაციონალური პარტიების განყოფილება. ილია ჭავჭავაძის საქმიანობისადმი სწორედ ამ განყოფილების დამოკიდებულება გვაინტერესებს, – მიუხედავად კატეგორიულობისა, უცნობის ხმა მხოლოდ სასიამოვნო გრძნობებს აღძრავდა.
- თუ თქვენ ფიქრობთ, რომ ილია ჭავჭავაძე ოხრანკას საშიშ ნაციონალისტად მიაჩნდა, ეს ასე არ ყოფილა. მართალია, 1894 წელს ტფილისის უანდარმერიის მერ პოლიციის დეპარტამენტში გაგზავნილი პატაკში ილია ჭავჭავაძე დასახელებულია ეროვნული მოძრაობის ხელმძღვანელად,

მაგრამ შემდეგში ეს აზრი ოხრანკაში არ დამკვიდრებულა. თანმიმდევრულად მივყვებით:

1898 წელი. პოლიციის დეპარტამენტის მონაცემებით, ქართველ ნაციონალისტებს შორის განსაკუთრებულ როლს თამაშობენ თავადები ივანე ამილახვარი და გიორგი ბაგრატიონ-დავიდოვი, ხოლო ნაციონალისტების მაღალ თანამდებობებზე დანიშნვები წარმოებდა *“პეტერბურგში მყოფი ვინმე თავად ნაკაშიძის დახმარებით.”* ტფილისის უანდარმერიის პატაკში ნახსენები ეს ნაკაშიძე გახლავთ კავალერიის გენერალი ალექსანდრე დავითის ძე. სხვათა შორის, მისი შვილი მიხეილი პირველი რუსული ჯავშანმანქანის “ნაკაშიძე-შერონის” შემქმნელია.

1899 წელს, მარტის დასაწყისში ქუთაისში ქართველმა ნაციონალისტებმა: დადემქელიანმა, ზდანევიჩმა, ქორქაშვილმა, თუმანოვმა, ხუნდაძემ, წერეთელმა – მოითხოვეს კავკასიაზე საეროთო თვითმმართველობის გავრცელება, რითაც უანდარმერიის ყურადღება დაიმსახურეს. **1900 წლის ნოემბერში** ისევ ქუთაისში, ზდანევიჩის სახლში თავადმა და-

ვით მიქელაძემ პირდაპირ დააყენა რუსეთისგან საქართველოს გამოყოფის საკითხი. **1901 წლის 24 აპრილს** კი მიქელაძემ ეს მოთხოვნა გუბერნიის თავად-ახნაურობის სხდომაზე გაახმოვანა. **1905 წლის 1 აპრილს** ტფილისის გუბერნიის თავად-ახნაურობა ჯამბაკურ-ორბელიანის მეთაურობით შეუერთდა ამ იდეას. რამდენიმე დღეში, თუ არ ვცდები **9 აპრილს**, თავადმა სიმონ წერეთელმა დააზუსტა ის ტერიტორიები, რომლითაც საქართველო რუსეთს გამოეყოფოდა: ტფილისის გუბერნია, ქუთაისის გუბერნია, ბათუმის მხარე, სოხუმის და ზაქათალას ოლქები. აი, ბატონებო, ვინ არიან, ოხრანკის მონაცემებით, ქართველი ნაციონალისტები.

– საოცარია, ნუთუ ოხრანკა არ შემფოთდა **1906 წელს** ილია ჭავჭავაძის მიერ საქართველოს დემოკრატიული პარტიის პროგრამის შექმნით. ამ პოლიტიკური გაერთიანების გაცხადებული მიზანი ხომ საქართველოს ავტონომია იყო? – სპირიდონს აღელვება შეეცყო.

– საქართველოს, ისევე როგორც სომხეთის ან ბაქოს სათათრეთის ავტონომიების იდეაზე მსჯელობები, სრულად თავსებადია გრაფ ილარიონ ვორონცოვ-დაშკოვის მიერ შემუშავებულ კავკასიის მართვის კონცეფციასთან. ავტონომიაზე საუბრები ერთგვარი ორთქლის გამოშვების საშუალებაა. ვორონცოვ-დაშკოვს მიაჩნია, რომ არსებული ეროვნული პარტიების მიმართ რეპრესიული დამოკიდებულება თანამშრომლობით უნდა შეიცვალოს. ნაციონალურ პარტიებს ჰგონიათ, რომ თავისი ერის ინტერესებს ემსახურებიან, მაგრამ ისიც გასათვალისწინებელია, თუ რა ჰგონია ვორონცოვ-

დაშკოვს. გრაფი კი დარწმუნებულია, რომ ძალუძს ნაციონალური ენერჯის რუსეთის იმპერიის გასაფართოებლად წარმართვა. სომხებს, ქართველებს და თათრებს, ვორონცოვ-დაშკოვის თეორიით, ეკისრებათ თურქეთსა და სპარსეთში მათი თანამოძმეებით დასახლებული ტერიტორიების რუსეთის იმპერიისთვის შემოერთების ფუნქცია.

– ესე იგი გამორიცხავთ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში სახელმწიფოს მონაწილეობას? – კვლავ კატეგორიული იყო სპირიდონი.

– გამორიცხვის რა მოგახსენოთ, მაგრამ სახელმწიფოს მხრიდან მკვლელობის მოტივებს ნამდვილად ვერ ვხედავ. თანაც არასასურველ ადამიანთა მოსაშორებლად ბევრად უფრო დახვეწილ მეთოდებს ვიყენებთ, ვიდრე ყაჩაღური თავდასხმაა. განა თქვენთვის საკმარისი არ არის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმეზე სასამართლოს გამომძიებლის მიერ დადგენილი დამნაშავეების სია: გიორგი ხიზანიშვილი (ჩამოახრჩვეს), თედო ლაბაური (ჩამოახრჩვეს), გიგოლა მოძღვრიშვილი (ციხეში გარდაიცვალა), პავლე ფშაველიშვილი (მოკლულია ჩაფრების მიერ), ივანე ინაშვილი (ჩამოახრჩვეს), ერმილე დოლიძე (თავდებითაა გათავისუფლებული), გიგოლა ბერბიჭაშვილი (ძებნილია)?

– ილიას მკვლელობა განსაკუთრებული ინტერესის საგანია, ამ საქმის ყველა დეტალი მნიშვნელოვანია. თავად განსაზღვრეთ ის ინფორმაცია, რის მოწოდებასაც ჩათვლით საჭიროდ, – სიმშვიდევით შესძინა საუბარს უცნობმა.

– ბატონებო, რაც მე ვიცი ამ საქმის შესახებ, თქვენთვის რამდენიმე დღის წინ იყო ცნობილი.

– პროფესიონალი ბრძანდებით და სწორედ თქვენი ვერსიების მოსმენა იქნება საინტერესო. გარდა ამისა, ხელი მიგიწვდებათ ისეთ წყაროებზეც, რომელთა გაცნობა მწირი შესაძლებლობების გამო ჩვენთვის, ხშირ შემთხვევაში, შეუძლებელია.

ძალ-ღონე მოვიკრიბე, გონება დავძაბე და ინათა, ვიპოვე ის ძაფი, რომელსაც ეს დღეები სულ ვგრძნობდი და რომელიც ბანკის ძარცვის საქმეს ილია ჭავჭავაძის მკვლელობასთან აკავშირებდა. დამთავრდა, შფოთვის მიზეზიც გაირკვა. არ შევიძინე, რომ ყველაფერი ამ წამს მომივიდა აზრად და მშვიდად დავიწყე:

– ბატონებო, გთხოვთ ყურადღებას.

1907 წლის 24 აგვისტოს გაზეთ «KABKA3»-ში გამოქვეყნდა შემდეგი ინფორმაცია: *“22 აგვისტოს ტფილისში ჩამოვიდა უფროსი ინსპექტორი ვოია-პოვსკი და იმავე საღამოს დაიწყო სახელმწიფო ბანკის ადგილობრივი განყოფილების რევიზია.”*

1907 წლის 27 აგვისტოს, ორშაბათს ილია ჭავჭავაძე მეუღლესთან ერთად საგურამოდან ტფილისში ფაეტონით გაემგზავრა. მათთან იყო ლაქია იაკოფა ბითარაშვილი და ეტლს მართავდა თედო ლაბაური. როგორც მოწმე ზაალ ჭავჭავაძე ტფილისის საოლქო სასამართლოს გამომძიებელ ილიაშენკოსთვის მიცემულ ჩვენებაში ადასტურებს, თავადი იმავე საღამოს აპირებდა უკან დაბრუნებას, მაგრამ არ გამოჩენილა. ილია არც სამშაბათს ჩავიდა, ხოლო ოთხშაბათს საგურამო-

ში მოულოდნელად დაბრუნდა იაკოვა ბითარაშვილი, რათა ტფილისში, ილიას სახლში წაეყვანა ადამიანი, რომელიც იქ შეცვლიდა გათავისუფლებულ მეეზოვეს. ბითარაშვილმა ზაალ ჭავჭავაძეს უთხრა, რომ თავადი ჩამობრძანდებოდა ხუთშაბათს. ანუ რამდენიმე საათით ტფილისში ჩასული ჭავჭავაძე იქ თითქმის სრული სამი დღე დაღამე დარჩა. მეეზოვის შეცვლის გამო ეს არ მოხდებოდა. ესე იგი იყო სხვა უფრო მნიშვნელოვანი არგუმენტი. ახლავე მოგახსენებთ, სავარაუდოდ, რა უნდა ყოფილიყო ამის მიზეზი, ოღონდ ჯერ მცირე ექსკურსი საბანკო საქმეში.

მოგეხსენებათ ბანკს აქვს სადამფუძნებლო საუნჯე, თავნი, რომელიც ხელშეუხებლად ინახება სეიფებში. არსებობს ცნობილი მაქინაცია, რომლის ჩატარებაც ბანკის ხელმძღვანელობას შეუძლია. მისი შინაარსი დაახლოებით ასეთია: იღებთ ყალბი ფულის მასას, რომლითაც ჩაანაცვლებთ სეიფში დაცული თავნის იგივე რაოდენობას. ნაღდი ბანკნოტები გამოგაქვთ და უშვებთ უკანონო ბრუნვაში. სეიფში ყალბი ბანკნოტების წყალობით იმდენივე ფულის მასაა, რამდენიც უნდა იყოს. ასე რომ ბანკის საზედამხედველო საბჭოს ან ხაზინის წარმომადგენლის მიერ ვიზუალური დათვალიერებისას ეჭვი არ უნდა გაჩნდეს. სხვა საქმეა, თუ რევიზორი პროფესიონალია და თან ეჭვი სწორედ ამგვარ მაქინაციაზე აქვს. იგი აუცილებლად გადაამოწმებს თავნის ბანკნოტების სინაღდეს. მიმიხედით ალბათ, რომ ტფილისის სახელმწიფო ბანკს სათავო ბანკიდან რევიზორის ჩამოსვლით სწორედ ამგვარი საფრთხე შეექმნა.

– ლოგიკურად უღერს, მაგრამ დააზუსტეთ, რა შუაშია ამ რევიზიასთან ან ბანკის ეკიპაჟზე ბანდიტური თავდასხმა, ან, მით უმეტეს, ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა, – ვერ მოითმინა ჩემს წინ მჯდომმა სპირიდონმა, რომელსაც თვალებში ჩახედე და მარჯვენა ფერად გარსზე თეთრი ლიბრი ნამდვილად ჰქონდა გადაკრული. ახლა უფრო მეტად მგავდა.

– შესაძლოა ტფილისის სახელმწიფო ბანკში იგივე სიტუაციაა, თუმცა სპეციფიკური. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს გარკვეულ თავისებურებასთან. მოგეხსენებათ, ბანკის მმართველების ხელში აღმოჩნდა 100 000 რუბლი ხუთასიანი კუპიურებით, რომელთა სერია და ნომრები ეცნობა იმპერიის ბანკებს და მათი გადაცვლა, ამ მიზეზის გამო, შეუძლებელი გახდა. პოლიციის დეპარტამენტის საზღვარგარეთის ბიუროს უფროსს გარტინგს ჰქონდა ინფორმაცია, რომ ბოლშევიკე ყაჩაღები თანხის გადაცვლას აპირებდნენ ან საზღვარგარეთ, ან იმპერიის პროვინციულ ბანკებში, სადაც სერიოზული კავშირები გააჩნდათ. გარტინგმა რატომღაც არ გაითვალისწინა აღნიშნული თანხის განადღების ის გზა, რომელზეც წელან მოგახსენეთ. ანუ ბოლშევიკები რუსეთის ბანკებში აპირებდნენ არა ხუთასრუბლიანების ოფიციალურ გადაცვლას, არამედ ამ კუპიურებით საბანკო სეიფებში დაცული თავნის ფულადი მასის ჩანაცვლებას და არსებობს დიდი ალბათობა, რომ ეს ოპერაცია ტფილისის სახელმწიფო ბანკში ჩაატარეს. უფროსი რევიზორის ჩამოსვლით გაჩნდა მხილების საფრთხე, რომლის ასაცილებლად ახლა საჭირო გახდა სეიფში ჩანაცვლებული გადაცეპული ხუთასრუბლიანების კვლავ ნაღდი

ფულით შეცვლა. შესაძლოა, ეს თანხა აიღეს ტფილისის აზნაურობის საადგილ-მამულო ბანკის თავნიდან, რომელიც, წესდების მიხედვით, სახელმწიფო ბანკში ინახება. ეს ამბავი ცნობილი გახდა ილია ჭავჭავაძისთვის. სახელმწიფო საბჭოს წევრი წინ აღუდგა უკანონობას და სწორედ ამ საქმის მოსაგვარებლად შეყოვნდა ტფილისში. აი ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის მოტივიც: საქმე ეხებოდა დიდ ფულს. თაღლითობის გამოაშკარავების შემთხვევაში ზოგიერთებს თავსაც წააცლიდნენ და საქმეში მონაწილეებმაც მიიღეს გადაწყვეტილება, არამკითხე მოწმე ილია ჭავჭავაძე მოეკლათ და ოპერაციის ჩატარება დაავალეს ყაჩაღთა რაზმს. ეჭვი მაქვს, რომ ამ ჯგუფსაც ის პიროვნება მეთაურობდა, ვინც – ბანკის მძარცველთა ბანდას. ეს კაცი გახლავთ სიმონ არშაკოვ ტერ-პეტრუსოვი, მეტსახელად კამო. ის უშუალოდ იყო დაინტერესებული ფულის გადაცვლით და დარწმუნებული ვარ ხუთასრუბლიანებში თავისი წილი აქვე გაანადდა. მოგვიანებით ევროპაში ტფილისის ექსთან დაკავშირებული პიროვნებების დაპატიმრების დროს ყველას აღმოაჩნდა აქ ნაძარცვი ფულადი ნიშნები. ერთადერთი გამონაკლისი იყო კამო, – დავასრულე ჩემი აზრი და შეფასების მოლოდინში გავიტრუნე. მოულოდნელად ერთი უცნაურობა მეცა თვალში. არ ვიცი, რა მიზეზით, მაგრამ კუპეში უფრო მეტი შუქი იყო და სპირიდონი კიდევ უფრო მგავდა.

– ბენონი, ნიჭიერი კაცი ბრძანდებით. თხრობაც კარგი გცოდნიათ, მაგრამ ჩვენ მკვლელობის კონკრეტულ საქმეს ვიძიებთ და ამ საქმესთან დაკავშირებული მხოლოდ არსებითი მტკიცებულებების გარეშე თუნდაც ლოგიკურად მეტ-ნაკლებად გა-

მართულ ვერსიას ვერ გავიზიარებთ. რა ხელჩასაჭიდი მტკიცებულება გაქვთ, რომ კამოს ამ მკვლელობაში მონაწილეობა თუნდაც ვერსიის დონეზე დავეტოვოთ და შემდგომ კვლევა-ძიებაში მის განხილვაზე დრო დავხარჯოთ, – მოისმა ზედა თაროდან და ინტონაციაზე შევატყვე, რომ უცნობი სრულად ჯერ არა, მაგრამ ნაწილობრივ ნაღდად განიხილვა ჩემი მონათხრობით. ვიგრძენი, არ იყო მწყობრი და გამართული ვერსია, მაგრამ მაინც ჯიუტად ვცადე ხავსს ჩავჭიდებოდი. არადა, ბებო მასწავლიდა, წყალი თუ წაგიდებს, ხავსს კი ნუ დაუწყებ ძებნას, არამედ ხელ-ფეხი გაანძრიე, დინებას ცურვით გაყევი, ღმერთი აუცილებლად წამოგეწევა და გიშველისო:

– ნება მიბოძეთ, ამ ჯერზე მხოლოდ ფაქტებს ჩამოვთვლი, რომლებიც ჩემს ვერსიას არსებობის უფლებას აძლევს;

პირველი: პოლიციის დეპარტამენტის მონაცემებით, ტფილისში ექსპროპრიირებული ფული კამომ ფინეთში ვლადიმერ ულიანოვთან ჩაიტანა და თავადაც იქ იყო *“მთელი ივლისი და აგვისტოს პირველი ნახევარი.”* შემდეგ გაემგზავრა და ავსტრიაში მაქსიმ ლიტვინოვთან შეხვედრაზე გამოჩნდა მხოლოდ 10 ოქტომბერს. უცნობია, სად იმყოფებოდა კამო 1907 წლის აგვისტოს ბოლოს, როდესაც მოხდა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა და სექტემბერში. ანუ უტყუარი ცნობა, რომ კამო მკვლელობის დროს ტფილისის გუბერნიაში არ იმყოფებოდა, არ არსებობს.

მეორე: ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმეში დევს ოქმი, რომლის ერთ დეტალზე გამომძიებელს

ყურადღება არ მიუქცევია. აი ზუსტი ციტატა 1908 წლის 8 თებერვალს ოზურგეთში, სამხედრო ციხეში ალექსანდრე გრეკოვის დაკითხვის ოქმიდან, სადაც იგი ყველა სოფელ ბახვში გამართული სოციალ-დემოკრატების კრების დეტალებს. გრეკოვი აცხადებს, რომ 1907 წლის აგვისტოს ბოლოს ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა უკვე გადაწყვეტილი იყო. ერთი წამით, ბატონებო, ახლავე ვნახავ, – წიგნაკი გადავშალე და წავიკითხე, – *“ტერორისტების მეთაურმა რაჟდენ ვადაჭკორიამ რეკომენდაცია გაუწია ადამიანებს, რომლებიც დანიშნული იყვნენ განაჩენის აღსასრულებლად: ერთი იყო და კალენიკე დოლიძე, ბასილაშვილი და ერთი სომეხი, რომლის გვარი ჩემთვის უცნობია . . . 4-5 დღის შემდეგ მართლაც მოვისმინე, რომ თავადი ჭავჭავაძე მოკლულია.”* ვერავინ გამორიცხავს, რომ ის *“ერთი სომეხი”* შეიძლება იყო კამო.

მესამე არგუმენტი: გამოძიების მასალებში მკვლელობის მონაწილედ დასახელებულია *“ერთი იმერელი”* (один имеретин), რომლის ვინაობაც დაუდგენელი დარჩა. კამო დიდხანს საქმიანობდა იმერეთის გუბერნიაში და იმასაც თუ გავითვალისწინებთ, რომ მას გარდასახვის ნიჭსაც მიაწერენ, არ უნდა გაძნელებოდა დუშეთის მაზრის გლეხებისთვის, კონსპირაციის მიზნით, თავი იმერელად წარედგინა. ასე რომ ის *“ერთი იმერელი”* შესაძლოა კამოა, – ერთ ამოსუნთქვაზე ღვაწლურე ეს წინადადებაც და მივხვდი, რომ დამაჯერებელი არც ამ ჯერზე ვიყავი და არგუმენტებიც შემომეცალა.

მხოლოდ მატარებლის ბებრული ჩიფჩიფი ისმოდა. კუპეში მყოფნი დუმდნენ. სპირიდონის ხელში

ზუსტად ჩემნაირი წიგნაკი გაჩნდა, რომლის ყდაც ფოსფორწასმულივით ციმციმებდა.

– ვეცდები, თქვენებურად გიპასუხოთ, – სპირიდონმა წიგნაკი გადაშალა. – ბენონი, ახლა ამ თანმიმდევრობას დაუგდეთ ყური:

პირველად თქვენს მიერ ნახსენები “ერთი იმერელი” (один имеретин) გამოძიების მასალებში გამოჩნდა 1908 წლის 10 თებერვალს ანუ მკვლელობიდან მეექვსე თვეს დუშეთის მაზრის მოვალეობის შემსრულებლის სტრიჟევის მიერ შედგენილ უცნაურ ამონაწერში: **მცხეთის ბოქაულმა ნიკოლოზ მარკოვიჩმა** თქვაო, რომ ლაღო ჩირიკაშვილმა და პავლე ფშაულიშვილმა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის სხვა მონაწილეებთან ერთად “ერთი იმერელი” დაასახელესო. გამოძიებელმა გადაამოწმა ეს ინფორმაცია და იგი არ დადასტურდა; ჩირიკაშვილმა აღნიშნა: **“მცხეთის ბოქაულმა (მარკოვიჩმა) მუქართა და ძაღადობით მომაწერინა ხელი რაღაც ჩვენებაზე, რომელიც ილია ჭავჭავაძის მკვლელობას ეხებოდა. მაიძულა დამედო ხელი ვიღაც პირებისთვის”**.

მეორედ ამჟამად “ვიღაც იმერელი” (какой-то имеретин) გამოჩნდა მცხეთის ბოქაულ მარკოვიჩის 1908 წლის 17 თებერვლის “განცხადების ოქმში”: **“დაკითხულმა გიორგი ხიზანიშვილმა განმარტა: “თავად ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის წინა დამეს ვიყავი სოფელ წიწამურში პავლე ფშაულიშვილის ნათესავეებთან. იქ მოვიდნენ ვანო ინაშვილი, ვიგოლა ბერბიჭაშვილი, პავლე ფშაულიშვილი და კიდევ ვიღაც იმერელი, რომელიც ცხოვრებაში პირველად ვნახე.”**

მესამედ “გვართ იმერელი” (по фамилии имеретин) აისახა გამოძიებულ ლიახოვისის მიერ მცხეთის ბოქაულის ნიკოლოზ ალექსანდროვ მარკოვიჩის დაკითხვის ოქმში 1908 24 მარტს; ბოქაულს უთქვამს: “*ფშავლიშვილმა მიაძხო შემდეგი: შარშან მან, ახალსოფელმა ვანო ინაშვილმა, არაშენელმა გიგოლა ბერბიჭაშვილმა, იგივე თეღიაშვილმა და მისთვის უცნობმა გვართ იმერელმა გადაწყვიტეს თავად ჭავჭავაძის მოკვლა*”.

მეოთხედ “იმერელი” ნახსენებია მცხეთის ბოქაულის მარკოვიჩის წერილების დამტარებლის გაბრიელ გარსევანოვის და მცხეთის სადგურის ჩაფრის, ბოქაულ მარკოვიჩის ქვეშევრდომის ალექსანდრე ანატოლიევის ჩვენებებში, რაზეც მცხეთაში შედგენილი ოქმი 1908 წლის 12 აგვისტოთია დათარიღებული.

მეხუთე დოკუმენტი სადაც “იმერელია” ნახსენები იმავე 1908 წლის 12 აგვისტოს, იქვე მცხეთაში ბოქაულთან დაიწერა და ასახავს მცხეთის მკვიდრ იაკობ იმერლიშვილის ჩვენებას.

ყველა დასახელებულ საბუთთან დაკავშირებულია მცხეთის ბოქაული ნიკოლოზ მარკოვიჩი; რაც მთავარია, “იმერელის” მკვლელობაში მონაწილეობა ფაქტებით არ დასტურდება. მარკოვიჩის ცუდლუტობას მიხვდა ილია ჭავჭავაძის საქმის ახალი გამოძიებელი მ. ცვეტკოვი და 1908 წლის 12 აგვისტოსვე საბოლოოდ მკაცრად დაკითხა პირადად მცხეთის ბოქაული, რომელმაც აღიარა გამოძიების პროცესში აქამდე დაწერილ ოქმებში მის მიერ დაშვებული თავნებობები და ამჯერად

ილია ჭავჭავაძის” მკვლელობაში მონაწილეთა შორის *“იმერელი”* ერთხელაც არ უხსენებია.

ძიების მასალებიდან ირკვევა, **მარკოვიჩმა** *“იმერელის”* საქმეში “ჩართვა” დაიწყო მას შემდეგ, რაც გაიგო ან გააგებინეს, რომ სახელმწიფო საბჭოს წევრის მკვლელობაში ეჭვიმტანილია იმერეთის გუბერნიის მკვიდრი ერმილე დოლიძე და როგორც კი ეს დოლიძე თავდებით გაათავისუფლეს, შეწყვიტა *“იმერელის”* ხსენება. თვალნათლად ჩანს, ქიმერა *“იმერელის”* ავტორი თუ არა – დიდი გულშემატკივარი იყო **მცხეთის ბოქაული ნიკოლოზ მარკოვიჩი**, ხოლო შთაგონების წყაროა ერმილე დოლიძის მკვლელობის თანამონაწილედ მიჩნევა.

რაც შეეხება ალექსანდრე გრეკოვის დაკითხვის ოქმს, რომლის ციტირებაც მოახდინეთ, მას წინ უძღოდა კავკასიაში მეფისნაცვლის კანცელარიის განსაკუთრებული განყოფილების მიმართვა საოლქო სასამართლოს პროკურორისადმი, საიდანაც ირკვევა, რომ გრეკოვისგან მსგავსი აღიარებითი ჩვენება მიიღო ოზურგეთის და სენაკის მაზრის დროებითმა გენერალ-გუბერნატორმა ივან ტოლმაჩევმა 1907 წლის 30 ნოემბერს ანუ იმუამად ილიას მკვლელობაში ეჭვიმტანილი ერმილე დოლიძის დაპატიმრების მეორე დღეს. გასაგებია, რომ ცნობილი შავრაზმელი ტოლმაჩევი მიზნად ისახავდა წითელგვარდიელი დოლიძის ილიას მკვლელობის ორგანიზატორად გამოცხადებას. გრეკოვმა 1908 წლის 19 აპრილს აღიარა, რომ ბახვში ყრილობაზე არასოდეს ყოფილა და ყველაფერი მოიგონა იმიტომ, რომ: *“ერმილე დოლიძემ სამი წლის წინ დასცინცლა აბრეშუმის ყაბა-*

ლახი, ჩოხა, ქამარი, საათი და ამ ნივთების დაბრუნება არ სურდა.” ეს დოკუმენტი თქვენთვის ცნობილია და კითხვას აღარ გავაგრძელებ.

ასე რომ, სახელმწიფო საბჭოს წევრის, თავად ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში მონაწილე “იმერელი” უბრალოდ წიწამურის ტყის მოჩვენებაა და იგი ვერც კამო-სიმონ-არშაკოვ-ტერ-პეტრუსოვი და, რა თქმა უნდა, ვერც სხვა ვინმე სულიერი იქნება.

“გავფარჩაკდი”, – გავიფიქრე და მივხვდი, რა ზუსტად გამონატავდა ეს სიტყვა ჩემს მდგომარეობას.

– ახლა ყური მიგდე, ძვირფასო! დედამიწის ზურგზე ვარაუდებით და მოსაზრებებით სიმართლე ჯერჯერობით ვერავის დაუდგენია, – მოისმა ზედა თაროდან. – მინდა იცოდე, ილია ჭავჭავაძე არ მოუკლავთ: გიგოლა მოძღვრიშვილს, გიორგი ხიზანიშვილს, თედო ლაბაურს,, პავლე ფშაველიშვილს, ივანე ინაშვილს, გიგოლა ბერბიჭაშვილს . . . – უცნობი კუპის იატაკზე დაეშვა, კარი გააღო და გასვლისას ერთი შემომხედა; ვიცანი! ნამდვილად ის იყო – ტფილისის ვაგზლის მოჩვენება, მაგრამ ამ ჯერზე საერთოდ არ მგავდა და ასაკითაც ბევრად უფროსი იყო!

“მარადიული ურია”, – გამიელვა თავში.

– “მოხეტიალე ებრაელი”, – გამისწორა ქალის ხმამ. წამით ბებო დავინახე, იგი მაშინათვე მზის სხივებს შეერწყა. მატარებლის კუპეში ნათელი გაბატონდა. თვალები მაგრად დავხუჭე, მაგრამ სინათლე ქუთუთოებშიც ატანდა.

“აღბათ გათენდა”, – გავიფიქრე და ძალიან მომინდა ეს ყველაფერი სიზმარი ყოფილიყო. ვერ ვიჯერებდი, რომ უცნობ ადამიანებთან სირცხვილი ვჭამე და ამ ყველაფერს ჩემი საყვარელი ბებო შეესწრო.

ცუდი გრძნობაა უსუსურობის შეგრძნება.

უარესია, თუ კაცი ცუდ საქმეს ემსახურები.

მთელი ძალები მოვიკრიბე და თვალები გავახილე. ცივი ოფლში ვცურავდი. გული ბაგა-ბუგით მიცემდა. კუპეში, რა თქმა უნდა, არავინ იყო. მატარებელი იდგა. ფანჯარაში გავიხედე, ბათუმში წვიმდა. . .

კონსტანტინოპოლისკენ მიმავალი გემის ორადგილიან კაიუტაში საწოლზე ჩამოვჯექი. ნეტავი არავინ შემოვიდეს-თქო, – გავიფიქრე თუ არა, კარი გაიღო და უზარმაზარი მურა-ყავისფერი საკვოიაჟი გამოჩნდა.

– არა! – რაც შეიძლება ხმამაღლა ვიყვირე.

– ჩემო ძვირფასო ბენიამინ! მთა მთას არ შეხვდება, თორემ თუ მთა არ მიდის მუჰამედთან, მაშინ მუჰამედი მიდის მთასთან! – საკვოიაჟს სახეგაბრწყინებული, ლოყებლაჟღაჟა კონდრატ ვარფალამეიჩი შემოყვა; მეორე ხელში უშველებელი ჩემოდანი ეჭირა.

კონსტანტინოპოლამდე ოთხი დღის გზა მედო! თვალი მაგიდაზე დამაგრებული საჭიქეებისკენ გამექცა! . .

– ნამდვილი კახური ჭაჭაა, იქაურ “ზაოდში” გამოხდილი, სამკურნალოა . . .

ეპილოგის ნაცვლად

ტფილისში მოგზაურობის შემდეგ ჩემს სიზმრებს ახალი კოშმარი დაემატა. ზოგჯერ ვნახულობ, როგორ ატრიალებს კინტოს ტანსაცმელში გამოწყობილი მცხეთის ბოქაული კოლია მარკოვიჩი არღნის სახელურს და მის დაკრულზე, წიწამურის ტყის მოჩვენებასთან ერთად, ბუქნას უფლიან ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში დადანაშაულებული ქართველები! მხოლოდ ერთი ადამიანი არად დაგიდევთ მარკოვიჩის დიმპიტაურს, განცალკევებით დგას, შიგადაშიგ ნახველთან ერთად სისხლი ამოაქვს და ცხვირსახოცით იწმენდს. რატომღაც მგონია, რომ იგი 1909 წლის 26 ივლისს, მეტეხის ციხეში, ჭლექით გარდაცვლილი გიგოლა მოძღვრიშვილია. აი ის კაციც, ვინც უსამართლოდ მიიჩნევა ილია ჭავჭავაძის მკვლელად!

ვიგილა მოძღვრიშვილი

“მოძღვრიშვილისთვის ჩამორთმეული თოფის, ტყვიის, საფანტის და დენტის დათვალიერების ოქმით დგინდება, რომ თოფი ორღულიანია, სასხლეტიანია და ლულის ბოლოზე, სამიზნესთან და სასხლეტთან ეტყობა, როგორც ჩანს, სისხლის კვალი; ტყვია მრგვალია, ნაჭლეგების გარეშე, ასევე უნაჭდეგოა 7 სხვადასხვა ზომის საფანტი ან კარტეჩი, ერთის გამოკლებით; 14 სხვადასხვა სიდიდის მასრა ჩალაგებულია ქამრისებრ პატრონ-ტაშში, რომელზედაც თითქოს სისხლის ნიშნებია.

ექსპერტიზის ოქმით დადგენილია, რომ აღნიშნული ტყვია და საფანტი არ შეესატყვისება გვაგამებიდან ამოღებულ ტყვიას და საფანტს”.

ნაგლეწოლი ეპილოგი

ჩემი ბედის ბორბალი ტფილისიდან პარიზში დაბრუნების შემდეგ სხვაგვარად დატრიალდა. სულ მალე ლონდონში გავემგზავრე. ხაიმ აზრიელ ვეიცმანს შევხვდი. დიდხანს ვისაუბრეთ ჩვენი ერის მომავალზე და მნიშვნელოვანი ამოცანებიც დავისახეთ. ჩემი წარსულისკენ აღარ გამიხედავს. იქ მაინც ვერაფერს შევცვლიდი. ცხოვრების შუქურად კი გავიხადე ილია ჭავჭავაძის უკანასკნელი სიტყვები: “წინ გასწი!”

1948 წლის 15 მაისს პინსკის რეალური სასწავლებლის კურსდამთავრებული ხაიმ აზრიელ ვეიცმანი ისრაელის ახალშექმნილი სახელმწიფოს პრეზიდენტი გახდა, ხოლო ებრაელთა საიდუმლო სტრუქტურა, რომლის გაძლიერებაშიც მცირეოდენი წვლილი მიმიძღვის, 1951 წელს მსოფლიოში გავლენიან სადაზვერვო სამსახურად – მოსადად – გარდაიქმნა.

მართალია, ჩემი და მისი წამიერი შეხვედრიდან დიდი დრო გავიდა, მაგრამ ყოველ ჯერზე ახალი

ძალით ვხალისობ, როდესაც მახსენდება, თუ როგორ მივიჩნიე მორიგ კავკასიელ თაფლითად ტფილისის ვაგზლის სკვერში მუქ შარვალკოსტიუმსა და შავ შლაპაში გამოპრანჭული მაშინდელი კობა ჯულაშვილი, შემდეგში კი მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი დიქტატორი იოსებ სტალინი.

ლოცვა

მამო ჩვენო, რომელოცა ხარ ცათა შინა,
მუხლმოდრეკილი, ღმობიერი ვდგავარ შენ წინა;
არცა სიმდიდრის, არც დიდების თხოვნა არ მინდა,
არ მინდა ამით შეურაცხვეყო მე ლოცვა წმინდა. . .
არამედ მწყურს მე, განმინათლდეს ცით ჩემი სული,
შენგან ნამცნების სიყვარულით აღმენტოს გული,
რომ მტერთათვისაც, რომელთ თუნდა გუღს ღახვარი
მკრან,
გთხოვდე: “შეუნდე, – არ იციან, ღმერთო, რას იქმან!”

ილია ჭავჭავაძე

1858-სა წელსა, 17 ივლისს,

ს. ტიარლევო.